İKTİSAT İZLEME RAPORU

2021

ALAN İZLEME RAPORLARI

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

ALAN İZLEME RAPORLARI

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

ALAN İZLEME RAPORLARI

İLKE YAYINLARI: 133
ALAN İZLEME RAPORLARI: 9

İKTİSAT İZLEME RAPORU 2021

Proje Yürütücüsü: Lütfi Sunar

Proje Danışmanı: Nihat Erdoğmuş

Editör: Taha Eğri

Bölüm Yazarları: Furkan Yıldız, Özer Selçuk, Hadin Öner, Yunus Emre Gürbüz

Görüş Yazarları: Halil İbrahim Kaya, Cengizhan Yıldırım, Aslı Okay Toprak, İhsan Kutlu, Betül Mutlugün, Furkan Yıldız

Katkıda Bulunanlar: Merve Soylu, Ubeydullah Güneş, Rabiul Islam

© İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul 2022
ISBN: 978-625-8350-05-0 | E-ISBN: 978-625-8350-06-7
DOI: http://dx.doi.org/10.26414/air09

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı ve Cilt: Limit Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZA13 Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul
Tel: 0212 567 45 35

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

İLKE Vakfı, ilk günden itibaren yaptığı nitelikli çalışmalarla toplumu her açıdan geliştirmeyi kendisine şiar edinmiştir. Bu çalışmalarına temel faaliyet alanlarındaki gelişmeleri izleyerek daha nitelikli bir alanın oluşumuna katkı sağlamak hedefiyle "Alan İzleme" Projesini eklemiştir. Bu kapsamda her yıl İktisat, Eğitim, Hukuk ve Sivil Toplum alanlarında İLKE Vakfı Araştırma Yayın Birimi yıllık izleme ve değerlendirme raporları hazırlamaktadır. Bu raporlarda ilgili alanda bir yıl boyunca yaşanan gelişmeler ve gerçekleşen önemli hadiseler veriler, göstergeler ve değerlendirmeler ışığında ele alınmaktadır.

ikam
İSLAM İKTİSADI ARAŞTIRMA MERKEZİ

Bu Alan İzleme Raporu İslam İktisadı Araştırma Merkezi (İKAM) tarafından hazırlanmıştır. İKAM, yeni bir iktisadi düşüncenin külli bir şekilde inşası için yetkin fikir ve teorilerin üretilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul | +90 216 532 63 70 | bilgi@ilke.org.tr | ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Raporda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nı bağlamaz.

İKTİSAT İZLEME RAPORU

- 2021 -

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı
İstanbul, 2022

İçindekiler

MAKROEKONOMİK GÖRÜNÜM
Dr. Furkan Yıldız
41

STRATEJİK SEKTÖRLER
Dr. Özer Selçuk
57

İSLAM İKTİSADI
Dr. Hadin Öner
71

KATILIM SİGORTACILIĞI
Dr. Yunus Emre Gürbüz
85

DÖVİZ PİYASASI
Dr. Halil İbrahim Kaya
93

Uzman Görüşleri

2021 Yılında Türkiye'de Enflasyonun Seyri

Doç. Dr. Cengizhan Yıldırım

102

Büyüme mi, Enflasyon mu? Bir Politika Açmazı

Dr. Furkan Yıldız

107

Pandemi ve Arz Şokları: Küresel Emtia Fiyatlarında Enflasyonist Hareketler

Dr. Aslı Okay Toprak

109

2021 Yılında Türkiye'de Gelir Dağılımı

Dr. Betül Mutlugün

113

Sağlık Sisteminin Değişen Yapısı

Dr. İhsan Kutlu

118

Kısaltmalar

AA: Anadolu Ajansı
AAOIFI: İslami Mali Kuruluşlar Muhasebe ve Denetleme Kurumu
AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AEs: Gelişmiş Ülkeler
AMECO: Avrupa Birliği'nin yıllık makroekonomik veri tabanı
ASELSAN: Askeri Elektronik Sanayii
AVM: Alış-veriş Merkezi
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BES: Bireysel Emeklilik Sistemi
BMC: Britanya Motor Kuruluşu
BMDTÖ: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
BTK: Bilgi teknolojileri ve İletişim Kurumu
CDS: Kredi Temerrüt Takası
DİBS: Devlet İç Borçlanma Senedi
DİBS: Devlet İç Borçlanma Senedi
DİSK: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DİSK-AR: DİSK Araştırma Enstitüsü
EGM: Emniyet Genel Müdürlüğü
EMs: Gelişmekte Olan Ülkeler
EPDK: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
ETC: Avrupa Seyahat Komisyonu
EUROSTAT: Avrupa İstatistik Ofisi
G20: Gelişmiş 20 Ekonomi
GES: Gelire endeksli Senetler
GOS: Gelir Ortaklığı Senetleri
GSS: Genel Sağlık Sigortası
GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GYKA: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasıdır
HBA: Hanehalkı Bütçe Anketi
IISS: Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü
ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF: Uluslararası Para Fonu
ISCO: Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması
ISO: Uluslararası Standartlar Teşkilatı
İDDMİB: İstanbul Demir ve Demir Dışı Metaller İhracatçıları Birliği
İGİAD: Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği
İHA: İnsansız Hava Aracı
İİT: İslam İş birliği Teşkilatı
İKAM: İslam İktisadı Araştırma Merkezi
İMMİB: İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri
İŞKUR: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
İTO: İstanbul Ticaret Odası
KDV: Katma Değer Vergisi
KKO: Kapasite Kullanım Oranı
KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KTO: Konya Ticaret Odası
LIDCs: Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkeler
LTV: Kredi-Değer Oranı
NUTS: İstatistiki Bölge Birimleri Nomenklatörü
OECD: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
OKS: Otomatik Katılım Sistemi
PMI: İmalat Sanayi Satın Alma Yöneticileri Endeksi
RKGE: Reel Kesim Güven Endeksi
ROKETSAN: Roket Sanayii ve Ticaret A.Ş.
SİDA: Silahlı İnsansız Deniz Aracı
SİHA: Silahlı İnsansız Hava Aracı
STM: Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş.
SÜE: Sanayi Üretim Endeksi
TCCB: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEFAS: Türkiye Elektronik Fon Dağıtım Platformu
TGE: Tüketici Güven Endeksi
TİHA: Taarruzi İnsansız Hava Aracı
TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUSAŞ: Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş.
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TVF: Türkiye Varlık Fonu
Ur-Ge: Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi
ÜFE: Üretici Fiyat Endeksi
ÜTS: Ürün Takip Sistemi
WTI: West Texas Intermediate / Yüksek Kaliteli Ham Petrol
WTTC: Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi
YEP: Yeni Ekonomi Programı

Şekiller ve Tablolar Listesi

Şekiller

Şekil 1. Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi 42

Şekil 2. Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları 42

Şekil 3. *Sektörel Büyüme* *43*

Şekil 4. Yıllara Göre Ekonomik Büyüme (2012-2021) 44

Şekil 5. Türkiye'de İşsizlik Oranı 44

Şekil 6. Sektörel İstihdam 45

Şekil 7. Ülkelerin İşsizlik Oranları (2021) 45

Şekil 8. Yıllara Göre İşsizlik ve Genç İşsizlik Göstergeleri 46

Şekil 9. Tüketici Fiyat Endeksi (2021) 46

Şekil 10. Üretici Fiyat Endeksi 47

Şekil 11. Yıllara Göre Kurlardaki Değişim 49

Şekil 12. CDS Primi 50

Şekil 13. Sanayi Üretimi Endeksi (2015=100) 51

Şekil 14. Kapasite Kullanım Oranı 52

Şekil 15. Dünyadaki Ekonomik Büyüme 58

Şekil 16. Dünyadaki Ticaret Hacmi 58

Şekil 17. COVID-19 Sebebiyle Gelir Kaybı Yaşayan Hanehalklarının Oranı (%) 59

Şekil 18. Dünyadaki COVID-19 Salgının Sebep Olduğu Gelir Kayıpları 59

Şekil 19. Dünyadaki Enflasyon Oranları 60

Şekil 20. Türkiye, OECD, G20 ve AB Enflasyon Oranları 60

Şekil 21. Seçilmiş OECD Ülkeleri için 2021 Yılı Enflasyon Oranları 61

Şekil 22. Türkiye'nin GSYH'si ve Büyüme Oranları 62

Şekil 23. Türkiye'nin Dış Ticaret ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı 62

Şekil 24. Türkiye'nin İşgücüne Katılım, İstihdam ve İşsizlik Oranları 62

Şekil 25. Türkiye'nin Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörü 63

Şekil 26. Tarım Sektörü İstihdamı ve Toplam İstihdam İçindeki Payı 63

Şekil 27. Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi ve Üretici Fiyat Endeksindeki Değişimler 64

Şekil 28. Türkiye'nin Bitkisel Üretimde Kendi Kendine Yeterlilik Derecesi 64

Şekil 29. 2020-2021 Piyasa Yılı Tahıl Üretimi Yeterlilik Derecesi (%) 65
Şekil 30. *Türkiye'deki Büyükbaş, Küçükbaş ve Kanatlı Hayvan Sayıları* *65*
Şekil 31. Türkiye'nin Elektrik Enerjisi Toplam Kurulu Gücü (MW) 66
Şekil 32. Türkiye'de Ortalama Elektrik Fiyatları 66
Şekil 33. Türkiye'nin Bilgi ve İletişim Sektörü 67
Şekil 34. Türkiye'deki Genişbant İnternet Abone Sayıları 67
Şekil 35. Türkiye'nin Savunma Sanayii İhracatı (Milyar $) 68
Şekil 36. Sektör ve Katılım Sigorta Sektörü Şirket Sayıları 75
Şekil 37. Katılım 30 Endeksi Performansı 78
Şekil 38. Katılım 50 Endeksi Performansı 78
Şekil 39. Faizsiz Bireysel Emeklilik Fonları (%) 79
Şekil 40. Katılım Bankalarında 2021 Yılı Katılım Portföy Getirileri (%) 80
Şekil 41. 2015-2021 Arası Sukuk İhraç Hacimleri 81
Şekil 42. Tasarruf Finansman Şirketleri Şube Sayıları (2021) 81
Şekil 43. Türkiye'de İslam İktisadı ve Finansı Alanında Eğitim ve Araştırma Faaliyetleri (2021) 82
Şekil 44. Sigorta Şirketleri Sayıları 87
Şekil 45. Sigorta Şirketlerinin Temel Göstergeleri 87
Şekil 46. Katılım Sigortacılığı Branş Dağılımı (%) 88
Şekil 47. ABD Doları / Türk Lirası Döviz Kuru 95
Şekil 48. Merkez Bankası Altın, Brüt Döviz ve Toplam Rezervleri (2021) 96
Şekil 49. Türkiye'nin 2021 Yılı CDS Risk Primi 97
Şekil 50. TÜFE'de En Fazla Azalış/Artış Gösteren Maddelerin Değişim Oranları (2021-Aralık) 103
Şekil 51. Ana Harcama Gruplarına Göre TÜFE 2021 Yılı Değişim Oranları 105
Şekil 52. Kıymetli Madenler Fiyat Endeksi (2004-2021) 110
Şekil 53. Yıllık Ortalama Bakır Fiyatları (2004-2021) 110
Şekil 54. FAO Gıda Fiyat Endeksi (2004-2021) 111
Şekil 55. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin %20'lik Gruplara Göre Dağılımı (2002-2020). 113
Şekil 56. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin %10'luk Gruplara Göre Dağılımı (2006-2020) 114
Şekil 57. Türkiye'de P95/P5 ve P/90/P10 Oranı (2002-2020) 115

Tablolar

Tablo 1: Dış Ticaret Verileri (Milyon ABD $) 48

Tablo 2: Seçilmiş Kurlar (31 Aralık) 49

Tablo 3: Çeşitli Endeksler 51

Tablo 4: Bazı Seçilmiş Ülke ve Makro Göstergeler 53

Tablo 5: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları Finansal Büyüklükler (Bin TL) 73

Tablo 6. Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Finansal Büyüklükler (Milyon TL) 74

Tablo 7: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Sigorta Şirketleri ve Ortaklık Yapısı 76

Tablo 8: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Sigorta Şirketleri ve Sektörün 2009-2021 Yılları Prim Üretimleri

Tablo 9: Türkiye'de Katılım Sigortacılığı Yapan Şirketler ve Pazar Payları 88

Tablo 10: Katılım Sigortacılığı Branş Dağılımı 88

Tablo 11: TCMB Politika Faiz Oranları (2020-2021) 94

Tablo 12: İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Dengesi (2020-202Bin ABD $) 98

Tablo 13: Türkiye'de 2020-2006 Yılları Arası İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu, Yıllık Ortalama İş Gelirleri ve Toplam Gelirin Gelir Türlerine Göre Dağılımı 116

Tablo 14: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002-2018) 117

ikam
İSLAM İKTİSADI ARAŞTIRMA MERKEZİ

İslam İktisadı Araştırma Merkezi (İKAM) İslam iktisadı alanında giderek genişleyen talep ve ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı çatışı altında kurulmuş bir araştırma merkezidir.

Ülkemizde ve dünyada genel olarak İslam iktisadı çalışmaları sınırlı kalmakta ve çalışmaların çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Kapitalist sisteme dair bütün antitezler gün geçtikçe çürütülmekte ve bu adaletsiz sisteme karşı çare olacak bir alternatif geliştirilememektedir. İslam iktisadı, önerdiği sistem ve uygulamalarla daha adil bir iktisadi hayat ve bölüşüm sağlama potansiyeline sahiptir. Zira İslam iktisadı çabası ve iddiası inançtan kaynaklanmaktadır ve bu öğreti Müslümanlara yaptıkları ve söyledikleri bakımından sorumluluklar yüklemektedir. Bu bağlamda, geçmiş birikimlerin ışığında, yeni çalışmalara yoğunlaşarak yetkin araştırmacıların bu alana yönelmesine ihtiyaç duyulmaktadır. İKAM gerçekleştirdiği faaliyetlerle "İslam iktisadı" düşüncesinin külli bir şekilde inşası için yetkin fikir ve teorilerin üretilmesini teşvik etmeyi ve yeni çalışmalara zemin teşkil etmeyi amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda ders/okuma grupları, yoğunlaştırılmış seminerler, araştırma ve ülke raporları, çalışma tebliğleri ve araştırma notları, İslam iktisadı atölyesi serisi, yuvarlak masa toplantıları, konferanslar, İslam iktisadı bibliyografya projesi, İslam iktisadı temel eğitim programı İKAM'ın gerçekleştirdiği faaliyetler arasındadır. Kurmuş olduğu İktisat Yayınları ile yayın alanında da faaliyetlerine devam eden İKAM, verdiği İslam İktisadı ödülleri ile de bu alana emek veren araştırmacı ve kurumları teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Gerçekleştirilen ders/okuma grupları, ilgili literatürün ve alanın temel meselelerinin araştırmacılar tarafından eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmasına ortam hazırlamaktadır. Yoğunlaştırılmış seminer programları ile İslam iktisadının belli bir çalışma alanında uzmanlaşmış akademisyenler, ilgililere çalışmalarını sunma imkânı bulmaktadır. Araştırma ve ülke raporları özellikle belli temel meseleleri ve bölgeleri ele alan özel raporlar olup, ilgili alanda çalışan araştırmacılar için bir literatür oluşturmaktadır. İslam iktisadı atölyeleri, İKAM'ın yedi senedir gerçekleştirdiği bir atölye serisidir. Bu atölyelerde her sene İslam iktisadının temel kavramlarından biri ele alınmakta, yurt içi ve yurt dışından bu konuda çalışan araştırmacı ve akademisyenler, tartışma ve müzakere ortamı içerisinde bu konuları gündeme alma imkânı bulmaktadır. Bu atölyelerde sunulan bildiriler gerekli düzenlemelerin de gerçekleşmesiyle kitaplaştırılarak literatüre kazandırılmaktadır. Konferanslar ile yurt içi ve yurt dışından

deneyimli araştırmacı ve akademisyenler çalışmalarını alanın ilgililerivle paylaşmaktadır. İKAM, İslam iktisadı çalışmalarının nabzını tutmanın ve ilgili literatüre katkı sağlamasının yanı sıra yürüttüğü İslam İktisadı Bibliyografyası projesiyle araştırmacıların bu literatüre ulaşabilmesi için bir platform da oluşturmuştur.

Bibliyografya 5 dilde toplam 10.435 eseri bünyesinde barındırmaktadır. İKAM'ın alanında öncü olarak gerçekleştirdiği bir diğer projesi olan İslam İktisadı Temel Eğitim programı İKAM'ın İslam iktisadı ve finansı alanına ilgi duyan farklı alandan araştırmacılara, alanın genç araştırmacılarına ve alana ilgi duyan herkese olmak üzere temel seviyede eğitim verdiği bir programdır. 2019 senesinde İKAM, araştırma merkezinde gerçekleştirdiği ilk temel eğitim programı sonrasında 15 Kasım 2019 Adana ve 30 Kasım 2019 Ankara programlarıyla birlikte şehir dışında da temel eğitim programları gerçekleştirmeye başlamıştır. Dördüncü temel eğitim programı 12 Aralık 2020'de çevrimiçi olarak dijital platformlardan gerçekleşmiştir. İKAM gerçekleştirdiği bu faaliyetlerin yanında kurduğu İktisat Yayınları ile alana yayıncılık bağlamında da destek vermektedir. İktisat Yayınları bünyesinde İslam iktisadı ile ilgili geniş çaplı bir külliyat oluşturulması hedeflenmektedir. Alanda, yurtiçinde ve yurtdışında yapılan çalışmaları gerek derleyerek gerekse çeviri faaliyetleriyle yayına hazırlayarak Türkiye'de artan araştırma ve eğitim faaliyetlerine katkı sağlamaktadır. Bu anlamda, yeni açılan lisans ve lisansüstü programlara kaynak teşkil edecek olan çeviri ve telif eserler, Türkçe literatürdeki birikim için önemli bir katkı sunmaktadır.

ADİL
BİR DÜNYA
BEREKETLİ
BİR İKTİSAT
İÇİN

Takdim

Lütfi Sunar

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Alan İzleme Raporları Projesi Koordinatörü

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı olarak toplumsal ihtiyaçların giderilmesi için faydalı işler yapmayı ve sosyal problemleri çözmek üzere fikirler geliştirmeyi kendimize şiar edindik. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu alanlarda bilgi, politika ve strateji üretmekte, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapmakta ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlamaktayız. Bu doğrultuda eğitim, iş ahlâkı, sivil toplum, hukuk ve yönetim alanlarında pek çok çalışma gerçekleştirdik.

Günümüzde insanlığı ilgilendiren meselelere dair sahih bir düşünce ile çalışmalar yapmak daha büyük bir önem taşımaktadır. Biz de bugün ve gelecek için stratejik öneme haiz alanlarda araştırmalar yaparak oluşturduğumuz bilgi ve birikimle ışık tutmaya çalışmaktayız.

Eğitim, ekonomi, hukuk ve sivil toplum alanlarının, bir toplumun refah ve gelişmişlik düzeyinde önemli bir gösterge olduğunu ve bu alanların yıllık olarak izlenip değerlendirilmesinin önemli olduğunu düşünüyoruz. Yasalar çıkarılıp planlamalar yapılırken bu alanlara dair toplanmış verilerin istifade edilebilir bilgiye dönüşmesi noktasında İLKE Vakfı olarak veriye dayalı gerçekçi bilgi üretmeyi ve politika yapma süreçlerine katkı sağlamayı hedefliyoruz.

Bu hedefler doğrultusunda bugün ve gelecek için stratejik öneme sahip Ekonomi, Eğitim, Hukuk ve Sivil Toplum alanlarında araştırmalar yaparak alana dair sistematik bilgi ve veriye dayalı raporlamalarla hem geçmişin muhasebesini yapıyor he de gelecek tasavvurunu ortaya koymaya çalışıyoruz. Alan İzleme Raporları kapsamında ortaya koyduğumuz "Türkiye'de İktisat", "Türkiye'de Eğitim", "Türkiye'de Hukuk" ve "Sivil Toplumun On Yılı" çalışmaları sonrasında göstergeleri yıllık gelişimleri de takip ederek ele almaya başladık. Bu kapsamda ekonomi alanında yaptığımız alan araştırmalarını 2019'dan bu yana sürdürmekteyiz.

İLKE Vakfı bu raporların oluşturulmasında Türkiye için bir gelecek projeksiyonu oluşturmayı amaçlamaktadır. Bunun için belirlenen her bir alanda konunun uzmanı kişilerce hazırlanacak olan raporların Türkiye'nin küresel alanda tanınırlığına katkıda bulunması hedeflenmektedir. İktisat İzleme Raporumuzun hedefi Türkiye›de iktisat alanında yaşanan güncel gelişmeleri İLKE perspektifiyle değerlendirmek ve gelecek dönemlere katkı sağlamaktır.

Elinizdeki raporda 2021 yılında ekonominin durumu ve gidişatı değerlendirilmektedir. Raporda 2020 ve 2021 yıllarına damgasını

vurmuş olan COVID-19 salgınının ekonomiye etkisi ele alınmıştır. Bu süreç hem küresel hem ulusal piyasalardaki dengeleri değiştirmiş ve ekonominin gidişatına dair yeni tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Ekonomide yaşanan gelişmeler ve sorunlar kadar gündeme gelmeyen ve ihmal edilen boyutlar da raporda kendisine yer buluyor. Bu bakımdan raporda tekil sorunlar ve meselelerden ziyade genel süreçler değerlendirilirken her biri alanda uzman kişiler tarafından kaleme alınmış beş temel bölüm bulunuyor.

İlk bölümde, Merve Soylu 2021 yılındaki önemli ekonomik vakaları kronolojik olarak ele aldı. ikinci bölümde Furkan Yıldız 2021 yılının genel makroekonomik görünümünü analiz etti. Üçüncü bölümde Özer Selçuk tarım, enerji, bilişim ve savunma sanayi gibi kritik sektörlerin görünümünü ve stratejik sektörler bakımından Türkiye ekonomisinin durumunu ele aldı. Dördüncü bölümde Hadin Öner 2021 yılında Türkiye'de İslam iktisadının genel durumunu ele alarak rapora katkıda bulundu. Her yıl alan izleme raporları kapsamında bir sektörü özel olarak inceliyoruz. 2021 yılında da döviz piyasası görünümünü incelemeyi uygun bulduk. Bu bölümü Halil İbrahim Kaya kaleme aldı.

Bu yıl raporumuza "Görüş Yazıları" adında bir bölüm ekledik. Pencereler bölümünde Betül Mutlugün, Türkiye ekonomisini "Sosyal Adalet ve Gelir Dağılımı" ekseninde değerlendirdi. Ayrıca Cengizhan Yıldırım, "Fiyatlar ve Enflasyon Tartışmaları", Aslı Okay Toprak "Küresel Emtia Fiyatları" ve İhsan Kutlu "Sağlık Sektöründe Özelleştirme" konularını analiz ederek rapora katkı sağladı. Raporun ekonominin genel bir resmini çizmesi kadar özel olarak da yönlendirici ve destekleyici bilgileri içerdiğini düşünüyoruz.

Bu rapor bir yıllık yoğun bir izleme ve değerlendirme sürecinin neticesinde ortaya çıktı. Onlarca uzman ve alandan ismin destek ve değerlendirmesi ile rafine edilerek kamuoyunun takdirine sunuldu. Katkı yapan tüm isimlere müteşekkiriz. Raporun yaşanan tecrübelerin değerlendirilmesi, analiz edilmesi ve bu doğrultuda geleceğe yönelik sağlam ve doğru adımların atılması için bir vesile olmasını temenni ederiz.

Yönetici Özeti

2021 yılı, COVID-19 salgınıyla mücadele edilirken bir taraftan da 2020'nin yaralarının sarıldığı bir yıl olarak kayıtlara geçti. Vaka sayıları yılın büyük çoğunluğunda yüksek seyretse de aşıların etkisiyle hastalığın artık atlatılacağı umudu herkesçe sahiplenilmişti. Hastalık tarafında yaşanan gelişmelere rağmen arkasında bıraktığı ekonomik sorunlar için ise aynısını söylemek zordur. Arz zincirinde yaşanan bozulma, emtia fiyatlarındaki artışla birleşince risklerde önemli artışlar ortaya çıkmıştır.

2020 yılında yaşanan iktisadi durgunluğa rağmen 2021 yılında tüm ülkelerde pozitif büyüme gerçekleşmiştir. Salgının neden olduğu açıklar kapatılmış ve küresel ticari akım yeniden tesis edilmeye çalışılmıştır. Türkiye ekonomisi de bu bağlamda önemli bir büyüme performansı göstermiştir. Ancak artan dış riskler ve iç dinamiklerde yaşanan bozulmalarla birlikte başta enflasyon ve döviz kurları olmak üzere ekonomik sorunlar artış göstermiştir. Bu bağlamda, 2021 yılı ekonomik olarak büyürken risklerin derinleştiği bir sene olarak geride kalmıştır.

Bu gelişmeler ışığında 2021 İktisat Alan İzleme Raporu, COVID-19'un etkilerinin devam ettiği ve artan riskler altındaki Türkiye Ekonomisinde yaşanan gelişmeleri ve değişimleri verilerle ele almaktadır. Bu kapsamda, 2021 yılı önemli ekonomik gelişmeler, 2021 makroekonomik görünümü, stratejik sektörlerin değerlendirilmesi, İslam iktisadı alanındaki gelişmeler ve katılım sigortacılığı ana bölümler olarak ele alınırken döviz piyasası, gelir dağılımı ve sosyal adalet, sağlıkta özelleştirmeler ve enflasyon alanlarında özel bölümlere yer verilmiştir.

Raporun ilk bölümünde makro ekonomik görünüme yer verilmiş ve 2021 yılı için ait önemli değişkenlere ait veriler incelenmiştir. Geçtiğimiz yılda bir önceki yıla göre %11 oranında büyüme performansı yakalayan Türkiye ekonomisi, üçer aylık periyotlarda ise sırasıyla %7,3, %21,9, %7,5 ve %9,1 oranında büyümüştür. Aynı yıl içerisinde büyüme hızı ABD'de %6, Almanya'da %3,1, Brezilya'da %5,2, Fransa'da 6,3, Çin'de %8 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler Türkiye'nin verili ülkelerden daha iyi bir büyüme performansı sergilediğini ortaya koymaktadır.

En hızlı büyüyen sektörün %21,1 ile hizmet sektörü olmasına karşın en çok daralan sektör %9 ile 2020 yılında en hızlı büyüyen finans sektörüdür. 2021 yılında diğer hizmetler %20,3, bilgi ve iletişim %20 ,2, sanayi %16,6 ve gayrimenkul sektörü %3,5 büyümüştür. Buna karşın tarım %2,2, inşaat ise %0,9 oranında küçülmüştür.

2021 yılı büyümesinin iktisadi aktörler bağlamındaki kompozisyonu ise hanehalkı harcamalarının %15,1; kamu harcamalarının %2; yatırımların %6,4; ihracat ve ithalatın sırasıyla %25 ve %2 büyüdüğünü göstermektedir. Bu rakamlar 2021 yılında dış ticaret sektörünün büyüme üzerinde oldukça önemli bir etkisinin olduğunu gözler önüne sermektedir.

COVID-19 virüsünün yıkıcı etkisiyle geçen bir yılın ardından gelen 2021 yılında istihdam aylara göre dalgalı bir seyir göstermektedir. 2021 yılı için ortalama işsizlik %12,2 olarak gerçekleşmiştir.

2021 yılı genç işsizliği bir önceki yıla göre 2,2 puan azalarak %22,8 olarak gerçekleşmiştir. Genç işsizliğinin genel işsizlik oranının üzerinde seyretmesi, emek piyasasının işgücüne yeni katılan genç nüfusa iş yaratma kabiliyetinin düşük olduğunu gösteren bir durumdur. Bu bağlamda genç işsizliği azaltıcı politikaların güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Toplam istihdamın %55,4'ünü sağlayan hizmet sektörünü %21,3 ile sanayi, %17,2 ile tarım ve %6,1 ile inşaat sektörü takip etmektedir.

Bir önceki yılın aynı ayına ait verilere göre 2021 Ocak ayında %14,97 olan enflasyon yıl sonuna gelindiğinde %36,08'e yükselmiştir. Özellikle son ayda hem aylık hem de yıllık enflasyonun ciddi bir sıçrama yaptığı görülmektedir. Türkiye'de 2021 yılında yaşanan söz konusu yüksek enflasyon, büyük ölçüde küresel salgın ile birlikte küresel tedarik zincirlerinde yaşanan darboğaz, enerji fiyatlarının giderek artması, TL'nin özellikle dolar ve euro olmak üzere yabacı paralar karşısında değersizleşmesi gibi üretim maliyetlerini artırıcı problemlere dayanmaktadır.

Cari işlemler açığı, 2021 Ocak ayında 1,776 milyar dolar iken 2022 Ocak ayına gelindiğinde 4 kat artarak 7,112 milyar dolara yükselmiştir.

Enerji hariç cari işlemler hesabı 2021 Ocak ayında 344 milyon dolar fazla vermiş, bu rakam 2022 Ocak ayında 959 milyon dolara yükselmiştir. Altın ve enerji hariç cari işlemeler hesabında ise aynı dönemlerde cari işlemler fazlalığı sırasıyla 1.251 milyon dolar ve 1.478 milyon dolardır. Bu durum Türkiye'nin cari açığının enerji ve altın kaynaklı olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

İktisat Alan İzleme Raporları'nın temel bölümlerinden bir haline gelen ve stratejik olarak belirtilen tarım, enerji, savunma ve bilişim sektörlerindeki gelişmelerin izlendiği kısımda 2021'deki gelişmeler ele alınmıştır. Buna göre; Türkiye'nin tarımsal üretimi 2020 yılında gösterdiği iyi performansı 2021 yılında sergileyememiştir. 2020 yılında reel olarak yüzde 5,9 büyüyen tarım ve hayvancılık sektörü, 2021 yılında yüzde 2,2 oranında daralmış, ülkemizin tarımsal üretimi cari fiyatlarla 407 miyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı sonu itibariyle tarım sektöründe 4,82 milyon kişi istihdam edilirken, 2021 yılında bu sayı 5,05 milyona ulaşmıştır. Bununla birlikte sektörün toplam istihdamı, halen salgın öncesi seviyesinin altındadır ve uzun zamandır gözlemlenen düşüş trendini devam ettirmektedir. Tarım sektörü istihdamındaki

düşüşle birlikte sektörde çalışanların yaş ortalamaları da yükselmektedir. Bu durum, ülkemizin tarım sektörünün çözüm bekleyen en önemli sorunları arasındadır.

2021 yılında ülkemizin toplam elektrik enerjisi kurulu gücü % 4,1 artarak 99.819 MW seviyesine çıkmıştır. Toplam kurulu güç içerisinde yenilenebilir kaynakların toplam payı % 53,72 güneş ve rüzgârın payları ise sırasıyla % 7,83 ve %10,62 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, 2021 yılında Paris İklim Antlaşması'na taraf olmayı kabul etmiş, 2030 yılına kadar toplam sera gazı emisyonunu % 20 civarında azaltacağını taahhüt etmiştir. Söz konusu taahhüdün yerine getirilmesi ancak enerji sektöründe bir yapılanma ile mümkün görülmektedir. Kurulu güçteki artışa rağmen, ülkemizde 2017 yılında başlayan elektrik fiyatlarındaki yükseliş trendi, yaşadığımız kur şokunun da etkisiyle, 2021 yılında devam etmiştir.

TÜİK verilerine göre 2021 yılında, ülkemizin Bilgi ve İletişim Sektörü % 20,4 büyüyerek cari fiyatlarla 195 milyar 165milyon TL'lik bir büyüklüğe ulaşmıştır. Bu büyümeyle paralel bir şekilde, 2021 yılında sektördeki toplam istihdam yaklaşık 32 bin kişi artarak 259 bine çıkmıştır.

Savunma sektöründeki büyüme 2021 yılında da devam etmiştir. 2021 yılında gösterdiği iyi performans neticesinde sektörün toplam cirosunun 11 milyar doların üzerinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Savunma sanayi sektörünün 2021 yılı ihracatı tüm zamanların en yüksek seviyesine yükselmiş, 3,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Stratejik sektörlerin yanında İslam İktisadı ve Finansı alanındaki gelişmeler de İktisat Alan İzleme Raporu tarafından yakından izlenmektedir. 2021 yılında katılım bankaları her sene olduğu gibi büyüme performanslarını sürdürmüştür. Katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü geçen yıla göre %64 büyüme kaydederek 717 milyar TL'ye ulaşmış ve %7.8' pay elde etmiştir. Toplanan fonlar 556 milyar TL'ye çıkarak, bankacılık sektöründeki payı %10.5 olmuştur. Katılım sigortacılığı 2021 yılında 5.4 milyar TL prim üretimi sağlarken, % %28 oranında büyümeye sahiptir. Katılım sigortacılığı alanı, geçmiş yıllarla benzer şekilde 2021 yılında da sigortacılık sektörünün yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır. Borsa İstanbul bünyesinde oluşturulan Katılım 30 ve Katılım 50 endeksleri, 2015-2021 yılları arasında yukarı yönlü hareket ederken, 2021 yılında ise tüm zamanların en yüksek değerine ulaşmıştır. Tasarrufa dayalı finansman sistemi 2021 yılında da büyümesini sürdürmüş, sektöre yönelik yasal mevzuat oluşturularak sektörde faaliyet gösteren şirketler hukuki zemine kavuşmuştur.

İktisat Alan İzleme Raporu. İslam iktisadı alanındaki gelişmelerin genel görünümünü sunduktan sonra Türkiye'de katılım bankacılığın serüveninin ve seyrini ana bölüm olarak ayrıntılı bir şekilde okurlarına sunmuştur. 2009 yılında ilk tekafül şirketinin kurulmasıyla başlayan katılım sigortacılığı serüveni 2021 sonu itibariyle mevcut sigorta sektöründe %5,2 bir paya ulaşmıştır. Kamu otoritesinin öngörüsü ve teşvikleriyle 2023 yılı sonu itibariyle %15'lik paya erişmesi hedeflenmektedir.

Giriş

Küresel finansal krizler, COVID-19 salgını ve Ukrayna-Rusya savaşı gibi olayların üst üste gelmesi dünya genelinde tüm piyasalarda sarsıcı etkiler bırakırken birçok yeni alanda tartışmaları da başlatmıştır. 2020 yılında yaşanan iktisadi durgunluğa rağmen 2021 yılında tüm ülkelerde pozitif büyüme gerçekleşmiştir. Salgının neden olduğu açıklar kapatılmış ve küresel ticari akım yeniden tesis edilmeye çalışılmıştır. Ancak arz zincirinde yaşanan bozulmanın tam manasında yeniden kurulduğunu söylemek zordur. Özellikle çip üretiminde yaşanan sıkıntıların yarattığı problemler otomotiv sektörünü derinden sarsmıştır. Ana sektörlerde yaşanan bu gelişmelere paralel olarak hane halklarının gelirlerinde de ciddi kayıplar meydana gelmiştir. Düşük gelirli ülkelerde bu kayıpların %80'lere dayandığı görülmektedir. Bu kayıpların ne kadar bir sürede telafi edilebileceği ise belirsizdir.

2021 yılı büyüme açısından pozitif bir resim çizse de emtia piyasalarında yaşanan fiyat artışları tüm ülkeleri derinden etkilemiştir. 2022 yılında şiddetini artırarak devam eden enerji ve gıda fiyatlarındaki artışın önümüzdeki gün ve aylarda daha fazla iktisadi sorunlara yol açacağı tahmin edilmektedir. Yukarı yönlü trend nedeniyle kısa vadede gıda başta olmak üzere emtia alanının ülkelerin birincil sorunu olacağını söylemek mümkündür.

İktisadi Büyüme, Kurlar ve Enflasyon

Türkiye ekonomisi de yaşanan bu krizlerden payına düşeni almış gözükmektedir. İktisadi faaliyetler açısından 2021 yılı iyi geçmiş olsa da enflasyon ve kur konusunda yaşanan problemler halen devam etmektedir. Küresel emtia fiyatlarının yurt içine yansımalarının yanında iç piyasada yaşanan panik ve para politikasının yansımalarıyla enflasyon ve döviz kurları artış seyrine girmiştir.

Temel makro göstergelerin başında gelen büyüme alanında 2021 Türkiye için öne çıkan bir yıl olmuştur. 2020 yılında tüm kapanma ve iktisadi faaliyetleri durma noktasına gelmesine rağmen pozitif bir büyüme yakalayan Türkiye, 2021 yılında da yüksek bir büyüme oranı yakalamıştır. Bu alanda %11 gibi yüksek bir performans gösteren piyasalar bir önceki yılın yaralarını sarmıştır. Sanayi sektöründe %16, hizmetler ve bilgi-iletişim sektörlerinde ise %21 büyüme oranı gerçekleşirken finans, tarım ve inşaat sektöründe ise daralma olmuştur.

2020 yılı yaşanan durgunlukla mücadele için başlatılan genişletici politikalara 2021 yılı boyunca da devam edilmiştir. Maliye

politikaları tarafında artırılan destek harcamaları yanında para politikasında da düşük faiz politikalarıyla piyasalara likidite aşısı yapılmıştır. Bu politikalar sonucunda büyüme tarafında ciddi bir başarı elde edilse de kur ve enflasyon göstergelerinde bozulma yaşanmıştır. Hem üretici hem de tüketici tarafında artan fiyatlar enflasyon canavarını tekrardan Türkiye'nin gündemine sokmuştur. Artan enflasyon oranları fiyatlama davranışlarını bozarken özellikle sabit gelirli kesim üzerinde olumsuz etkileri de giderek artmaktadır.

Döviz kurlarında yaşanan hızla artış da enflasyon üzerinde baskı yaratmıştır. Kurdaki ani iniş-çıkış hareketleri de piyasalardaki belirsizliği artırarak sorunların büyümesine yol açmıştır. Kurda yaşanan bozulma kadar bu ani hareketler dolarizasyon olarak isimlendirilen ve yabancı para birimlerinin yerli paralar yerine kullanma durumunu ifade eden iktisadi durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yaşanan panik havasıyla yerleşiklerin sahip olduğu mevduatlar %70'e yakın bir oranda yabancı para cinsine dönmüştür. TL'de yaşanan değer kaybıyla birlikte ihracatta bir artış beklentisi oluşsa da ithalat faturalarının da artması nedeniyle cari açıkta istenen seviyelere de gelinememiştir.

Kritik Sektörler ve 2021 Performansları

Alan İzleme Raporları kapsamında, İLKE Vakfı tarafından hazırlanan "Geleceğin Türkiye'sinde Ekonomi" raporunda, ülkemizin rekabet gücünü artırmak ve dışa bağımlılığını azaltmak için odaklanılması ve teşviklerle desteklenmesi gerektiği belirtilen stratejik alanlar olarak tarım, enerji, savunma ve bilişim sektörlerinin yıllık performansları özel bir bölüm açılarak takip edilmektedir. Türkiye ekonomisi için mali değerleri kadar arz güvenliği gibi diğer alanlarda da öne çıkan bu sektörlerin 2021 performanslarında 2020 yılına göre farklılıklar ortaya çıkmıştır. Özellikle tarım sektöründe bir önceki yıl önemli bir büyüme yaşanırken 2021 yılında %2,2 oranında daralma yaşanmıştır. Tarımsal üretimde yaşanan bu daralmanın yanında tarımsal girdi fiyatlarındaki artış ve küresel gıda fiyatlarının yukarı yönlü hareketi enflasyon üzerinde negatif baskı yaratmıştır. Enerji alanında özellikle toplam kurulu elektrik gücünde ve yenilenebilir enerji alanında olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ancak artan kur ve petrol varil fiyatlarındaki yükselişle birlikte üretici ve tüketici fiyatlarında yükseliş meydana gelmiştir. Hükümet tarafından doğalgaz ve elektrik fiyatlarında sübvansiyonlar yapılmış olsa da 2021 yılında haneler için enerji faturalında ciddi bir artış yaşanmıştır. Enerji alanında en önemli gelişmelerden birisi de Paris Anlaşmasının kabul edilmesidir. Bu anlaşma ile Türkiye önümüzdeki yıllarda karbon emisyonun azaltılması için önemli yükümlülükleri üstlenmiştir. Bilişim ve savunma sektörleri açısından 2021 yılı artışların yaşandığı bir yıl olmuştur. Bilişim sektörü 2021 yılını yüzde 20,4'lük bir büyümeyle kapatmıştır. Sektöründeki bu muazzam büyümeye karşın, ülkemizdeki altyapı eksiklikleri dikkat çekmektedir. Savunma ve havacılık ihracatımız rekor kırarak 3 milyar doları geçmiştir. Her iki sektörün de yaşanan bu gelişmeler ışığında ilerleyen yıllarda ekonomiye katkılarının artarak devam edeceği düşünülmektedir.

İslami Finans ve Sigortacılık Sektörü Olgunlaşmaya Devam Ediyor

Kamu bankalarının katılım bankacılığı alanında artan faaliyetleri, tasarrufa dayalı finansal kuruluşlar, İslami sigortacılık kurumları ve alanı destekleyen diğer kuruluşların katkılarıyla 2021 yılı İslam iktisadı ve finansı alanı olgunlaşmaya devam etmiştir. Bankacılık alanında sektöre göre katılım bankaları çok daha hızlı büyürken diğer alanlarda da önemli pozitif etkilerin olduğu görülmüştür. Katılım sigortacılığı büyümesini sürdürmüş, katılım endeksleri, faizsiz bireysel emeklilik fonları ve katılım portföy fonları yatırımcılara önemli getiriler sağlamıştır. 2020 yılındaki dijitalleşme, yönetmeliklerin oluşturulması, merkez bankası ve cumhurbaşkanlığı finans ofisinde katılım bankacılığı alanında müdürlüklerin ve daire başkanlıkların kurulması, üniversitelerde yüksek lisans ve araştırma merkezlerinin kurulması 2021 yılında bu sistemlerin kurumsallaşması ile devam etmiştir. Yasal altyapıda yapılan düzenlemeler ve yükseköğrenim alanındaki programların çeşitlenmesiyle birlikte İslami finansal araçlara güvenin ve ilginin arttığını söylemek mümkündür.

İstikrar Arayışları

2019 yılında toparlanmaya başlayan piyasalardaki maalesef COVID-19 salgınıyla büyük bir darbe almış ve 2020 yılı kayıplarla geçmiştir. 2021 yılı bu kayıpların telafi edildiği bir yıl olsa da Türkiye ekonomisinin yapısal zafiyetleri tekrar nüksetmiş ve fiyatlar genel seviyesinde hızlı bir bozulma yaşanmıştır. Dış piyasalardaki gelişmelerle birlikte TL'deki değer kayıpları bu süreci hızlandırmıştır. Bir tarafta fiyatlar artarken bozulan istikrar nedeniyle dolarizasyon hızlanmıştır. Kurdaki ani hareketlerle tüketicilerin gelecek beklentilerindeki bozulmalar süreci daha da kötü bir duruma sokmuştur. Bu bakımdan, geride bırakılan yıl merkez bankasının tüm ülkenin gündemine oturduğu bir yıl olmuştur. Uzmanların tartışması gereken gösterge faiz politikası, merkez bankası yapısı ve para politikası kurulu gibi konular, akşam çay sohbetlerinin ana gündemi haline gelmiştir. Meselenin bu kadar yaygın bir tartışma konusu hale gelmesi bile tek başına beklentileri bozmuş ve gelecek kaygılarını artırmıştır. Alınan önlemler sonucunda döviz kurlarında yeteri kadar düşüş olmasa da istikrar sağlanmış ve aşırı dalgalanmalar sonlandırılmıştır. Ancak enflasyon oranlarındaki yükseliş devam etmektedir. 2021 yılında başlayan yükselişin 2022 sonuna kadar devam edeceği de öngörülmektedir.

Küresel belirsizlikler ve emtia fiyatları hareketleri altında piyasalarda artan baskı devam etmektedir. 2021'in en önemli sorunu olan enflasyon ve kurlar konusu 2022 gündeminde kalmaya devam etmektedir. Çeşitli mali araçlarla istikrarın sağlanmasına çalışılmakla birlikte henüz istenen düzey yakalanamamıştır. Önümüzdeki aylarda bu bağlamda yeni politika setlerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Kronoloji: 2021'de Ne Oldu?

OCAK

Ekonomik Gelişmeler

- TCMB Başkanı Naci Ağbal, Enflasyon Raporu 2021-I'i tanıtım amacıyla bilgilendirme toplantısı düzenledi.
- Elektriğe %6, doğalgaza %1, köprü ve otoyol geçişlerine de %26 oranında zam yapıldı.
- Kamu görevlileri ile memur emeklilerinin aylık ve ücretlerine toplamda %7,33 artış yapıldı.
- İngiltere ile Türkiye arasında serbest ticaret anlaşması imzalandı.
- Kamu bankaları tüm ATM'leri tek bir ATM'de toplama kararı aldı.
- Bankacılık işlemlerinde FAST sistemi kullanılmaya başlandı.

Savunma

- 2021 yılının Ocak ayı savunma sanayi ihracatı 172.9 milyon ABD Doları oldu.
- Türkiye'nin yeni haberleşme uydusu Türksat 5A, SpaceX'in Falcon-9 roketiyle başarılı şekilde uzaya fırlatıldı.
- Azerbaycan-Ermenistan savaşıyla ilişkili olarak İngiliz havacılık şirketi ANDAIR, Baykar Savunma'ya yönelik parça tedarikini durdurdu.
- ROKETSAN, Türk güvenlik birimlerine Orta Menzilli Tank Savar (OMTAS) Füzesi ve Mini Akıllı Mühimmat (MAM-L) teslimatlarını gerçekleştirdi.
- İstanbul Tersane Komutanlığı'nda MİLGEM projesinin 5. gemisi İstanbul (F-515) Firkateyninin denize iniş töreni gerçekleşti.

Tarım

- Bakan Pakdemirli, 82 ülkenin tarım bakanının yer aldığı "13. Tarım Bakanları Konferansı"na katıldı.
- Tarımsal sulama projelerine 8.5 milyar lira kaynak ayrıldı.
- Bakan Pakdemirli, son 2,5 yılda tarımsal desteklerin %65 artışla, 24 milyar liraya çıkarıldığını duyurdu.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, çıkardığı yeni yönetmelik ile atıl durumda kalan tarım arazilerinin, arazi sahiplerinin isteği doğrultusunda toplulaştırma hakkı getirdi.

İslam İktisadı ve Finansı

- İGİAD, 2021 Yılı İnsani Geçim Ücreti'ni 4,134 TL olarak açıkladı.
- Katılım Emeklilik, emeklilik şirketleri arasında %34,5 getiri oranıyla 2020 yılının sektör birincisi olduğunu açıkladı.
- Kuveyt Türk ile Generalsolar Enerji, çatı üzeri güneş enerji santrallerinin finansmana kolay ulaşılabilmesi için protokol imzaladı. Aynı şekilde, Antalya OSB ile de fabrika çatılarına GES kurmasını kolaylaştıracak bir protokol imzaladı.
- Türkiye Finans Katılım Bankası, 250 milyon ABD Doları tutarında 10 yıl vadeli murabaha finansmanı şeklinde sermaye benzeri kredi temin etti.

ŞUBAT

Ekonomi

- T. C. Merkez Bankası bünyesinde üç yeni müdürlük kuruldu.
- Hazine ve Maliye Bakanı Lütfi Elvan, 'Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun' kapsamında 110 milyar liralık alacak yapılandırıldığını açıkladı.
- Ticaret Bakanlığı, Ticari Reklam ve Haksız Ticari Uygulamalar Yönetmeliğinde değişiklik yaptı ve yanıltıcı ambalaj uygulaması yapan firmalara 11 bin ile 114 bin lira arasında ceza kesileceğini duyurdu.
- Cirosu 3 milyon liranın altında olan restoran ve kafelerin yararlanabileceği ciro desteği kararı Resmi Gazete'de yayımlandı.

- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı'na Muhammed Cahit Şirin'in yerine Başkan Yardımcılığı görevini yürüten Ahmet Kürşad Dosdoğru vekâleten atandı.
- Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch Ratings, Türkiye'nin kredi notunu "BB-" olarak teyit ederken, kredi notu görünümünü "negatif"-ten "durağan"a çevirdi.

Savunma

- 2021 yılının Şubat ayı savunma sanayi ihracatı 233.2 milyon ABD Doları oldu.
- Türkiye'nin Milli Uzay Programı, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklandı.
- ASELSAN, 2020 yılı finansal sonuçlarına dair yaptığı açıklamada şirketin cirosunun 2020 yılında bir önceki yıla göre %24 büyüyerek 16 Milyar TL'yi aştığını ve şirketin net kârı da geçen yıla göre %33 artışla 4.5 Milyar TL seviyesine ulaştığını belirtti.
- Türkiye'nin ilk Silahlı İnsansız Deniz Aracı (SİDA) platformu olan ULAQ denize indirildi.
- TUSAŞ, Arjantin ulusal telekomünikasyon şirketi ARSAT ile anlaşarak Türkiye'nin ilk uydu ihracat anlaşmasını gerçekleştirdi.
- ASFAT A.Ş. tarafından geliştirilen MEMATT'ın (Mekanik Mayın Temizleme Teçhizatı), Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'ne ihracatı gerçekleştirildi.
- ROKETSAN Türk Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na Leopard 2A4 T1 İlave Zırh Sistemi teslimatına başladı. TUSAŞ da Emniyet Genel Müdürlüğü Havacılık Dairesi'ne T129 ATAK Taarruz ve Taktik Keşif Helikopteri ile T129 ATAK Faz-II helikopteri ve Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na iki adet ANKA Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA) teslimatını gerçekleştirdi.

Tarım

- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, çiftçiye gübre ve hububat ürünlerinde destek verileceğini açıklandı.
- Bakan Pakdemirli, tarımsal destek ödemeleri kapsamında yaklaşık 362 milyon liralık destek sunulacağını belirtti.
- Tarım ve Orman Bakanlığı'nın koordinasyonunda, talep düşüklüğünden üreticilerin olumsuz etkilenmemesi için belediye başkanlıklarınca doğrudan üreticilerden ve üretici örgütlerinden patates alımına başlandı.

- "Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ"de yapılan değişiklikle tütün, kırsal kalkınma desteği kapsamına alındı
- 'Yerel Tohum Ulusal Güç' sloganı ile Türkiye'nin en kapsamlı yerel tohum merkezlerinden birisini kuran Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin ürettiği 2021 yılı yerel tohumları dağıtılmaya başlandı.

İslam İktisadı ve Finansı

- T. C. Merkez Bankası bünyesinde Katılım Bankacılığı Müdürlüğü kuruldu.
- Faizsiz konut ve taşıt kanun teklifi TBMM'de kabul edildi.
- D-8 bünyesinde girişimci ve yatırımcılar için 3. Teknoloji Yatırım Toplantısı düzenlendi.
- Albaraka Türk, dünyanın önde gelen yüzlerce iş liderini sanal bir platformda bir araya getiren 2021 Dünya Melek Yatırımcıları Forumu'nda (WBAF) "En İyi Girişimci Dostu Banka" ödülüne layık görüldü.

MART

Ekonomi

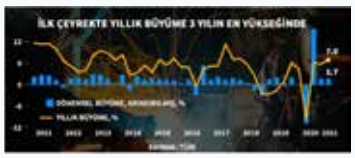

- Sait Erdal Dinçer, TÜİK başkanlığına atandı.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Başkanı Naci Ağbal görevden alındı, yerine Şahap Kavcıoğlu atandı.
- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ekonomi Reform Paketi'ni açıkladı.
- COVID-19 salgınından zarar gören esnaf ve sanatçılara gelir, kira ve ciro kaybı destek ödemesi yapıldı.
- Türkiye ekonomisi 2021'in ilk çeyreğinde %7 büyüdü.

Savunma

- 2021 yılının Mart ayı savunma sanayi ihracatı 247.9 milyon ABD Doları oldu.
- ABD, MİLGEM projesi kapsamındaki TCG-İstanbul (F-515) Firkateyni için tedarik edilecek olan Mark 41 Dikey Atım Sistemi'ne (VLS) yönelik ambargo kararı aldı.
- Yeni Tip Denizaltı Projesi (YTDP) kapsamında üretilen ilk denizaltı olan TCG Piri Reis'in (S-330) suya inme töreni gerçekleşti.
- TÜRKSAT ve ASELSAN iş birliği kapsamında Ka Bant Milli Uydu Haberleşme HUB Sistemi ve Modem Geliştirilmesi Projesi imzalandı.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanı Mustafa Varank, Kanada'dan tedarik edilen elektro-optik sistemine uygulanan ambargo sonrasında ASELSAN'ın geliştirdiği CATS sisteminin başarıyla kullanılmaya başlandığını açıkladı.
- ASELSAN tarafından üretilen 1000 adet DORUK Sistemi ve 960 adet TİMSAH Termal Silah Dürbününün güvenlik güçlerine teslimatı gerçekleşti.
- Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri, Bayraktar TB2 üssünün açılışını gerçekleşti. Gana Silahlı Kuvvetleri de ASELSAN tarafından geliştirilen ACAR Gözetleme Radarı'nı envanterine kattı.

Tarım

- Tarım sektörü 2021'in ilk çeyreğinde %8,3 büyüme kaydetti.
- Mazot ve gübre desteği kapsamında 2 milyonun üzerinde çiftçiye, 4.79 milyar destek ödemesi yapılacağı duyuruldu.
- Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli, Türkiye'nin tarımsal hasılada Avrupa'da birinci olduğunu açıkladı.

İslam İktisadı ve Finansı

- Emlak Katılım, Türkiye'nin ilk ortaklığa dayalı sukuk ihracını gerçekleştirdi.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği mutabakat zaptı imzaladı
- Faizsiz tasarruf sistemi TBMM'den geçti.
- Çevre ve Şehircilik Bakanı Kurum, Emlak Katılım Bankası AŞ'nin kentsel dönüşüm için tüm alanları kapsayan güçlendirme, yerinde dönüşüm ve alansal dönüşüm olmak üzere 3 ana finansman modeli geliştirdiğini bildirdi.

NİSAN

Ekonomi

- Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan görevden alındı, yerine Mehmet Muş atandı.
- 29 Nisan'dan 17 Mayıs'a kadar sürecek olan "tam kapanma dönemi" başladı.
- Emeklilerin bayram ikramiyesi de 1000 liradan 1100 liraya çıkarıldı.
- TCMB Başkanı Şahap Kavcıoğlu, Enflasyon Raporu 2021-II'nin tanıtımı amacıyla bilgilendirme toplantısı düzenledi.
- Merkez Bankasının 128 milyar dolarlık rezerv tartışmaları başladı.

Savunma

- 2021 yılının Nisan ayı savunma sanayi ihracatı 302.5 milyon ABD Doları oldu.
- Kanada Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye'ye yönelik tüm askeri ürünlere ait ihraç izin lisanslarını iptal ettiğini açıkladı.
- ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) Türkiye'yi F-35 Lightning II programından resmi olarak çıkardı.
- TUSAŞ ana yükleniciliğinde yürütülen Milli Muharip Uçak (MMU) Programı için devlet bütçesinden 1.3 milyar ABD Doları ayrıldığı açıklandı.
- ROKETSAN tarafından üretilen TRG-300 KAPLAN Çok Namlulu Satıhtan Satha Füze Sistemi Bangladeş Silahlı Kuvvetleri tarafından teslim alındı.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Irak'ın kuzeyindeki PKK terör örgütüne yönelik Pençe-Şimşek ve Pençe-Yıldırım operasyonlarını başlattı.

Tarım

- "Belediyelerde Gıda Bankacılığı Çalıştayı" gerçekleştirildi.
- İç Piyasada patates ve soğuk tedarik krizi yaşandı.
- Türkiye'nin bitkisel üretimi, 9 milyon ton artışla 126 milyon tona yükselerek Cumhuriyet tarihinin rekorunu kırdı.

İslam İktisadı ve Finansı

- Sakarya Üniversitesi Bünyesinde İslam iktisadı ve Finansı lisans bölümü kuruldu.
- Albaraka Türk, Karbon Saydamlık Projesi (CDP) kapsamında, Türkiye 11. İklim Değişikliği Sanal Konferansı'nda liderlik ödülüne layık görüldü.
- Ziraat Katılım, enflasyona endeksli ilk kira sertifikası ihracını gerçekleştirdi.

MAYIS

Ekonomi

- Hükümet, Türkiye genelinde tam kapanma kararının ardından kredi erteleme, ikramiye, maddi destek ve işçi çıkarma yasağı gibi maddeleri kapsayan yeni destek programını devreye aldı.
- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, pandemiden etkilenen mikro ve küçük ölçekli işletmelere kredi desteği sağlamak amacıyla 5 milyar liralık KOSGEB hızlı destek programını kamuoyu ile paylaştı.
- AK Parti, 15 maddelik yeni borç yapılandırmasıyla ilgili ekonomi paketini meclise sundu.
- Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Oğuzhan Özbaş görevden alındı, yerine Prof. Dr. Semih Tümen getirildi.
- Türkiye merkezli kripto para borsası Thodex müşterilerini dolandırarak vurgun yaptı. Yurtdışına kaçan Thodex'in sahibi Faruk Fatih Özer'in yakalanması için kırmızı bülten çıkarıldı.
- Resmi Gazete'de yayınlanan kararla, Kripto ve tasarruf finansmanı şirketlerine terör düzenlemesi getirildi.

Savunma

- 2021 yılının Öayıs ayı savunma sanayi ihracatı 170.3 milyon ABD Doları oldu.
- Savunma sanayi, sivil havacılık ve uzay sektörlerinde milli sistemler geliştirmek hedefiyle kurulan dünyanın ilk üç boyutlu savunma sanayi fuarı SAHA EXPO online olarak gerçekleştirildi.
- Türk Havacılık ve Uzay Sanayii (TUSAŞ), dünya havacılık sektörünün önde gelen şirketlerinden Spirit ile 2012'den beri devam eden proje kapsamında 200 uçaklık setin teslimatını gerçekleştirdi.
- ASELSAN, 35,5 milyon ABD Doları değerinde aviyonik sistem ihracatı gerçekleştirdiğini duyurdu.

- TUSAŞ tarafından üretilen insansız hava aracı AKSUNGUR'un uçuş testleri tamamlandı ve teslimata hazır hale getirildi.
- Polonya 24 adet Bayraktar TB2 ithalatı için anlaşmaya vardı.
- Emniyet Genel Müdürlüğü'ne, yeni bir T129 ATAK Taarruz ve Taktik Keşif Helikopteri, Jandarma ve Emniyet birimlerine yönelik olarak CATS FLIR ile donatılan Bayraktar TB2 SİHA, Türk Kara Kuvvetleri'ne 10 adet KİRPİ Patlayıcı Madde Keşif İmha (PMKİ) Tim Aracı, Türk Silahlı Kuvvetlerine OMTAS taşıyıcılı PARS ve KAPLAN araçlarının teslimatı gerçekleştirildi.

Tarım

- Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli, 2021'in ilk çeyreğinde tarım sektörünün %7,5 büyüdüğünü açıkladı.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan "KKTC Sulamaları İletim Tüneli Işık Görünme Töreni"nin açılışını gerçekleştirdi.
- Türkiye Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), hububat piyasalarında beklenenin üzerindeki fiyat oluşumları nedeniyle piyasaya müdahale çalışmalarını başlattıklarını açıkladı.
- Türkiye Elektrik Dağıtım AŞ (TEDAŞ), 23310 tarımsal sulama abonesine ait 576 bin liralık ana borcun yapılandırıldığını duyurdu.

İslam İktisadı ve Finansı

- Türkiye Emlak Katılım Bankası, Türkiye Sigorta ile yaptığı iş birliği ile inşaatların tamamlanmaması nedeni ile oluşacak mağduriyetleri önleyerek tüketicilerin ödemelerini teminat altına almayı amaçlayan Bina Tamamlama Sigortası ürününü hizmete sundu.
- Kuveyt Türk'ün Türkiye genelindeki sağlam projelere destek verme kapsamında sunduğu leasing desteği, 2021 yılı ilk çeyrek sonuçlarına göre toplamda 6,5 milyar TL oldu.

HAZİRAN

Ekonomi

- Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından KOBİ'lere finansman desteği için 2021 Nefes Kredisi devreye alındı.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Çin Halk Cumhuriyeti Merkez Bankası arasında swap anlaşması yapıldı.
- Karadeniz'de bulunan doğalgaz rezervi kapsamında kurulan Filyos Limanı'nın açılışı gerçekleşti.
- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan "Fatih sondaj gemisinin Sakarya Gaz Sahası'ndaki Amasra 1 kuyusunda 135 milyar metreküplük yeni bir doğalgaz keşfi daha yaptığını açıkladı.
- Konya'nın Karapınar ilçesinde kurulan Türkiye'nin en büyük güneş enerji santralinin temel atma töreni gerçekleştirildi.
- Vergi cezaları, sigorta primleri ve KYK borçlarının yeniden yapılandırılmasıyla ilgili kanun Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Savunma

- 2021 yılının Haziran ayı savunma sanayi ihracatı 221.79 milyon ABD Doları oldu.
- TUSAŞ tarafından geliştirilen Yeni Nesil ANKA, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, AKSUNGUR ise Orman Genel Müdürlüğü kullanımına alındı. ASFAT ana yükleniciliğinde üretilen Hassas Güdüm Kiti (HGK-82)'nin ilk parti teslimatı Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na gerçekleştirilirken, SARSILMAZ tarafından geliştirilen PMT 7.62 Makinalı Tüfek de Jandarma'ya teslim edildi.
- Kenya Savunma Bakanlığı tarafından açılan 91,4 milyon dolarlık zırhlı araç alım ihalesini, geliştirdikleri HIZIR 4×4 Taktik Tekerlekli Zırhlı Araç (TTZA) ile Katmerciler A.Ş. kazandı.
- Bangladeş ile savunma sanayii alanında ROKETSAN ürünlerinin ihraç edileceği devletten devlete (G2G) anlaşması imzalandı.

Tarım

- Tarım sektörü ikinci çeyrekte %0,6 büyüme kaydetti.
- Gıda tedarik zincirinde küresel bir bozulma yaşandı.
- Ticaret Bakanlığı, sarımsak, badem, ceviz, muz, çay, çerezlik ayçiçeği ve yer fıstığı ithalatında alınacak gümrük vergisi sisteminde geçen yıl yürürlüğe koyduğu, vergiyi nispi ve maktu şeklinde ikiye ayıran değişikliği kalıcı hale getirdi.
- İhracı kayda bağlı ürünler listesine makarna, bulgur ve buğday irmiği dahil edildi.

İslam İktisadı ve Finansı

- Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) ile Bereket Sigorta Grubu arasında "tekafül sigortacılığı" olarak da bilinen katılım sigortacılığının tanıtılması ve yaygınlaşması amacıyla iş birliği protokolü imzalandı.
- Kuveyt Türk, Great Place to Work Enstitüsü Türkiye tarafından "Türkiye'nin En İyi İşvereni" seçilmesinin ardından aynı organizasyonda "Finansın En İyi İşvereni" de seçilerek üst üste dördüncü kez ödüle layık görüldü.
- Kuveyt Türk, mal mukabili ihracat alacaklarına garanti ve tahsilat hizmeti veren finansal kurumların çatı kuruluşu FCI'ya üyeliği kabul edilen ilk Türk katılım finans kuruluşu oldu.

TEMMUZ

Ekonomi

- TCMB Başkanı Şahap Kavcıoğlu Enflasyon Raporu 2021-III'ü tanıtımı amacıyla bilgilendirme toplantısı düzenledi.
- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kalıcı fiyat istikrarının sağlanması için Fiyat İstikrarı Komitesi, ekonomik istikrar için de Ekonomi Koordinasyon Kurulu oluşturuldu.
- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan imzasıyla kamu kurumlarına yönelik "Tasarruf Tedbirleri" başlıklı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi yayınladı.

- Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, Türkiye'de Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörizmin Finansmanı ile Mücadelede ve Müsadere Uygulamalarında Etkinliğin Artırılması Strateji Belgesinin hazırlandığını duyurdu.
- Turizm Teşvik Kanunu TBMM Genel Kurulu'nda kabul edildi.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kurulu (TMSF) Başkanlığına Fatin Rüştü Karakaş atandı.
- Memur ve memur emeklilerine %5.45, SSK ve Bağ-Kurlulara %8.45 oranında zam yapıldı.
- E-ticaret şirketi Hepsiburada Nasdaq Borsası'nda halka açılan ilk Türk şirketi oldu.
- Çiftlik Bank üzerinden dolandırıcılık faaliyetinde bulunan Mehmet Aydın teslim oldu ve Türkiye'ye getirildi.

Savunma

- 2021 yılının Temmuz ayı savunma sanayi ihracatı 231.1 milyon ABD Doları oldu.
- TSK'nın yüksek çözünürlüklü elektro-optik uydu görüntüsü ihtiyacının karşılanmasını hedefleyen GÖKTÜRK Yenileme Keşif Gözetleme Uydu Sistemi Geliştirme Projesi'nin sözleşmesi SSB ile TUSAŞ arasında imzalandı.
- Ukrayna Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Baykar Savunma'dan sipariş ettiği Bayraktar TB2 tipi Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA) sistemlerin ilk partisini teslim aldı. Ayrıca, ASFAT A.Ş. tarafından geliştirilen MEMATT (Mekanik Mayın Temizleme Teçhizatı) Burkino Faso'ya ihraç edildi.
- HİSAR-A+ Alçak İrtifa Hava Savunma Füze Sistemi (AİHSFS), tüm unsurlarıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'ne teslim edildi. HİSAR-O+ Orta İrtifa Hava Savunma Füze Sistemi (OİHSFS) ise seri üretime geçti.
- Baykar, Muharip İnsansız Uçak Sistemi (MİUS) projesinin kavramsal tasarım görsellerini paylaştı.

Tarım

- Türkiye 54 ilde yaklaşık 300 orman yangını ile tarihinin en büyük orman yangını ile mücadele etti.
- Türkiye'nin hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri ihracatının %29,1'lik kısmını karşılayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yılın ilk yarısında 1.2 milyar dolarlık ihracata imza attı.

- Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nın tarımsal ürün endeksleri yayımlanmaya başladı
- Tarım Kredi Kooperatifleri Genel Müdürlüğü, tarımda su ve ilaç tasarrufu sağlayıp verimliliği artıran drone'ların her ilde yaygınlaştırılması için ZİHA (zirai insansız hava aracı) filoları oluşturulacağını açıkladı.

İslam İktisadı ve Finansı

- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ile Amanie Akademisi Sdn Bhd (AASB) arasında, İslami finans alanında profesyonel insan kapasitesi geliştirme programlarına yönelik mutabakat zaptı (MoU) imzalandı.
- Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, Türkiye Kuveyt Büyükelçiliği ve Kuwait Finance House iş birliği ile 'Türkiye'de Yatırım Fırsatları ve İş Birliği Alanları' webinar'ı düzenledi.
- Vakıf Katılım ve İstanbul Ticaret Üniversitesi fintech alanında çalışmaları olan girişimcileri destekleme kapsamında 'Girişim Hızlandırma Programı'nı başlattı.

AĞUSTOS

Ekonomi

- Türkiye'nin ihracatı 200 milyar doları geçti.
- Trendyol, değeri 10 milyar doları geçen şirketler için kullanılan "Decacorn" tanımına sahip ilk Türk teknoloji şirketi oldu.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Güney Köre Merkez Bankası ile swap anlaşması yaptı.

Savunma

- 2021 yılının Ağustos ayı savunma sanayi ihracatı 284.7 milyon ABD Doları oldu.
- 15'inci Uluslararası Savunma Sanayii Fuarı (IDEF 2021) İstanbul'da düzenlendi.

- IDEF'21 kapsamında birçok anlaşmaya imza atıldı:
  - Savunma Sanayi Bakanlığı (SSB) iştiraklerinden Teknopark İstanbul, Aselsan, Tusaş, Roketsan, Havelsan, TEI, BMC ve Saha İstanbul Kümelenmesiyle Stratejik Çözüm Ortakları İş Birliği Protokolü imzaladı.
  - ASELSAN ve ARMELSAN arasında Multistatik Sonar Suiti geliştirilmesine ilişkin protokol imzalandı.
  - SB ile Roketsan arasında Karadan Karaya Seyir Füzesi (Kara ATMACA) için imzalar atıldı.
  - SSB ile Kale ARGE arasında SOM ve ATMACA füzelerinin motorları için imzalar atıldı.
  - SSB ile Arox Bilişim Sistemleri A.Ş, Elektroland Savunma A.Ş. ve Esetron Mekatronik arasında Hafif Sınıf İnsansız Kara Araçları (İKA) Projesi imza töreni gerçekleştirildi.
  - SSB ile Meteksan Savunma Sanayii A.Ş. arasında Seyrüsefer Elektronik Taarruz (ET) Sistemi (SEYMEN) Projesi imzalandı.
  - TUSAŞ, GSATCOM ve INVAP arasında Türkiye'nin ilk uydu ihracatı olan ARSAT-SG1 Uydu Projesinin imza töreni gerçekleştirildi.
  - Türk THK Teknik A.Ş. ile Ukraynalı Ukrspetsexport temsilcileri arasında, Mi-17 helikopterleri için bir bakım merkezi kurulması hususunda sözleşme imzalandı. Ayrıca, Ukrayna merkezli bir havacılık şirketi olan FED, TUSAŞ tarafından yürütülen MMU TF-X ve helikopter programlarına parça tedariki kapsamında dahil oldu.
  - Ukrspetsexport ile ASELSAN, hava savunma sistemlerinin modernizasyonuna ilişkin sözleşme imzaladı.
  - G5 Sahel Ortak Gücü (Mali, Moritanya, Çad, Burkina Faso ve Nijer) ile Makina Kimya Endüstrisi A.Ş. (MKE) arasında silah ve mühimmat satış sözleşmesi imzalandı.
- Baykar Savunma tarafından geliştirilen AKINCI Taarruzi İnsansız Hava Aracı (TİHA) Türk Silahlı Kuvvetleri'ne teslim edildi.
- Irak Savunma Bakanı, Türkiye'den Bayraktar TB2 S/İHA, 12 adet T129 ATAK helikopteri ve 6 adet elektronik harp sistemi alımı için bir uzlaşıya vardıklarını açıkladı.
- STM, Pakistan Agosta 90B Denizaltı Modernizasyonu Programı kapsamında modernize ettiği ilk AGOSTA 90B sınıfı denizaltıyı Pakistan Donanması'na teslim etti. Pakistan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı için üretilen ilk MİLGEM Korveti'nin de denize inişi gerçekleştirildi. Ayrıca, Türk şirketleri Gülhan ve Dearsan İş Ortaklığında Türkmenistan Donanması için özel olarak üretilen "Türkmen" sınıfı korvetlerin ilki teslim edildi.

Tarım

- Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli "İklim Değişikliği 2021: Fiziksel Bilim Temeli" başlıklı raporu yayınladı.
- Dökme ve varilli zeytinyağının ihracatına getirilen kısıtlama Ticaret Bakanlığı'nın talimatıyla kaldırıldı.
- Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), piyasa istikrarını korumak amacıyla 515 bin ton arpa ithalat ihalesini iptal ettiğini açıkladı.

İslam İktisadı ve Finansı

- 2021 yılı ilk çeyrek finansal sonuçlarına göre, Vakıf Katılım 54 milyar TL, Ziraat Katılım 67 milyar TL, Kuveyt Türk 93 milyar TL, Türkiye Finans Katılım Bankası 60 milyar TL, Emlak Katılım 15 milyar TL Türkiye ekonomisine nakdi ve gayrinakdi finansman sağladı.
- Vakıf Katılım, çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunmak amacıyla elektrikli ve hibrit taşıt finansmanı kar oranını %1,5 olarak belirledi.
- Katılım Emeklilik ve Hayat AŞ Kıymetli Madenler Katılım Fonu, altın fonunun ardından gümüş fonunu hayata geçirerek gümüşe yatırım yapan ilk emeklilik şirketi oldu.
- Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, "Katılım Finans" sektöründe insan kaynağı potansiyelini artırma ve yetenek geliştirme kapsamında "Katılım Genç Gelişim" yetenek ve sertifikasyon programı başlattı.

EYLÜL

Ekonomi

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, "Dijital Türk Lirası İşbirliği Platformu" oluşturdu.
- Türkiye ekonomisi, 2021'in ikinci çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre, yüzde 21,7 büyüme kaydetti.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası politika faiz oranında 100 baz puan indirimine giderek politika faizini %19'dan %18'e düşürdü.
- Ticaret Bakanlığı, aldatmacalı indirimler ve reklamlar konusunda internetten yapılan satışlara dair yeni bir taslak düzenleme hazırladı.

- Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın hazırladığı, özellikle internet içerik üreticilerini kapsayan Vergi Reformu Paketi TBMM'ye gönderildi. Paket kapsamında "Türkiye Dijital Vergi Dairesi" hayata geçirildi.
- Ticaret Bakanlığı, ticaret il müdürlüklerince 81 ilde fahiş fiyat artışı yapılıp yapılmadığına ve Fiyat Etiketi Yönetmeliği'ne aykırılıkların olup olmadığına ilişkin denetimleri sürdürmek amacıyla ticaret müfettişlerini görevlendirdi.

Savunma

- 2021 yılının Eylül ayı savunma sanayi ihracatı 252.4 milyon ABD Doları oldu.
- Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali TEKNOFEST, İstanbul Atatürk Havalimanı'nda gerçekleştirildi.
- Baykar Savunma tarafından geliştirilen Bayraktar TB2 SİHA (Silahlı İnsansız Hava Aracı), Türkmenistan'a ihraç edildi.
- ASELSAN Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ateş destek ürünü sistemlerinden ADOP-2000 teslimatlarını tamamladı.
- Baykar Savunma tarafından geliştirilen DİHA (Dikey İniş Kalkışlı İnsansız Hava Aracı), ilk uçuş testini başarıyla gerçekleştirdi.
- TURAÇ, Türkiye'de ilk kez milli imkanlarla geliştirilen frangible (parçalanabilir) mühimmatını tamamladı.
- KTJ-3200, ATMACA ve SOM Füzeleri'ne güç verecek olan KALE ArGe tarafından geliştirilen KTJ-3200 Turbojet Motoru'nun teslimatı gerçekleştirildi.

Tarım

- Tarım sektörü 3. çeyrekte %5,9 küçüldü.
- Kuraklık ürün rekoltelerini olumsuz etkiledi.
- Avrupa Birliği'nin yapmış olduğu güncellemeler ve mevzuattaki yenilikler doğrultusunda, pestisit limitlerini içeren "Türk Gıda Kodeksi Pestisitlerin Maksimum Kalıntı Limitleri Yönetmeliği" güncellendi.
- Ordu'da üretimine başlanılan tıbbi ve aromatik bitkilerin ilk hasadı yapıldı.

İslam İktisadı ve Finansı

- 9. İslam İktisadı Atölyesi gerçekleştirildi.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 2020 Yılı Faaliyet Raporuyla IADA Uluslararası Yıllık Rapor Tasarım Ödülleri'nde Çifte Ödül Kazandı
- Kuveyt Türk, Türkiye'de ve dünyada ilk kez "Global Sürdürülebilir Tier 2 Sermaye Benzeri Sukuk İhracı" gerçekleştirdi.

EKİM

Ekonomi

- Doğal gaz ithalatı ekimde %15,2 arttı.
- Konut fiyat endeksi %5,5 arttı.
- Merkez Bankası politika faizini 200 baz puan düşürerek %16'ya indirildi.
- Rekabet Kurumu, zincir marketlere fahiş fiyat cezası uyguladı.
- TCMB Başkanı Şahap Kavcıoğlu Enflasyon Raporu 2021-IV'ün tanıtımı amacıyla bilgilendirme toplantısı düzenledi.

Savunma

- 2021 yılının Ekim ayı savunma sanayi ihracatı 301.6 milyon ABD Doları oldu.
- 3. Uluslararası Askeri Radar ve Sınır Güvenliği Zirvesi, 22 ülkeden alım heyetlerinin katılımıyla Ankara'da düzenlendi.
- Savunma Sanayii İcra Komitesi (SSİK), Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında Beştepe'de toplandı. Toplantıda savunma sanayine ilişkin birçok proje karara bağlandı.
- Türkiye ile Nijerya arasında Savunma Sanayii İş Birliği Anlaşması imzalandı.
- TUSAŞ tarafından geliştirilen AKSUNGUR İnsansız Hava Aracı (İHA), Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın envanterine girdi.
- ASFAT tarafından geliştirilen MEMATT (Mekanik Mayın Temizleme Teçhizatı), Togo'ya ihraç edildi.
- Kırgızistan Bayraktar TB2'lerin de yer aldığı toplamda 33.4 milyon dolar değerinde askeri ekipman alımı gerçekleştirdi.
- Irak hükümeti ile Türk mühendislik ve teknolojisi firması Otonom Teknoloji arasında aerostat sistemlerini kapsayan iş birliği anlaşması imzalandı.

Tarım

- Türkiye, Paris İklim Anlaşması'nı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onayladı.
- Türkiye Rekabet Kurumu zincir marketlere 2,7 milyar ceza uyguladı.
- 2022 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programa göre, 2022'de çiftçiye 25.8 milyar lira destek ödeneceği açıklandı.

İslam İktisadı ve Finansı

- Kuveyt Türk, Türk Hava Yolları (THY) ve Mastercard ile yaptığı anlaşmayla Miles&Smiles ortaklığına dâhil olan ilk katılım finans kuruluşu oldu.
- Kuveyt Türk, yenilenebilir enerji kaynakları alanında güneş enerji santrallerine yapılan yatırımlar kapsamında toplamda 174 GES projesine finansman desteği sağladığını açıkladı.
- Emlak Katılım, depolanabilir tarım ürünü üreticilerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde finansman ihtiyaçlarını karşılayacak olan yeni ürünü Elektronik Ürün Senetleri'ni (ELÜS) faaliyete geçirdi.

KASIM

Ekonomi

- Türkiye ihracatı Kasım 2020'ye göre %33,7 artarak 21 milyar 506 milyon dolar oldu.
- Tüketici enflasyonu 3 yılın zirvesine ulaştı. Enflasyon kasımda %3,51 artarken yıllık bazda %21,31 oldu.
- Merkez Bankası politika faizini 100 puan indirerek %15'e düşürdü.
- İhracat 2021'in ilk 11 Ayında %33,7 arttı

Savunma

- 2021 yılının Kasım ayı savunma sanayi ihracatı 384.5 milyon ABD Doları oldu.
- SAHA EXPO Savunma, Havacılık ve Uzay Sanayi Fuarı, İstanbul Fuar Merkezi'nde düzenlendi.

- Konya Savunma Sanayii ve Silah Fuarı Selçuklu Kongre Merkezi'nde düzenlendi.
- ASELSAN 66 milyon avroluk radar ve sınır güvenliği sistemleri ihracatı gerçekleştirdi. TUSAŞ da Tunus ve Kazakistan ANKA İnsansız Hava Aracı, Nijer'e HÜRKUŞ askeri eğitim uçağı ihracatını gerçekleştirdi. Türk Tersanesi Dearsan ise Nijerya Deniz Kuvvetleri ile OPV 76 tipi Açık Deniz Karakol Gemisi ihracatıyla ilgili olarak bir sözleşme imzaladı.
- ASELSAN, Motor Sich ve Ukroboronprom ile Mi-8 helikopterlerinin modernizasyonu için anlaşma imzaladı. BAYKAR da Motor Sich ile AKINCI Taarruzi İnsansız Hava Aracı'nda (TİHA) kullanılmak üzere 30 adet AI-450 Turboprop motor siparişi verdi.
- Ukrayna Silah Ticaret Şirketi Ukrspecexport Genel Müdürü, Türkiye'nin Ukrayna'dan S-125 Hava Savunma Füze Sistemi tedarik ettiğini açıkladı.

Tarım

- Küresel gıda fiyatları son on yılın zirvesinde yer aldı.
- Son bir yılda amonyum sülfat gübresi %200 artarken, aynı dönemde amonyum nitrat gübresi %195, üre gübresi %239 artış gösterdi.
- Son bir yılda tarımsal sulamada kullanılan elektrik fiyatları %57, mazot fiyatları %33, TİGEM hububat tohumluk fiyatları %40-63 arasında artış gösterdi.
- "2021 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar" Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

İslam İktisadı ve Finansı

- Albaraka Türk Katılım Bankası, %85 oranında bedelli sermaye artırımı kararı alındığını duyurdu.
- Albaraka Türk Katılım Bankası, dünyanın en yaygın ve prestijli yeşil bina derecelendirme programlarından biri olan Amerikan Yeşil Binalar Konseyi (USGBC) tarafından geliştirilen LEED (Leadership in Energy and Environmental Design) değerlendirme sistemi tarafından ikinci kez yeşil bina sertifikası aldı.

ARALIK

Ekonomi

- Varlık Barışı uygulamasından yararlanma süreci 6 ay uzatıldı.
- TÜİK Resmi İstatistik Programı (RİP) kabul edildi.
- Çevrenin korunmasına yönelik ithalat denetim bilgileri yayımlandı.
- Benzin Motorin ve LPG'ye yaklaşık %10 zam geldi.
- Doğal gaz mesken tarifesine %25, sanayi aboneleri için geçerli tarifeye %50 zam yapıldı.
- "BDDK Beşinci Yıllık Planı" açıklandı.
- TCMB, altın ve döviz hesaplarından TL mevduata geçişe yönelik uygulama talimatı yayınlandı.
- Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından milyon 890.6 milyon liralık tarımsal destek ödemesi yapıldı.
- Altın ve Türk lirası mevduata dönüşümde sıfır stopaj kararı yürürlüğe girdi.
- Ekonomik güven endeksi aylık bazda %1,8 azalarak 97,6 değerini aldı.
- Türk bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü 2020 yılına kıyasla %46,6 artarak 8 trilyon 949,2 milyar liraya yükseldi.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı kur korumalı TL mevduatları ve katılma hesaplarının uygulama esaslarını açıkladı.
- Devlet tahvili ve Hazine Bonoları gelirlerinde stopaj sıfırlandı.
- Tüketici güven endeksi %3,1 azalarak 68.9 oldu.
- Merkez bankası döviz kurlarına beş kez doğrudan müdahalede bulundu.
- Net asgari ücret, %50'nin üzerinde zam yapılarak 4 bin 250 lira oldu.
- Yıllık enflasyon tüketici fiyatlarında %21,31, yurt içi üretici fiyatlarında %54,62 oldu.
- Hazine ve Maliye Bakanı Lütfi Elvan görevinden istifa etti, yerine Nurettin Nebati atandı.
- Merkez Bankası politika faizini 100 baz puan indirerek %14'e düşürdü.
- Altın hesabını TL'ye çevirene desteklenmesine ilişkin tebliğ Resmî Gazete'de yayımlandı.
- Yüksek faiz döngüsü yerine, "yüksek büyüme, düşük cari açık" odaklı yeni bir ekonomi politikası uygulamaya konuldu.
- 2021'de Türk Lirası, ABD Doları Karşısında %44,3 Değer Kaybetti

Savunma

- 2021 yılının Aralık ayı savunma sanayi ihracatı 433 milyon ABD Doları oldu.
- Savunma ve Havacılık Sektörü 2021 yılı toplam ihracatı 3 milyar 224 milyon ABD Doları oldu. Böylelikle, 2020 yılına göre %39,7'lük bir artış gerçekleşti.
- Türk Savunma ve Havacılık Sanayii sektörü, 2021 yılının ilk 11 ayı içerisinde 2.79 milyar ABD Doları değerinde ihracat gerçekleştirdi. Böylece, 2021 yılı ihracatında lider, %51,5'lik oranıyla hava araçları oldu.
- Yaklaşık bin 200 ziyaretçiyi ve 20 ülkenin askeri ataşesinin yer aldığı Askeri Lojistik ve Destek Zirvesi (DLSS) Ankara'da düzenlendi.
- ASELSAN tarafından düzenlenen AVITECH'21 Aviyonik Çalıştayı Ankara'da gerçekleştirildi.
- ASELSAN tarafından geliştirilen veri aktarım ekipmanlarının yer aldığı TÜRKSAT-5B uydusu, Florida Cape Canaveral üssünden SpaceX Falcon-9 roketi ile uzaya fırlatıldı.
- ASELSAN Savunma Sanayii Başkanlığı ile 700 milyon TL ve 85 milyon ABD Doları bedel ile bir elektronik harp projesi sözleşmesi imzalandı.
- ASELSAN tarafından geliştirilen GÖKDENİZ Yakın Hava Savunma Sistemi (CIWS) Filipinler'e ihraç edildi. Roketsan da Bangladeş'e TRG-230 Füzesi'nin ihracatını gerçekleştirdi.
- TUSAŞ Kuala Lumpur Üniversitesi Malezya Havacılık Teknolojileri Enstitüsü ve Ukrayna Havacılık Üniversitesi ile eğitim ve araştırma konularında iş birliği anlaşması imzaladı.

Tarım

- Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli kuraklık için 2.6 milyar lira destek ödemesi yapılacağını açıkladı.
- Tarımsal girdi fiyatları, yıllık yüzde 29,58 arttı.
- Kırsal kalkınma destekleriyle 104.000 istihdam sağlandı.

İslam İktisadı ve Finansı

- Albaraka Türk'ün Alneo Uygulaması "En İyi İslami Fintech" Ödülü aldı.
- Kuveyt Türk'ün, 'Kâğıtsız Şube Bankacılığı' programı, ödeme dünyasının köklü dergisi Payment Systems Magazine tarafından düzenlenen PSM Awards 2021'de, 'Yenilikçi Müşteri Etkileşimi ve Deneyimi' ödülünün sahibi oldu.
- Cambridge IFA tarafından yedincisi bu yıl düzenlenen IRBA'da Kuveyt Türk'e, "Türkiye'nin En Güçlü Bireysel İslami Bankası" ödülü verildi.

MAKROEKONOMİK GÖRÜNÜM

Dr. Furkan Yıldız
Kırklareli Üniversitesi

2021 yılını, bir önceki yıl tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgınının açmış olduğu yaraların telafi edilmeye çalışıldığı yıl olarak tanımlamak mümkündür. 2021 yılında Dünya ekonomisinde bir önceki yılda yaşanan salgın sebepli kapanmaların meydana getirdiği GSYH, üretim, istihdam kayıplarını yerine koyma uğraşı hâkim olmuştur. Dolayısıyla salgın etkisiyle daralan iktisadi faaliyetlerin tekrar canlanmaya başladığı bir yıl yaşanmıştır. Ancak 2021 yılında salgının etkisi tam olarak ortadan kalkmamış, bunun yanında artan küresel emtia fiyatlarının yarattığı enflasyon baskısı üretim maliyetlerini artırarak ülkelerde hayat pahalılığını tetiklemiştir.

Ekonomik Büyüme

Dünyada genel olarak salgın yılı olarak hafızalara kazınan 2020 yılı küresel çapta olduğu gibi Türkiye'de de iktisadi açıdan ciddi sıkıntılar yaratmıştır. Söz konusu salgın tedbirleri üretim, yatırım ve istihdamın düşmesine neden olmuştur. Bu da ekonomik büyüme üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuştur. Buna paralel olarak Türkiye ekonomisi, 2020 yılını %1,8 oranında bir büyüme ile kapatmıştır. Türkiye'nin iktisadi büyüme performansı 2021 yılında bir önceki yıla nazaran farklı seyretmiştir. 2020 yılının son iki çeyreğinde yaşanan kısmi toparlanma süreci sonrasın-

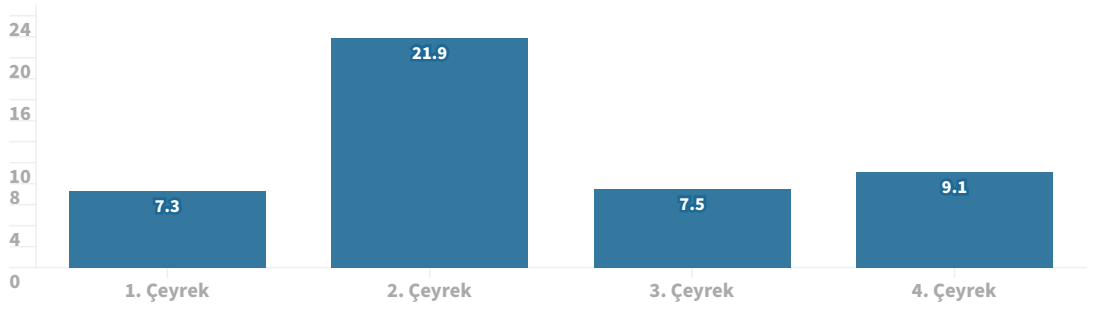

Şekil 1: Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi
Kaynak: TÜİK, (2022)

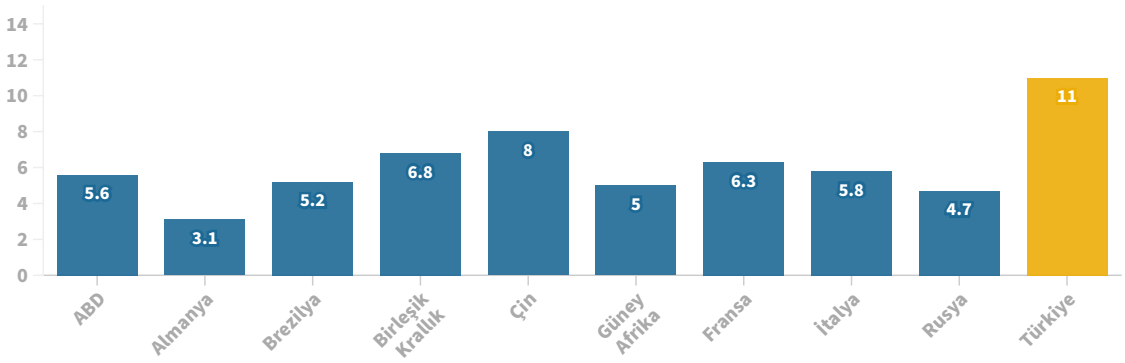

Şekil 2: Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları
Kaynak: IMF, (2022)

da ekonomi, sırasıyla %6,3 ve %5,9 oranında büyümüştür. 2021 yılında bu olumlu seyir hızlanarak devam etmiştir. 2021 yılında bir önceki yıla göre %11 oranında büyüme performansı yakalayan Türkiye ekonomisi üçer aylık periyotlarda ise sırasıyla %7,3, %21,9, %7,5 ve %9,1 oranında büyümüştür. Aynı yıl içerisinde büyüme hızı ABD'de %6, Almanya'da %3,1, Brezilya'da %5,2, Fransa'da 6,3, Çin'de %8 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler Türkiye'nin verili ülkelerden daha iyi bir büyüme performansı sergilediğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin 2020 sektörel büyüme rakamları ise aşağıdaki grafikteki gibidir. Grafiğe göre en hızlı büyüyen sektör %21,1 ile hizmet sektörü iken, en çok daralan sektör ise %9 ile 2020 yılında en hızlı büyüyen finans sektörüdür. 2021 yılında diğer hizmetler %20,3, bilgi & iletişim %20,2, sanayi %16,6 ve gayrimenkul sektörü %3,5 büyümüştür. Buna karşın tarım %2,2, inşaat ise %0,9 oranında küçülmüştür.

2021 yılında hizmetler, bilgi & iletişim ve sanayi sektörünün büyümeyi sağlayan öncü sektörler olduğu görülmektedir. 2020 yılı genel olarak salgın neticesinde kapanma yılı olmuş, bu yılda hizmet ve sanayi sektörleri kapasitelerinin altında faaliyet göstermiştir. Ancak 2021 yılına gelindiğinde salgının söz konusu sektörler üzerindeki etkisi azalmıştır. Bu durum söz konusu sektörlerde bir önceki yıla göre yaşanan büyümeyi açıklamaktadır. Küresel salgın 2021 yılında 2020 yılına göre etkisini yitirmiş olsa da aramızdan tamamen ayrılmış değildir. Ve dahası salgın ile hayatımıza giren uzaktan çalışma ya da uzaktan eğitim gibi yeni yaşam kalıpları kalıcı hale gelmeye başlamıştır. Bu gelişmeler bilgi & iletişim sektöründe meydana gelen %20,2'lik büyümeyi açıklamaktadır. Finans sektörünün %21,4 oranındaki pozitif ayrışması da salgın ile birlikte küresel ekonomide var olan belirsizliklerin daha da belirginleşmesi ile oluşmuştur. Bu dönemde ekonomik ajanların söz konusu belirsizlikten doğacak olası riskleri minimize etmek adına finansal varlık alım-satım işlemlerini hızlandırdığını ifade etmek mümkündür. Bu durum finans sektörünün pozitif ayrışmasını izah etmektedir. Gayrimenkul sektörünün salgına rağmen az da olsa büyümesinin arkasında da yaz aylarında bu sektöre

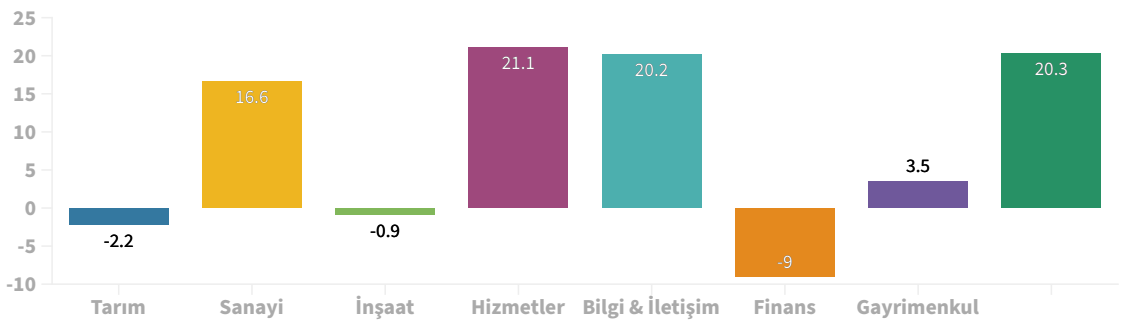

Şekil 3. *Sektörel Büyüme*

Kaynak: TÜİK, (2022)

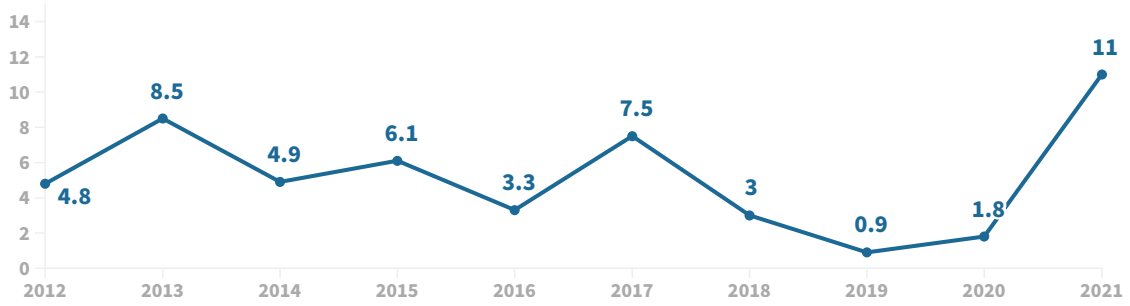

Şekil 4. Yıllara Göre Ekonomik Büyüme (2012-2021)

Kaynak: Dünya Bankası (*2021 yılı verisi TÜİK'ten alınmıştır)

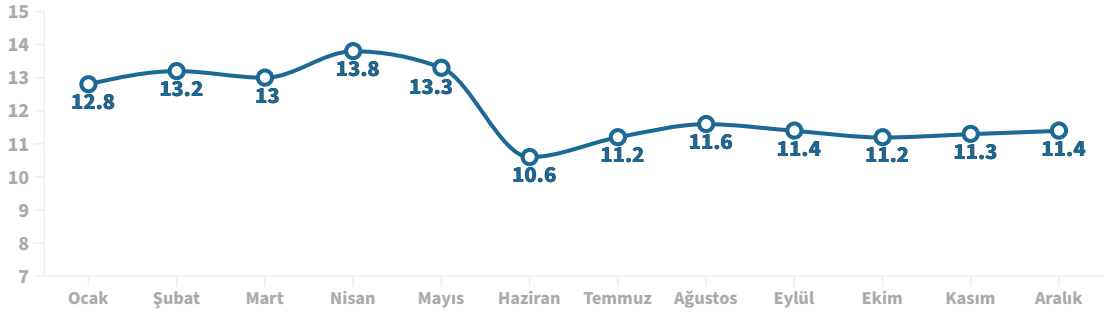

Şekil 5. Türkiye'de İşsizlik Oranı

Kaynak: TÜİK, (2022)

sağlanan ucuz kredi politikası vardır. Bu dönemde konut satın alma maliyetlerinin kredilerdeki düşüşle birlikte azalması konut talebini artırmıştır. Bu süreçte inşaat sektörünün gayrimenkul sektöründen farklı bir biçimde küçülmesi de esasen ucuz kredi politikasının mevcut gayrimenkul stokunu eritmeyi amaçladığına, ancak yeni yatırımların bu süreçte anlamlı olmadığına işaret etmektedir.

2021 yılı büyümenin harcamalar yönünden kompozisyonu ise hanehalkı harcamalarının %15,1; kamu harcamalarının %2; yatırımların %6,4; ihracat ve ithalatın sırasıyla %25 ve %2 büyüdüğünü göstermektedir (TÜSİAD, 2022). Bu rakamlar 2021 yılında dış ticaret sektörünün büyüme üzerinde oldukça önemli bir etkisinin olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bir ekonominin belirli bir döneminin analizi daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında daha anlamlı sonuçlar vermektedir. Bu bağlamda yukarıdaki grafikte ise 2012-2021 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik büyüme verileri gösterilmektedir. Söz konusu dönemde büyümenin inişli çıkışlı olması hasebiyle istikrardan uzak olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. İncelenen on yıllık dönemin ortalama büyüme oranı ise %5 olmuştur. Bu dönem Türkiye siyaseti için oldukça hareketli bir dönemdir. Dönem içerisinde darbe girişimi, başkanlık sistemine geçiş, küresel salgın,

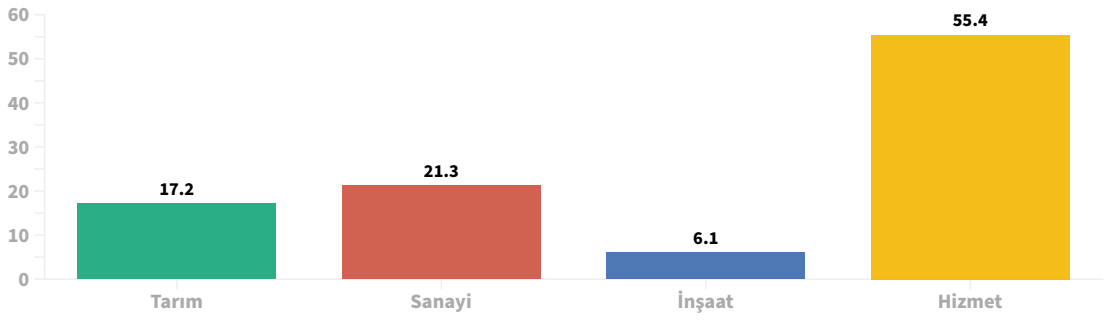

Şekil 6. Sektörel İstihdam

Kaynak: TÜİK, (2021

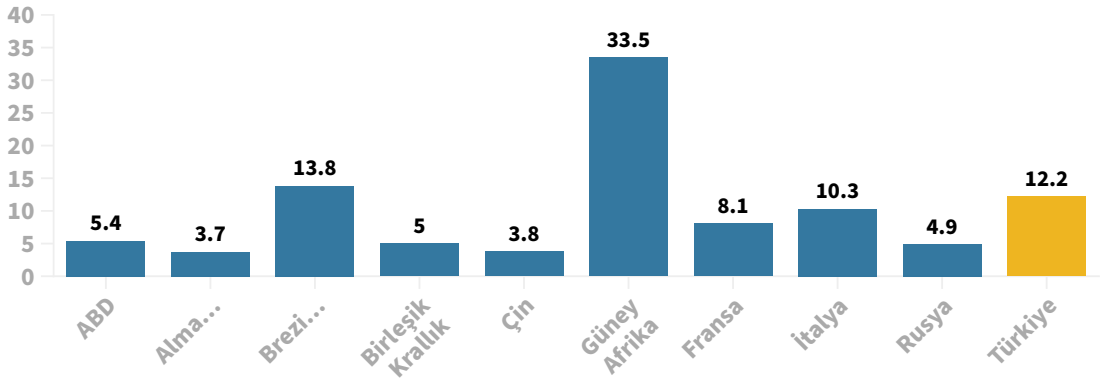

Şekil 7. Ülkelerin İşsizlik Oranları (2021)

Kaynak: *Dünya Bankası (2022)*

iklim krizi gibi ekonomik performansı ciddi biçimde etkileyebilecek gelişmeler/dönüşümler yaşanmıştır. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinin istikrarsız büyümesinin arkasında barındırdığı iktisadi problemlerin yanında, toplumsal ve politik alanda görülen değişimlerin de etkisinin olduğu ifade edilebilir.

İstihdam

COVID-19 virüsünün yıkıcı etkisiyle geçen bir yılın ardından gelen 2021 yılında istihdam aylara göre dalgalı bir seyir göstermektedir. 2021 yılı ortalama işsizlik rakamı, ocak ayında %12,8 iken Nisan ayında %13,8 ile yılın en yüksek seviyesine erişmiştir. Ardından turizm ve tarım sektörlerinin hareketlendiği yaz aylarında işsizlik azalmış, haziran ayında %10,6'ya kadar gerilemiştir. Ağustos ayında %11,6 olan işsizlik yılın geri kalan kısmında stabil bir hal almıştır. İstihdamın sektörel payı incelendiğinde hizmetler sektörünün en yüksek oranla istihdamın motoru olduğu görülmektedir. Toplam istihdamın %55,4'ünü sağlayan hizmet sektörünü %21,3 ile sanayi, %17,2 ile tarım ve %6,1 ile inşaat sektörü takip etmektedir.

2021 yılında seçilmiş ülkeler bazında işsizlik oranlarını gösteren tablo aşağıdaki gibidir. Buna göre Güney Afrika, Brezilya ve Türkiye

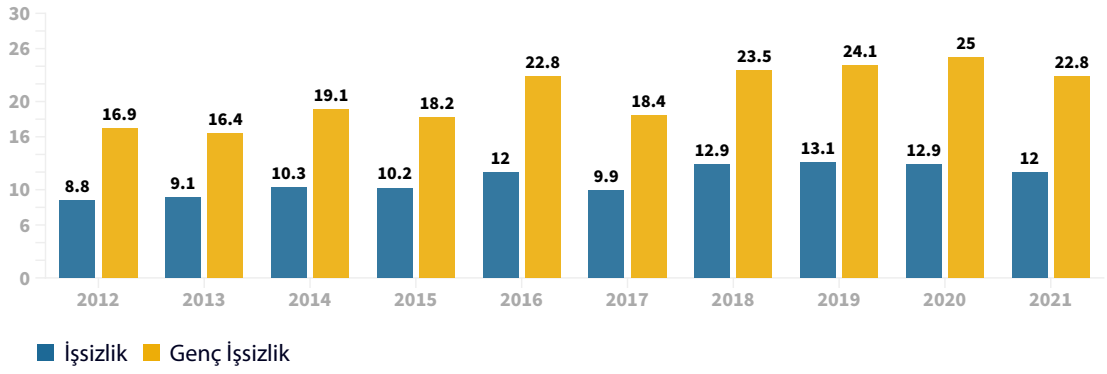

Şekil 8. Yıllara Göre İşsizlik ve Genç İşsizlik Göstergeleri

Kaynak: TÜİK, (2022)

en yüksek işsizlik oranına sahip ilk üç ülkeyi oluşturmaktadır. Aynı yılda işsizlik ABD'de %5,4, Çin'de %3,8'dir. En düşük işsizlik oranına sahip ülkenin ise %3,7 ile Almanya olduğu görülmektedir. Tüm bu veriler, incelenen ülkeler arasında Türkiye'nin görece yüksek bir işsizlik oranına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'de işsizlik uzun yıllardan beri var olan önemli bir makro ekonomik problemdir. Bu durum özellikle genç işsizlikte daha belirgin bir biçimde görülmektedir. Aşağıda son on yıla ait işsizlik ve genç işsizlik rakamlarını gösteren grafik bulunmaktadır. Veriler incelendiğinde genç işsizliğinin genel işsizlik oranının yaklaşık iki katına tekabül ettiği görülmektedir. İncelenen dönemde genç işsizliği 2013 yılında %16,4 ile minimum, %25 ile 2020 senesinde maksimum seviyeye yükselmiştir. 2021 yılı genç işsizliğinin ise bir önceki yıla göre 2,2 puan azalarak %22,8 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Genç işsizliğinin genel işsizlik oranının üzerinde seyretmesi, emek piyasasının işgücüne yeni katılan genç nüfusa iş yaratma kabiliyetinin düşük olduğunu gösteren bir durumdur. Bu bağlamda genç işsizliği azaltıcı politikaların güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

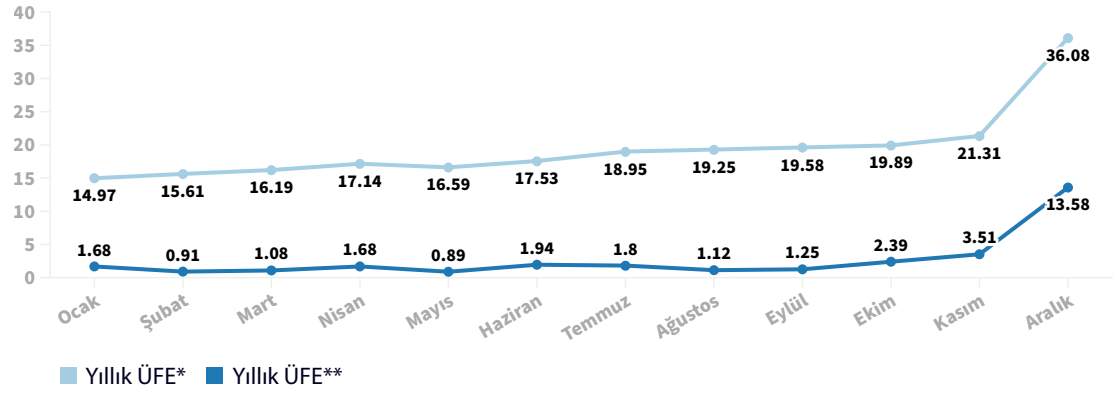

Şekil 9. Tüketici Fiyat Endeksi (2021)

Kaynak: TCMB, (2022)

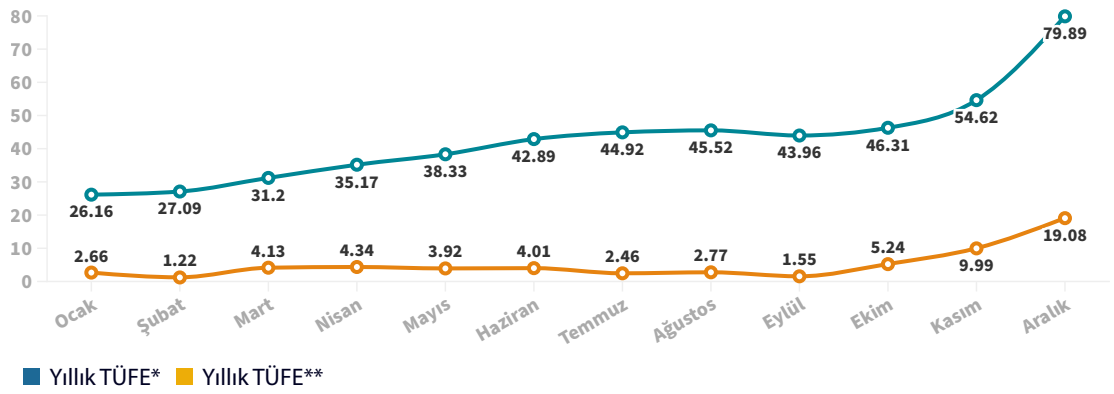

*Bir önceki yılın aynı ayına göre % değişim
** Bir önceki aya göre % değişim

Şekil 10. Üretici Fiyat Endeksi

Kaynak: TCMB, (2022)

Enflasyon

Ekonomide verili dönemde mal ve hizmet fiyatlarında yaşanan sürekli artış anlamına gelen enflasyon bireylerin reel satın alma gücünü olumsuz etkileyen bir olgudur. Enflasyonun bu etkisi yalnızca tüketiciler üzerinde kalmamakta, bunun yanında üretim, yatırım, istihdam, bölüşüm gibi makroekonomik göstergeler üzerinde de etkiler yaratabilmektedir. Bu bakımdan ekonomi yönetimleri fiyat değişimlerini dikkatle takip ederler.

Yukarıda 2021 yılına ait iki farklı enflasyon verisi bulunmaktadır. Bir önceki yılın aynı ayına ait verilere göre 2021 Ocak ayında %14,97 olan enflasyon yıl sonuna gelindiğinde %36,08'e yükselmiştir. Özellikle son ayda hem aylık hem de yıllık enflasyonun ciddi bir sıçrama yaptığı görülmektedir. Türkiye'de 2021 yılında yaşanan söz konusu yüksek enflasyon büyük ölçüde küresel salgınla birlikte küresel tedarik zincirlerinde yaşanan darboğaz, TL'nin değer kaybetmesi, tedarik zincirlerinde yaşanan darboğaz, enerji fiyatlarındaki artış gibi problemlere dayanmaktadır.

2021 yılında tüketici fiyat endeksi ile paralel bir şekilde üretici fiyat endeksinde de yükseliş trendine girdiği görülmüştür. 2021 üretici fiyat endeksi, 2019 yılı ocak ayına göre %26,16 artış göstermiştir. Söz konusu yükseliş bir önceki sene etkili olan salgın sürecinin zayıflamasıyla 2021 yılı boyunca devam etmiştir. Yıl ortasında %40 seviyelerine yükselen üretici enflasyonu yılın son ayında yüksek hızda artarak yılı %79,89 ile kapamıştır.

Cari İşlemler Dengesi ve Finansmanı

Ülkenin dış alem ile yürütmüş olduğu mal-hizmet ticareti vs. gibi iktisadi faaliyetlerin kaydedildiği hesap olan cari işlemler hesabı, ülkenin döviz ihtiyacını ortaya koyan önemli bir göstergedir. Yüksek cari açığa sahip olan ülkelerin döviz gereksinimleri de yüksektir. Dolayısıyla bu ülkelerde döviz kuru etkili olmaktadır. Cari işlemler açığı,

Tablo 1: Dış Ticaret Verileri (Milyon ABD $)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
2020	169.638	219.517	-49.879	%77,3
2021	225.291	271.424	-46.133	%83

Kaynak: TÜİK, (2022)

2021 Ocak ayında 1.776 milyon dolar iken 2022 Ocak ayına gelindiğinde 4 kat artarak 7.112 milyon dolara yükselmiştir. Bu açıkta mal ticaretinin 8.333 milyon dolarlık negatif, hizmet ticaretinin 1.631 milyon dolarlık pozitif etkisi olmuştur (TCMB, 2021).

Enerji hariç cari işlemler hesabı 2021 Ocak ayında 344 milyon dolar fazla vermiş, bu rakam 2022 Ocak ayında 959 milyon dolara yükselmiştir. Altın ve enerji hariç cari işlemeler hesabında ise aynı dönemlerde cari işlemler fazlalığı sırasıyla 1.251 milyon dolar ve 1.478 milyon dolardır. Bu durum Türkiye'nin cari açığının enerji ve altın kaynaklı olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. 2020 yılı alınan kapanma önlemleri sebebiyle turizm gelirlerinin nispeten azaldığı bir yıldı. 2021 yılında bu durum önlemlerin hafifletilmesiyle etkisini azaltmıştır. Salgın öncesine denk gelen 2019 yılı net seyahat gelirleri 25.719 milyon dolar, salgın yılı olan 2020 net seyahat gelirleri ise 9.180 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Salgın sebebiyle yaşanan bu ciddi azalış 2021 yılında yarı yarıya telafi edilmiş ve net seyahat gelirleri 19.177 milyon dolara yükselmiştir (TCMB, 2022).

Cari işlemler hesabının alt hesabı olan dış ticaret hesabını oluşturan dış ticaret verileri de aşağıdaki gibidir. Tabloda 2020 ve 2021 yılları için ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi ve ihracatın ithalatı karşılama oranı verilmiştir. Verilere göre bir önceki yıla göre 2021 yılında ihracat yaklaşık %33, ithalat ise %24

Tablo 2: Seçilmiş Kurlar (31 Aralık)

Yıl	$	Kayıp	€	Kayıp	¥	Kayıp	£	Kayıp
2020	7.4439		9.1466		7.2555		10.1821	
2021	13.3731	%79	15.1365	%65	11.6709	%61	18.0874	%78 8

Kaynak: TCMB, (2021)

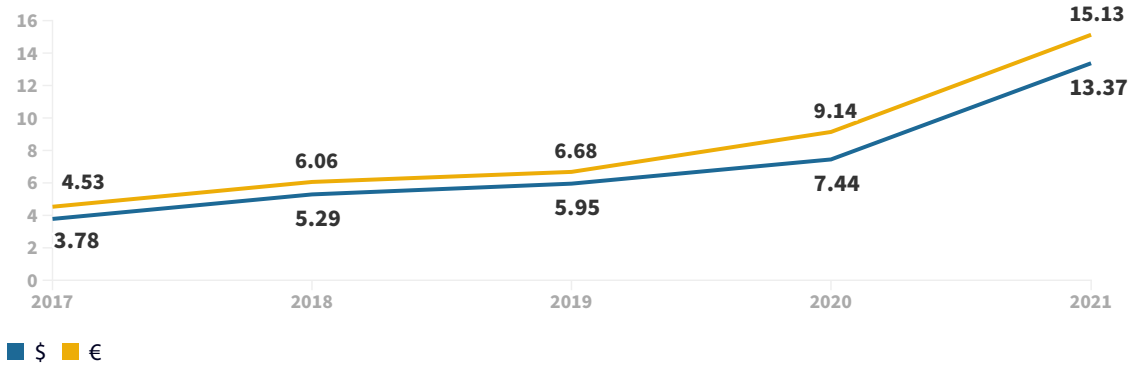

Şekil 11. Yıllara Göre Kurlardaki Değişim

Kaynak: TCMB, (2021)

oranında artmıştır. 2021 yılında dış ticaret hesabı 46 milyar 133 milyon dolar açık verirken ihracatın ithalatı karşılama oranı bir önceki yıla göre artarak %77,3'ten %83'e yükselmiştir.

Ekonomide cari işlemler hesabında oluşan açığın nasıl finanse edildiği, yani ekonominin ihtiyaç duyduğu dövizin nasıl elde edildiği (doğrudan yabancı yatırım, kısa vadeli finansman, uzun vadeli finansman, vs.) ekonomi politikaların yönünü ve bağımsız ekonomi politikası üretimini etkileyen önemli bir unsurdur.

2021 yılı rakamları ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye miktarının 516 milyon dolar olduğunu göstermektedir. Aynı yılda gerçekleşen net portföy yatırımlarının değeri ise -766 milyon dolardır. Yurt dışı yerleşikler hisse senedi piyasasında 352 milyon dolarlık, devlet iç borçlanma senetleri piyasasında ise 98 milyon dolarlık net satış hacmi gerçekleştirmişlerdir (TCMB, 2022).

Yurt dışındaki tahvil ihraçları incelendiğinde bankalar 104 milyon dolar, diğer sektörler 500 milyon dolar net kullanım gerçekleştirmiştir. Yurt dışından sağlanan kredilerle ilgili olarak; bankalar ve Genel Hükümet sırasıyla 496 milyon ABD doları ve 84 milyon ABD doları net geri ödeme gerçekleştirmişken, diğer sektörler 83 milyon ABD doları net kullanım gerçekleştirmiştir. 2021 yılı resmi rezervlerinin ise 23.330 milyon dolar olduğu rakamlara yansımaktadır (TCMB, 2022).

Döviz Piyasaları

Ülkelerin ulusal paralarının diğer paralar karşısındaki değeri ekonomilerdeki dış borç stoku, üretim miktarı, enflasyon, istihdam seviyesi gibi göstergeleri doğrudan etkilemesi bakımından oldukça önemli bir göstergedir.

Bu bağlamda kurların istikrarlı, öngörülebilir bir yapı sergilemesi ekonomik istikrar adına önemlidir.

2021 yılı, döviz kurları açısında Türkiye zor bir yıl olmuştur. Yukarıda tablo TL'nin Amerikan doları, euro, Japon yeni ve İngiliz sterlini gibi güçlü paralar karşısındaki performansını göstermektedir. Buna göre 2020 yılı itibariyle 7,4439 TL olan dolar kuru yaklaşık %79 artarak 13,3731'e yükselmiştir. Bu durum TL'nin incelenen paralar içerisinde en çok dolara karşı kayıp yaşadığını göstermektedir. 2020 yılı sonunda ortalama euro/TL kuru 9,1466 iken 2021 yılına gelindiğinde 1 euro 15,1365 TL değerine yükselmiştir. Bu rakamlar TL'nin euro karşısında %65 değer kaybı yaşadığını göstermektedir. TL, Japon yeni karşısında ise %61 değer kaybetmiş ve kur 7,2555'ten 11,6709'a yükselmiştir. Sterlin karşısında yaşanan kayıp ise %78 olarak gerçekleşmiştir. 10.1821 olan 2020 yılı sterlin/TL kuru 2021 yılında 18,0874'e yükselmiştir. TL'nin diğer ülke paraları karşısında yaşadığı bu değer kaybı kamunun ve özel kesimin dış borç yükünde ve cari açık üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır.

Yukarıda gösterilen Şekil 11'te 2017-2021 yılları arasında TL'nin dolar ve euro karşısındaki performansı verilmektedir. Buna göre 2016 yılından 2020 yılına kadar her sene TL'nin iki para birimi karşısında da değersizleştiği görülmektedir. 2016-2020 yılları arasında TL karşısında dolar ve euro sırasıyla yaklaşık 2,1 ve 2,5 kat değer kazandığı görülmektedir. Söz konusu yukarı yönlü trend özellikle 2018 ve 2020 yıllarında daha keskin olmuştur. Nitekim 2018 senesi ABD ile yaşanan S-400 ve Rahip Brunson krizlerinin yaşandığı yıldır. Bu süreçte özellikle 2018 Ağustos ayında TL'nin çok kısa dönemde $ ve € karşısında değersizleşmiştir. Keza 2020 yılı da küresel salgın ve diğer birtakım iç ve dış makroekonomik problemler nedeniyle TL talebinin azalmasına, kısa dönemli olsa da TL'den kaçış ve dolarizasyon süreçlerinin yaşanmasına sahne olmuştur. TL'nin söz konusu aşağı yönlü trendi

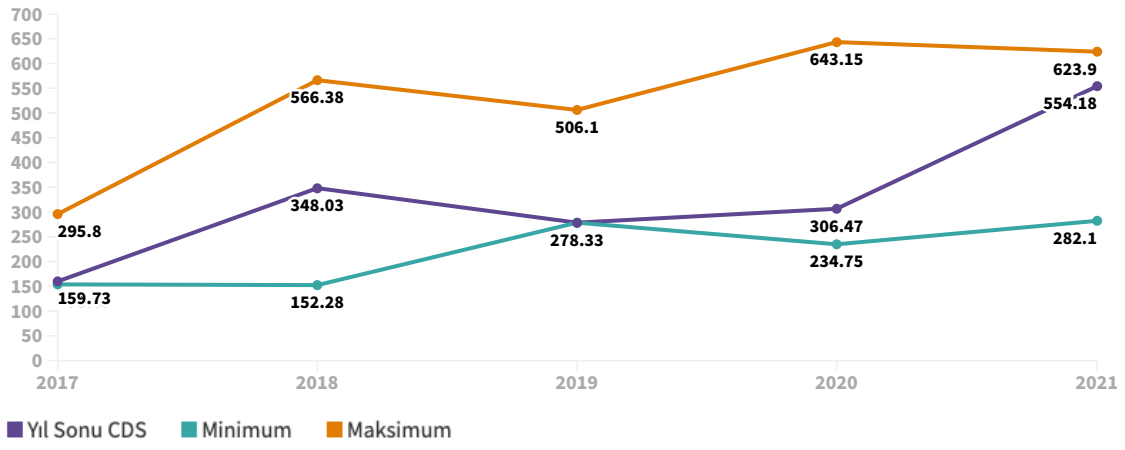

Şekil 12. CDS Primi

Kaynak: World Government Bonds, (2022)

Tablo 3: Çeşitli Endeksler

Yıl	RKGE*		TGE**		PMI***	
	Min	Maks	Min	Maks	Min	Maks
2017	100,6	112,2	87,4	94,2	47,7	55,3
2018	90,4	110,9	78,4	93	42,7	55,7
2019	94,7	108,7	77	83,6	44,2	50
2020	62,3	110,4	78,2	83	33,4	56,9
2021	106,1	114,8	68,5	86,6	49,3	54,4

Kaynak: * Reel Kesim Güven Endeksi, TCMB, (2022); ** Tüketici Güven Endeksi, TÜİK, (2022); *** İmalat Satın Alma Yöneticileri Endeksi, Investing.com (https://tr.investing.com/economic-calendar/turkish-manufacturing-pmi-1305)

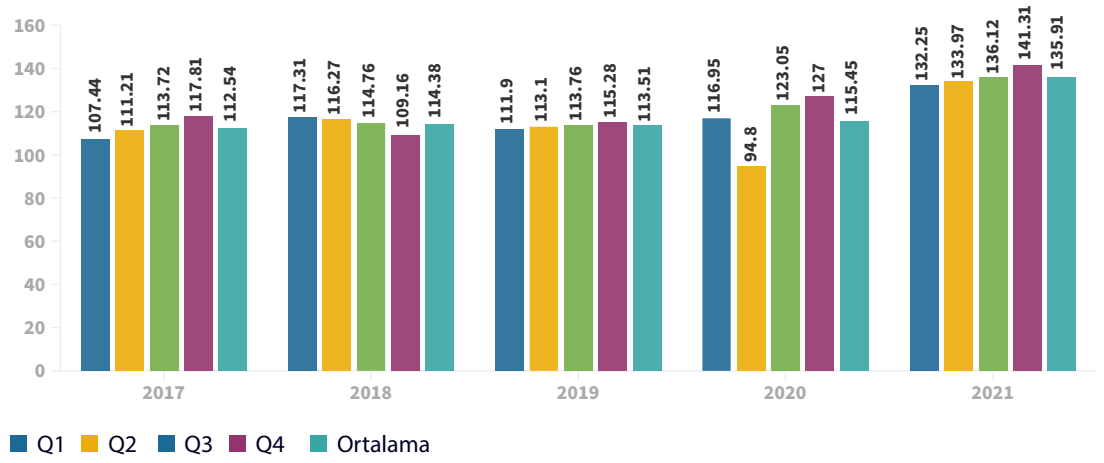

Şekil 13. Sanayi Üretimi Endeksi (2015=100)

Kaynak: TÜİK, (2021)

de cari açığın artmasına, borç stokunun artmasına ve özellikle maliyet enflasyonuna yol açmaktadır.

Ekonomik Güven

Hanehaklı, firmalar, dış alem gibi iktisadi aktörlerin iktisat politikalarına duydukları güven, istihdam, yatırım, büyüme gibi göstergeler açısından önemlidir. İktisadi ajanların iktisat politikalarına güven duyması söz konusu ülkenin daha iyi bir iktisadi performans sergilemesine yardımcı olmaktadır.

Bu göstergelerden birisi CDS primidir. Bir ülkenin ya da şirketin borçlarını ödeyememe riskini ölçen CDS primi arttıkça ekonomiye güven azalmaktadır. Aşağıda 2017-2021 yılları için Türkiye'ye ait CDS primleri bulunmaktadır. İlgili veriler 2017-2021 yılları arasında CDS priminin arttığını sergilemektedir. 2017 yılında CDS primi en fazla 295,8 olarak gerçekleşmişken 2021 yılında bu rakam iki kattan daha fazla artış göstermiş ve 623,9'a erişmiştir. Nisan 2022 itibariyle Türkiye'de 580,8 olan CDS primi ABD'de 15,5, Kanada'da 32,3, Fransa'da 29,1, Brezilya'da 212,1, Endonezya'da 90,89

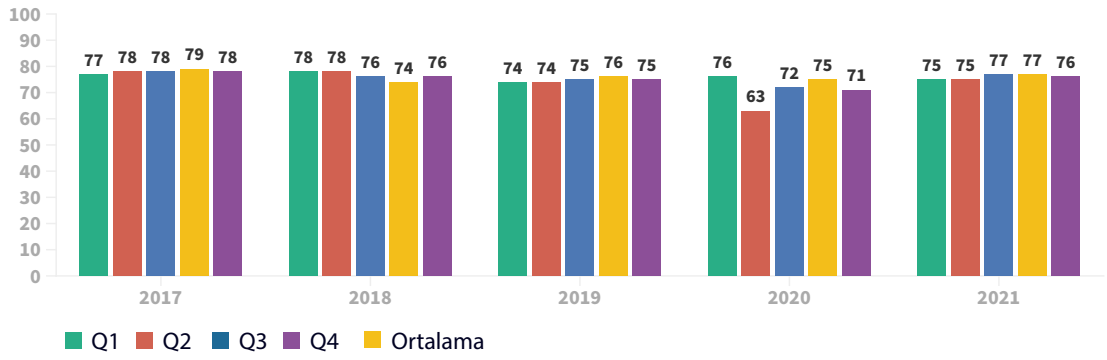

Şekil 14. Kapasite Kullanım Oranı

Kaynak: TÜİK, (2021)

olarak gerçekleşmiştir (World Government Bonds, 2021). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örnekleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin risk priminin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu da Türk varlıklarına olan güvenin azalması, borçlanma maliyetlerini artması gibi olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Reel kesim güven endeksi (RKGE), tüketici güven endeksi (TGE) ve imalat sanayi satın alma yöneticileri endeksi (PMI) gibi endeksler de ekonomiye güveni ölçen diğer önemli göstergelerdir. Türkiye'de reel kesimin ekonomiye olan güveni 2017 yılında maksimum 112,2 iken 2021 yılında sadece 2,6 puan artışla 114,8'e yükselmiştir. Bu durum TGE ve PMI için ise tersi durumdadır. TGE 2017 yılında 94,2 iken 2021 yılında 86,6'ya düşmüştür. 2017 yılında 55,3 olan PMI ise 0,9 puan azalarak 2021 yılında 54,4'e gerilemiştir. 2020 yılında minimum TGE ise 79,3 olarak gerçekleşmiştir. 2021 verilerine göre OECD için en düşük RKGE 100,18, en düşük TGE ise 98,72 seviyesindedir. Türkiye'ye ait RKGE ve TGE verileri OECD ortalaması ile karşılaştırıldığında RKGE endeksi OCD'den yüksek, TGE ise OECD'den daha düşüktür (OECD, 2022).

Ekonomilerin performansının izlenmesi anlamında oluşturulmuş bazı endeks ve anketler bulunmaktadır. Bu endekslerdeki değişim izlenerek 2021 yılı ekonomik performansı gözler önüne serilebilir

Ekonomide üretim miktarını ifade eden sanayi üretim endeksi (SÜE) ve kapasite kullanım oranı (KKO) verileri aşağıda gösterilmiştir. 2017 yılında ortalama 112,54 olan SÜE 2021 yılında ise yaklaşık %20'lik bir artış göstermiş ve 135,94'e yükselmiştir. 2021 yılında artan bir trend sergileyen endeks ilk çeyrekte 132,25 iken son çeyreğe gelindiğinde 141,31'e yükselmiştir.

Kapasite kullanım oranlarına ait veriler de aşağıdaki gibidir. 2017 yılı ortalaması 78 olan kapasite kullanımı 2021 yılına gelindiğinde 76'ya gerilemiştir. 2021 yılı KKO çeyreklik verileri incelendiği zaman ilk iki çeyrekte %75'lik bir üretim kapasitesi kullanımı göze çarpmaktadır. Yılın son iki çeyreğinde ise endeks 2 birim artışla %77'ye yükselmiştir.

Tablo 4. Bazı Seçilmiş Ülke ve Makro Göstergeler

Ülkelere Göre Seçilmiş Göstergeler						
Ülke	Büyüme		Enflasyon		İşsizlik	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
ABD	-3,5	5,6	1,2	4,3	8,1	5,4
Almanya	-4,9	3,1	0,4	2,9	4,2	3,7
Brezilya	-4,1	5,2	3,2	7,7	13,2	13,8
Birleşik Krallık	-9,9	6,8	0,9	2,2	4,5	5
Çin	2,3	8	2,4	1,1	3,8	3,8
Güney Afrika	-7	5	3,3	4,4	29,2	33,5
Fransa	-8,1	6,3	0,5	2	8,2	8,1
İtalya	-8,9	5,8	-0,1	1,7	9,1	10,3
Rusya	-3,1	4,7	3,4	5,9	5,8	4,9
Türkiye	**1,8**	11	12,3	17	12,9	12,2

Kaynak: IMF, (2022)

Uluslararası Karşılaştırma ve Değerlendirme

2021 yılı genel olarak bir önceki yıl başlayan küresel salgının ekonomide yarattığı tahribatı onarma ile geçmiştir. Bu yılda salgının yaratmış olduğu küresel arz problemlerinden dolayı artan emtia fiyatları ve yine özellikle yılın son döneminde artış trendine giren enerji fiyatları tüm ekonomileri zorlayıcı unsurlardır. Keza söz konusu problemler ülkelerin makroekonomik performansını etkilemiştir. Aşağıda bazı ekonomilerin seçilmiş bazı makroekonomik göstergeleri tablolaştırılmıştır.

Büyüme rakamları incelendiğinde salgın yılından farklı olarak tüm ülkelerde pozitif büyüme yaşandığı görülmektedir. Türkiye incelenen ülkeler arasında %11'lik büyüme ile ilk sırada yer almakta; %8 oranındaki büyüme ile Çin, Türkiye'yi takip etmektedir.

Fiyat istikrarını gösteren enflasyon rakamları Türkiye'nin diğer ülkelerden ayrıştığını göstermektedir. Döviz kurlarındaki yaşanan değersizleşme 2020 yılında olduğu gibi 2021 yılında da Türkiye için oldukça olumsuz bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu yılda ₺, $ karşısında %79, € karşısında %65 değer kaybetmiştir. Söz konusu etki ithal girdilerin maliyetini artırarak ciddi bir maliyet enflasyonuna

yol açmıştır. Ekonomi yöneticileri 2021 yılının aralık ayında yükselen kurlara müdahale etmek için birtakım politikaları hayata geçirmişlerdir. Bu politikalardan en önemlisi kur korumalı döviz hesapları olmuştur. Bu uygulama sonrasında döviz kurları ciddi biçimde gerilemiş ve daha istikrarlı bir hal almıştır. Bu gelişmeler kur kaynaklı enflasyonun kontrol altına alınmasına neden olmuştur. Ancak küresel emtia ve enerji fiyatlarında yaşanan artış maliyet enflasyonunun devam etmesine neden olmuştur. 2021 yılında Türkiye %17 oranında bir enflasyon yaşamıştır. Türkiye'nin en yakın takipçisi %7,7 ile Brezilya olmuştur.

İşsizlik verileri 2020 yılında artan küresel işsizliğin bazı ülkelerde düşürülse de yine de önemli bir problem olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Almanya, Fransa ve Türkiye'nin işsizlik rakamlarının azaldığını ifade edebiliriz. İşsizlik Güney Afrika için oldukça önemli bir sorun olarak kalmaya devam etmiştir. Ülkede 2020 yılında %29,2 olan işsizlik oranı 2021 yılına gelindiğinde %33,5'e yükselmiştir. Brezilya çift haneli işsizlik oranına sahip bir diğer ülkedir. Ülkede görülen işsizlik 2020 yılında %13,2 iken 2021 yılına gelindiğinde %13,8'e yükselmiştir.

Genel Değerlendirme

2021 yılı dünyada olduğu gibi Türkiye ekonomisi için de salgının ekonomik etkilerinin nispeten telafi edilmeye çalışıldığı bir yıl olarak geçmiştir. Bu çerçevede Türkiye ekonomisinin bir önceki yıla göre bazı alanlarda daha başarılı, bazılarında ise daha başarısız olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Türkiye yakaladığı %11 oranındaki büyüme hızı ile bu alanda önemli bir başarı yakalamıştır. Elde edilen büyümenin istihdama yansıması çok sınırlı olmuştur. Bu yıl içerisinde bir önceki yıla göre işsizlik %0,7 oranında azalarak %12,2 olmuştur. Bu durum Türkiye ekonomisindeki büyümenin istihdam yaratmayan bir büyüme olduğunu göstermektedir. 2021 yılında ülkeleri zorlayan en önemli makroekonomik problem enflasyon olmuştur. Küresel gıda güvenliğinde yaşanan problemler, salgın sebebiyle tedarik zincirlerinin bozulması, artan emtia ve enerji fiyatları oldukça ekonomiler için oldukça zorlayıcı gelişmeler olmuştur. Bu duruma Türkiye'nin bir takım iç dinamiklerinden kaynaklanan kur riski, katma değeri yüksek üretimin henüz yeterli seviyeye gelmemesi, ekonomi yönetimindeki istikrarsızlıklar ve bu durumun küresel piyasalarda oluşturduğu olumsuz Türkiye algısı ve Türk ekonomisine olan güvenin azalması gibi ciddi riskleri de eklenince %17 oranında yüksek bir enflasyonla karşı karşıya kalınmıştır. Bu sebeple ekonomi yönetiminin içsel ve dışsal problemlere odaklanarak bu problemlerin çözümüne yönelik adımlar önemli ve gerekli bir politika tercihi olacaktır.

WWW
2023
2024

STRATEJİK SEKTÖRLER

Dr. Özer Selçuk
Medeniyet Üniversitesi

COVID-19 salgınının etkisinin azalmasıyla birlikte, 2021 yılında dünya ekonomisi bir toparlanma sürecine girmiştir. Bununla birlikte, söz konusu toparlanma ham madde tedarikinde yaşanan sıkıntılar ve salgında ortaya çıkan yeni varyantların berberinde getirdiği kısıtlamaların gölgesi altında gerçekleşmiştir. 2020 yılındaki %3,1'lik daralmanın ardından, IMF'nin tahminlerine göre küresel ekonomi 2021 yılında %5,9; 2022 yılında %4,4; 2023 yılında ise %3,8 büyüyecektir. Ayrıca, 2020 yılında %8,2 azalan uluslararası ticaret hacminin, 2021 yılında %9,3 artarak salgın öncesi seviyesine ulaştığı tahmin edilmektedir.

Salgın sonrası gözlemlenen toparlanmanın hızı, ülkeler arasında ve farklı gelir grupları arasında değişkenlik göstermektedir. Gelişmiş ülkelere kıyasla, COVID-19 salgınının gelişmekte olan ülkelerdeki hasarı daha az, salgın sonrası toparlanmanın ise daha hızlı olduğu IMF tarafından dile getirilmektedir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin söz konusu görece iyi performansa sahip olmasının temel nedeninin Çin verisinin bu gruba dahil edilmesi oldu-

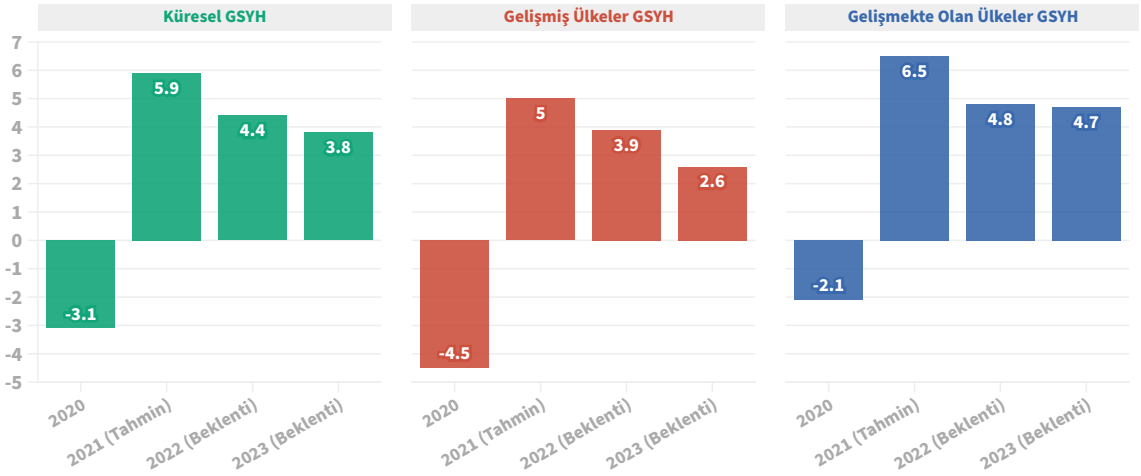

Şekil 15. Dünyadaki Ekonomik Büyüme

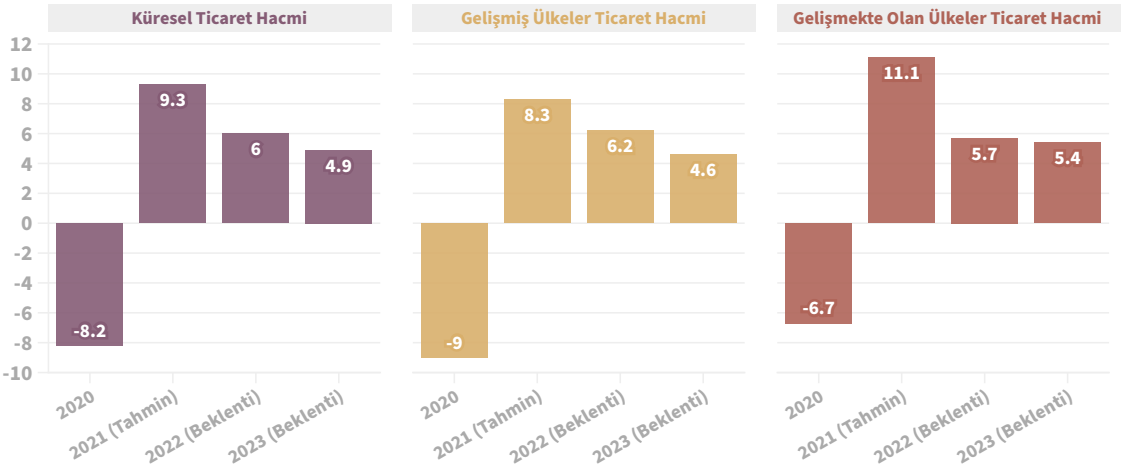

Şekil 16. Dünyadaki Ticaret Hacmi

Kaynak: IMF World Economic Outlook Ocak 2021 ve IMF World Economic Outlook Ocak 2022

ğu dikkate alınmalıdır. Aşağıdaki grafiğe göre, düşük gelirli ülkelerde gelir kaybı yaşayan hanelerin oranı %76 iken, salgın süresince vatandaşlarını transferler ile destekleyebilen yüksek gelirli ülkelerde bu oran %43'tür.

Salgın süresince özellikle alt gelir gruplarına mensup bireylerin işlerini ve gelirlerini kaybetmesinin bir sonucu olarak dünyada gelir adaletsizliğinde bir artış yaşanmaktadır. Aşağıdaki grafik dünya genelinde gelirlerine göre yüzde yirmilik dilimlerde yaşanan gelir kayıplarını (COVID-19 salgını olmadığı durumdaki projeksiyonlara kıyasla) göstermektedir. Grafiğe göre salgın sebebiyle en fazla gelir kaybına uğrayan bireyler en fakir %40'lık dilimde bulunanlardır. Bu gruptaki bireylerin karşı karşıya kaldığı gelir kaybı 2020 ve 2021 yılları için %6,6-6,7 seviyelerindedir. En zengin %20'lik kesim için ise hem gelir kaybı görece daha azdır hem de toparlanma daha hızlı gerçekleşmektedir.

2021 yılında özellikle enerji ve gıda fiyatlarındaki yükseliş küresel bir enflasyon dalgasının habercisidir. 2020 yılı aralık ayı seviyesine göre, petrol fiyatları 2022 Ocak ayında %77'lik bir artış göstermiştir. Gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun 2021 yılında %5,7 seviyesinde gerçekleştiği, 2022 yılında ise daha da artarak %5,9'a yükseleceği tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin ise enflasyon konusunda görece daha iyi bir performans göstereceği, 2021 yılı için %3,1 seviyesindeki enflasyonun, 2022 yılında %3,9'a yükseleceği öngörülmektedir.

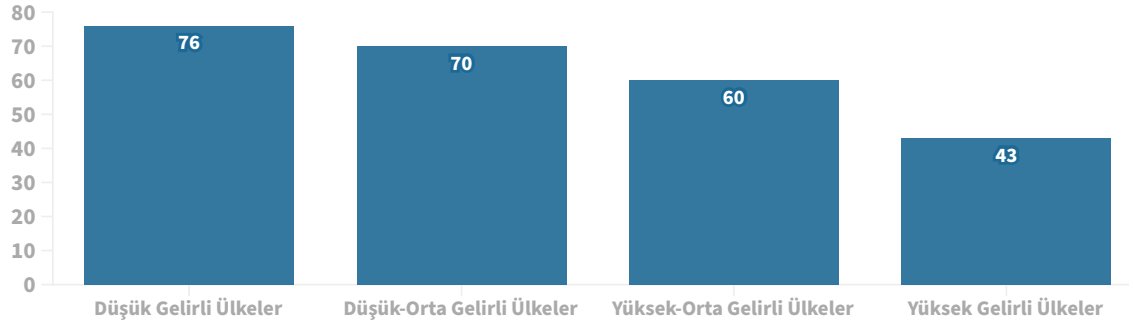

Şekil 17. COVID-19 Sebebiyle Gelir Kaybı Yaşayan Hanehalklarının Oranı (%)

Kaynak: Dünya Bankası

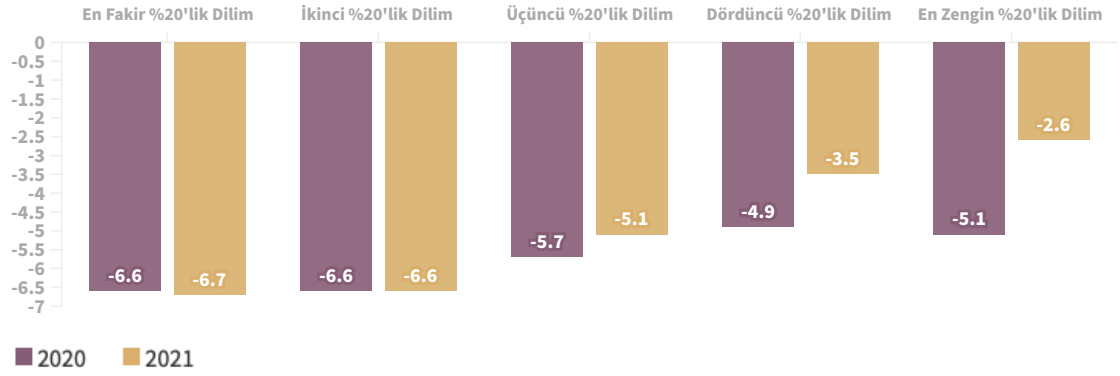

Şekil 18. Dünyadaki COVID-19 Salgının Sebep Olduğu Gelir Kayıpları

Kaynak: Dünya Bankası

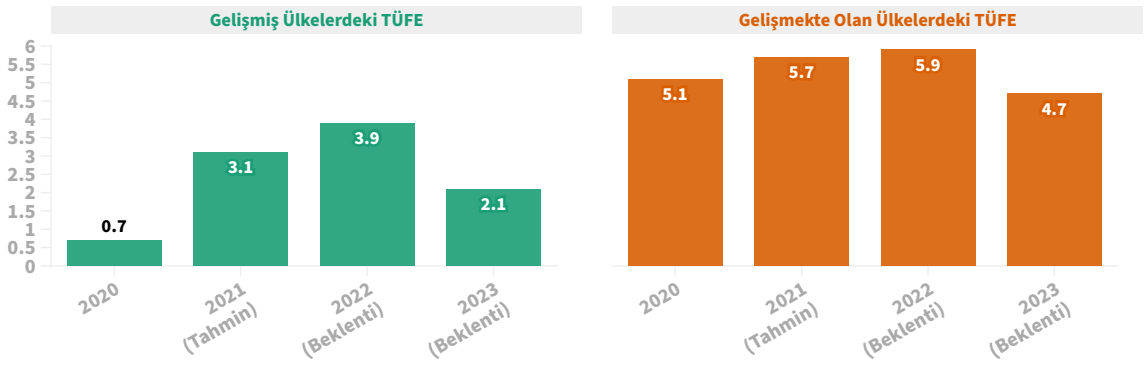

Şekil 19. Dünyadaki Enflasyon Oranları

Kaynak: IMF World Economic Outlook 2021, IMF World Economic Outlook 2022

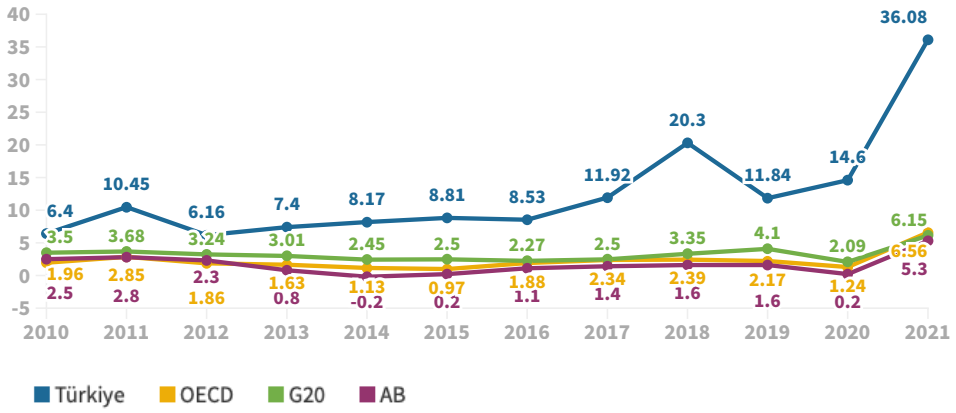

Şekil 20. Türkiye, OECD, G20 ve AB Enflasyon Oranları

Kaynak: OECD verilerinden hazırlanmıştır

2021 yılında maruz kaldığımız kur şoku ve uygulamaya başladığımız düşük faiz politikasının bir sonucu olarak, ülkemizdeki fiyat artışları dünya ortalamasının oldukça üzerinde seyretmiştir. Ülkemizdeki tüketici enflasyonu 2020 yılındaki %14,6 seviyesinden 2021 yılında %36,1 seviyesine çıkmıştır. Gıda ve enerji fiyatlarındaki yükseliş ise sırasıyla %43,8 ve %48,8 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2021 yılı GSYH büyümesi %11,2 ile küresel üretimdeki %5,9'luk büyümenin oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Ülkemizin ekonomisindeki büyüme kendisini dış ticaret rakamlarında da göstermiş, 2021 yılında ihracatımız 271,4 milyar dolar, ithalatımız ise 225,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dış ticaret rakamları ile, 2020 yılında %77,3 olan ihracatının ithalatı karşılama oranı 2021 yılında %83'e yükselmiştir.

2020 yılında oldukça azalan ve %47'ye gerileyen ülkemizdeki işgücüne katılma oranı, 2021 yılında %52,6 seviyesine çıkarak salgın öncesi seviyesine ulaşmıştır. İşgücüne katılımdaki bu yükseliş, istihdamdaki artışa rağmen işsizlik oranlarını istenilen ölçüde düşürememiştir. 2021 yılı sonu itibariyle ülkemizdeki işsizlik oranı %11,2 seviyesinde gerçekleşmiştir.

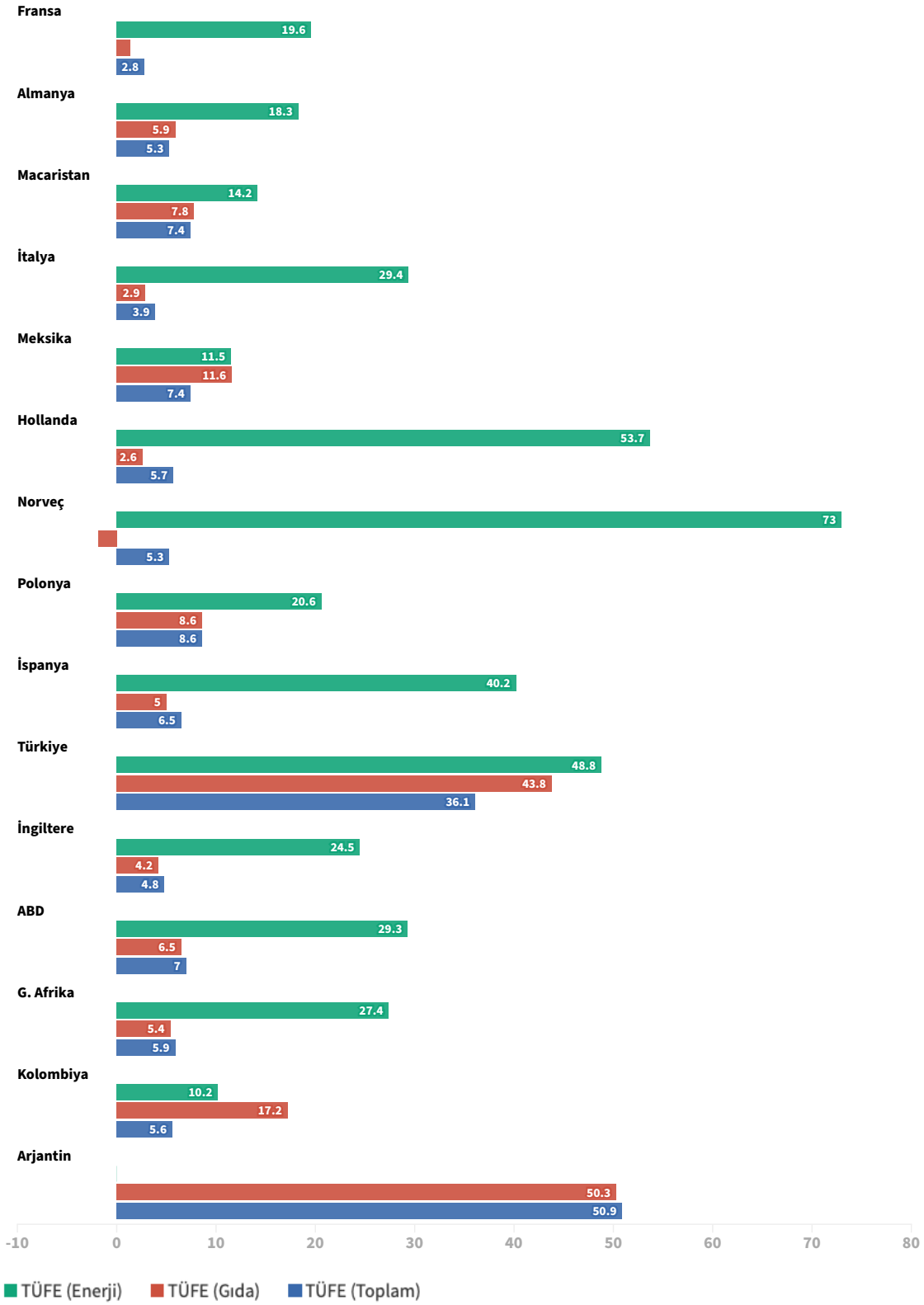

Şekil 21. Seçilmiş OECD Ülkeleri için 2021 Yılı Enflasyon Oranları

Kaynak: OECD verilerinden hazırlanmıştır.

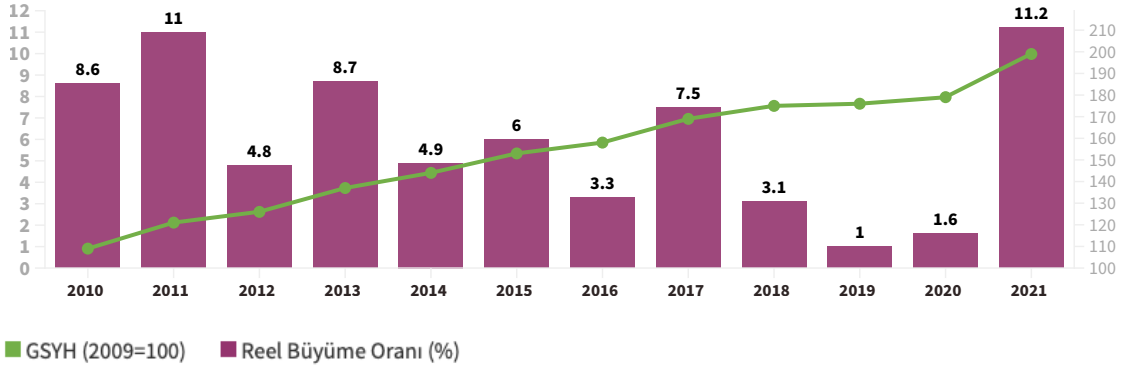

Şekil 22. Türkiye'nin GSYH'si ve Büyüme Oranları

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

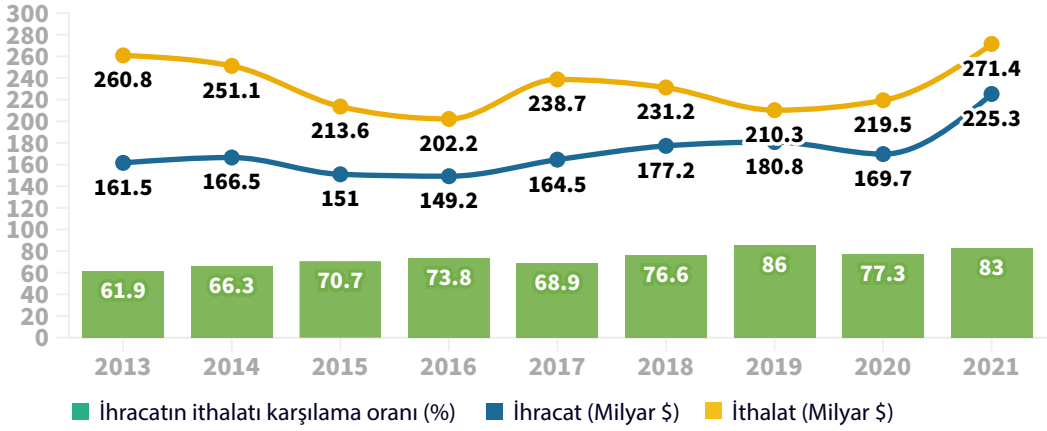

Şekil 23. Türkiye'nin Dış Ticaret ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

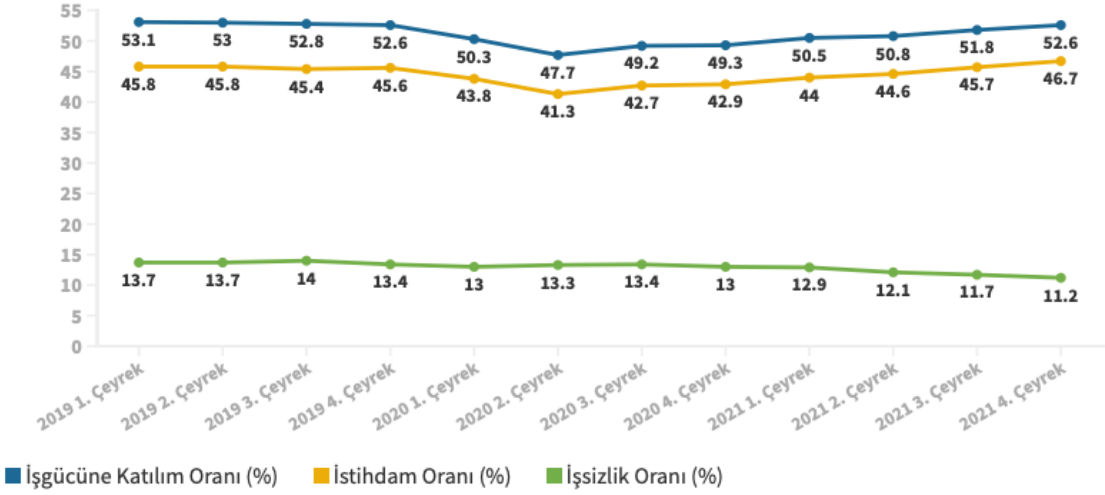

Şekil 24. Türkiye'nin İşgücüne Katılım, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

Tarım ve hayvancılık, enerji, bilişim ve savunma sanayisi ülkemiz açısından stratejik önemde olduğu değerlendirilen sektörlerdir. Bu bölümde, söz konusu sektörlerinin 2021 yılı değerlendirmeleri yapılmıştır.

Tarım

Türkiye'nin tarımsal üretimi 2020 yılında gösterdiği iyi performansı 2021 yılında sergileyememiştir. 2020 yılında reel olarak %5,9 büyüyen tarım ve hayvancılık sektörü, 2021 yılında %2,2 oranında daralmış, ülkemizin tarımsal üretimi cari fiyatlarla 407 miyar TL olarak gerçekleşmiştir.

2020 yılı sonu itibariyle tarım sektöründe 4,82 milyon kişi istihdam edilirken 2021 yılında bu sayı 5,05 milyona ulaşmıştır. Bununla birlikte sektörün toplam istihdamı, halen salgın öncesi seviyesinin altındadır ve uzun zamandır gözlemlenen düşüş trendini devam ettirmektedir. Tarım sektörü istihdamındaki düşüşle birlikte sektörde çalışanların yaş ortalamaları da yükselmektedir. Bu durum, ülkemizin tarım sektörünün çözüm bekleyen en önemli sorunları arasındadır.

2021 yılında tarımsal üretim maliyet endeksi ve gıda fiyatlarında ciddi artışlar gerçekleşmiştir. Tüketiciler fiyatların yüksekliğinden, üreticiler ise maliyetlerini karşılayamamaktan

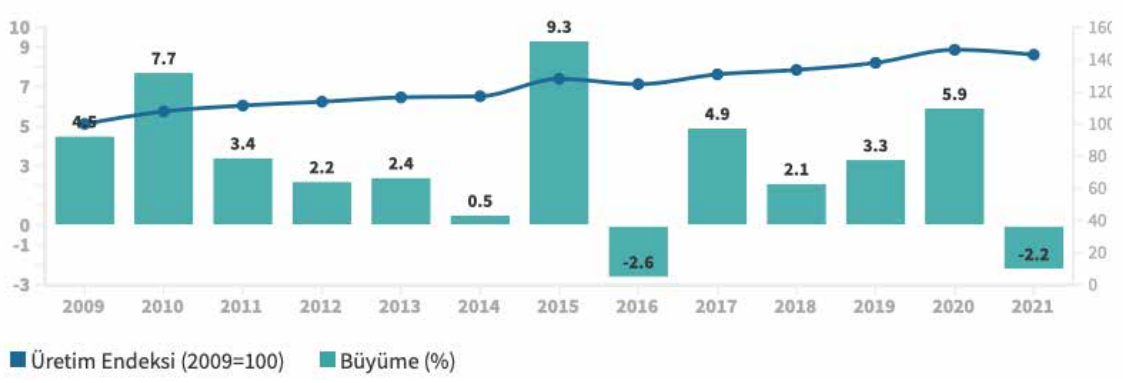

Şekil 25. Türkiye'nin Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörü

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

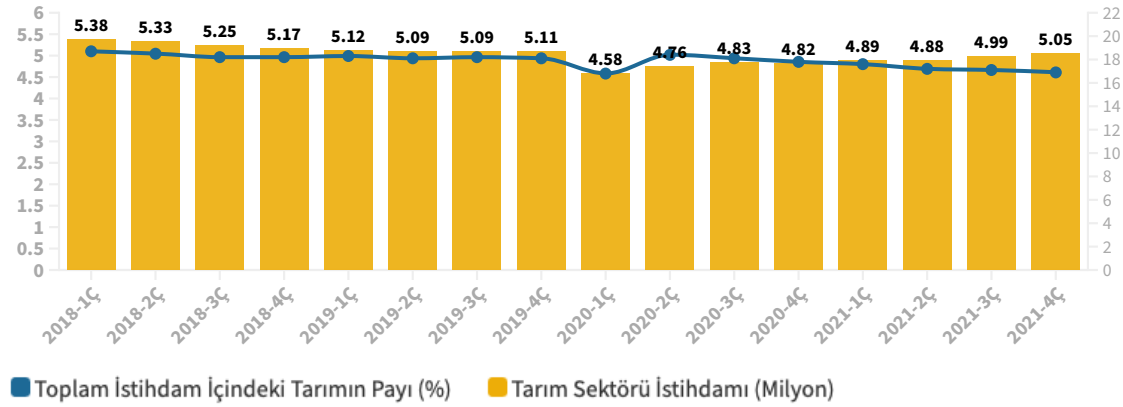

Şekil 26. Tarım Sektörü İstihdamı ve Toplam İstihdam İçindeki Payı

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

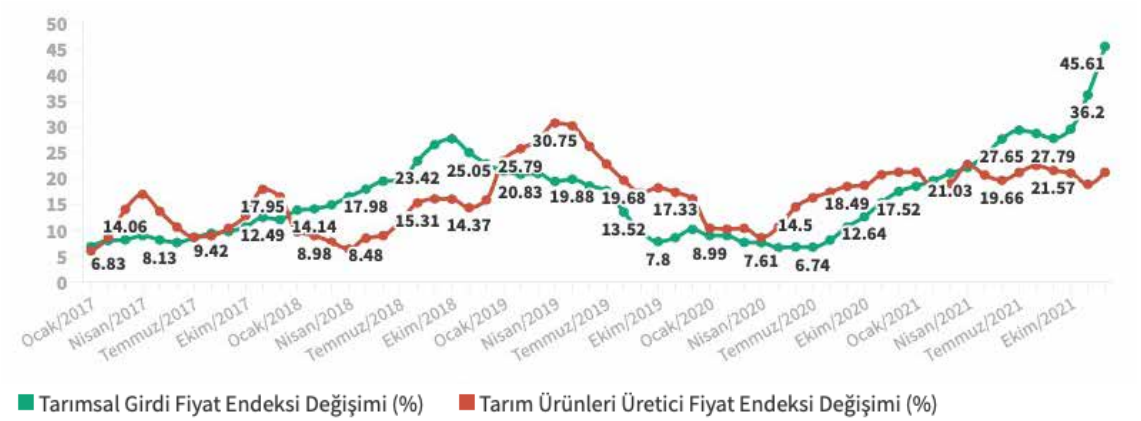

Şekil 27. Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi ve Üretici Fiyat Endeksindeki Değişimler

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

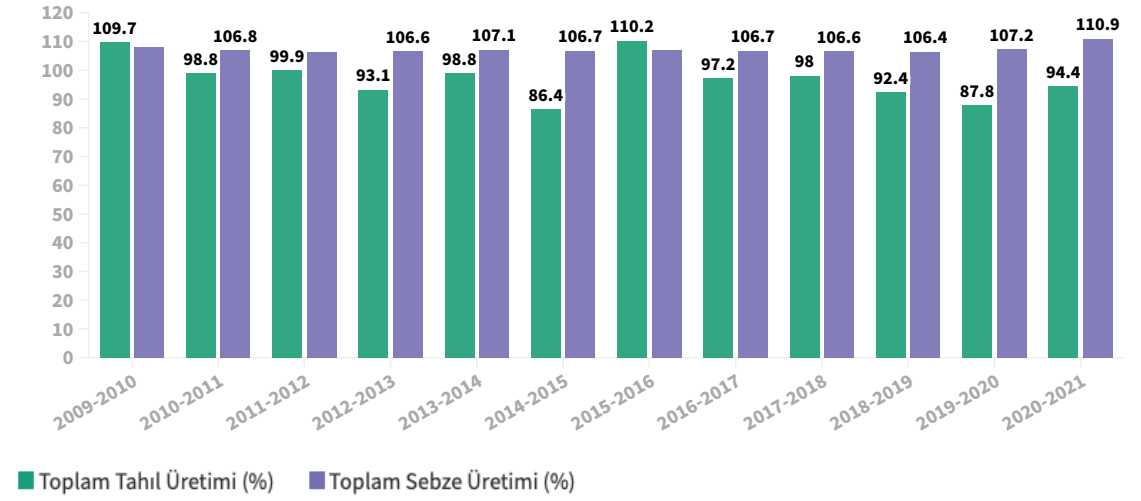

Şekil 28. Türkiye'nin Bitkisel Üretimde Kendi Kendine Yeterlilik Derecesi

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

yakınmaktadır. Kredi Kayıt Bürosu'nun hazırladığı Türkiye Tarımsal Görünüm raporunda, 2020 yılında gelirinden memnun olan çiftçilerin oranı %31 iken 2021'de bu oran 19'a gerilemiştir. Bununla birlikte gelirinden memnun olmayanların oranı ise %40'tan %56'ya çıkmıştır.

Türkiye'nin tarımsal üretimi sebze ve meyve kategorilerinde ihtiyacını rahatça karşılarken, tahıl grubunda ise kendine yeterlilik oranları istenilen seviyede değildir. 2020 yılına göre toplam tahıl üretimimiz artmış olmasına rağmen halen tahıl ürünlerindeki dışa bağımlılığımız devam etmektedir.

Tahıl üretimindeki alt kalemler incelendiğinde, özellikle hayvansal üretim için de çok önemli olan yulaf, arpa ve mısırda kendi ihtiyacımızı karşılayamadığımız görülmektedir. Özellikle mısırda ülkemizin yüksek miktarda dışa bağımlılığı mevcuttur. Ülkemizde üretilen mısır miktarı ihtiyacımızın sadece %84,9'unu karşılamaktadır.

Ülkemizin hayvansal üretiminde 2021 yılında kayda değer bir değişiklik olmamıştır. Ülkemizdeki büyükbaş hayvan sayısı %0,7 oranında azalarak 18 milyon adet olmuştur. Küçükbaş ve kanatlı hayvan sayıları ise sırasıyla %6,3

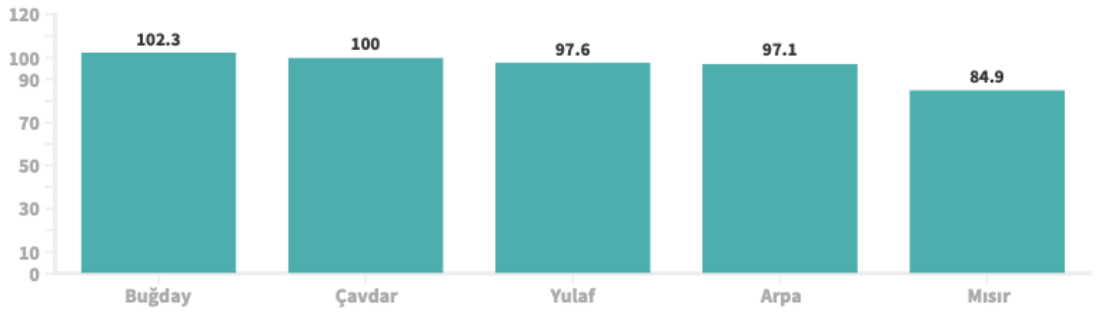

Şekil 29. 2020-2021 Piyasa Yılı Tahıl Üretimi Yeterlilik Derecesi (%)

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

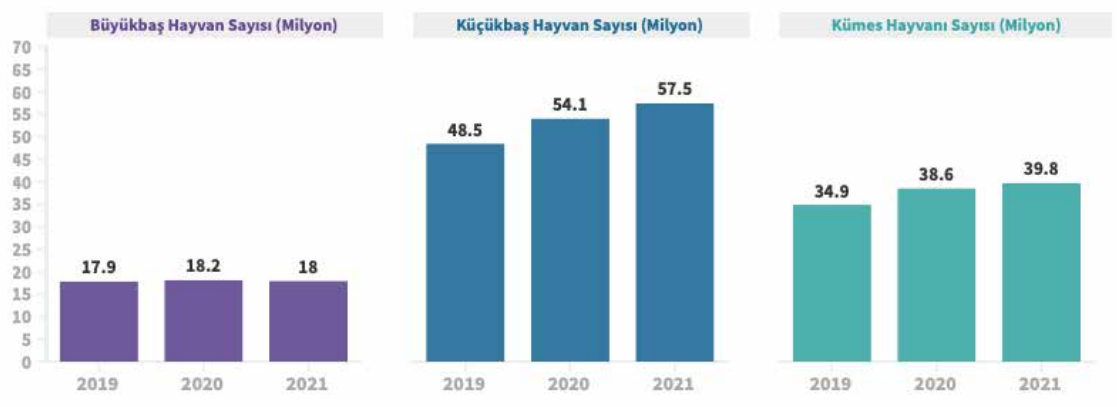

Şekil 30. *Türkiye'deki Büyükbaş, Küçükbaş ve Kanatlı Hayvan Sayıları*

Kaynak: Tarım Bakanlığı hayvansal üretim verilerinden hazırlanmıştır.

ve %3,1 artarak 57,5 ve 398 milyon olarak gerçekleşmiştir. Beyaz et üretiminde ise 2016 yılı sonrasında gözlemlenen durağanlık 2020 yılında da devam etmiştir. İç pazarın doymuş olması sebebiyle, ülkemizdeki beyaz et üretimini artırmanın ihracatı artırmakla mümkün olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda ülkemizin 2021 yılı beyaz et ihracatı miktar bazında %17, değer bazında ise %54 artarak gelecek açısından olumlu bir tablo çizmiştir.

Enerji

2021 yılında ülkemizin toplam elektrik enerjisi kurulu gücü %4,1 artarak 99.819 MW seviyesine çıkmıştır. Toplam kurulu güç içerisinde yenilenebilir kaynakların toplam payı %53,72 güneş ve rüzgârın payları ise sırasıyla %7,83 ve %10,62 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye, 2021 yılında Paris İklim Antlaşması'na taraf olmayı kabul etmiş, 2030 yılına kadar toplam sera gazı emisyonunu %20 civarında azaltacağını taahhüt etmiştir. Söz konusu taahhüdün yerine getirilmesi ancak enerji sektöründe bir yapılanma ile mümkün görülmektedir. Bu kapsamda özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam kurulu gücümüz içindeki payının daha da artırılması gerekmektedir. Ayrıca geleceğin temiz enerjisi olarak adlandırılan yeşil hidrojen üretimi için ülkemizde yapılan çalışmaların desteklenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

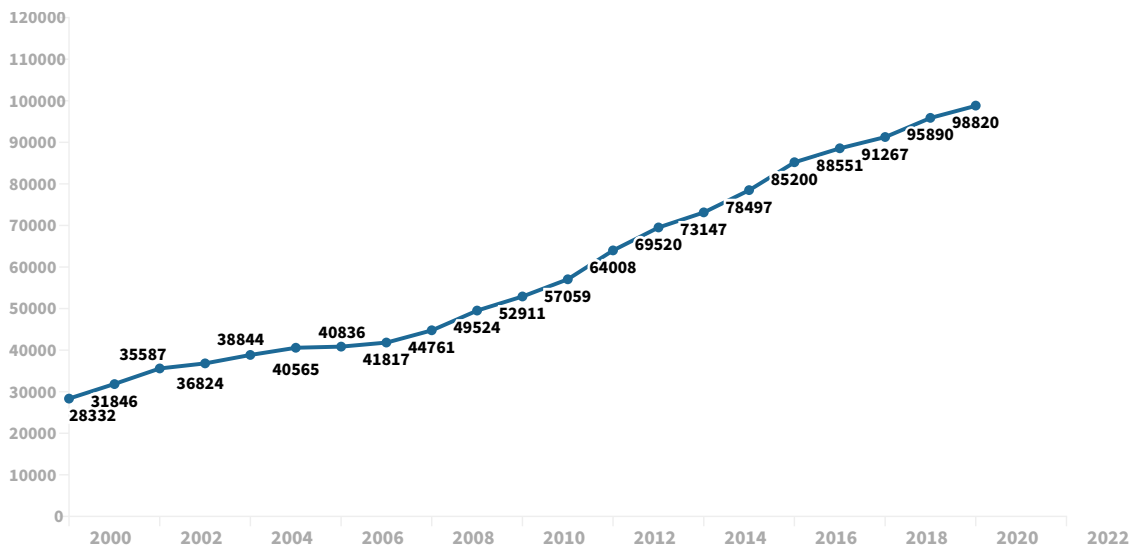

Şekil 31. Türkiye'nin Elektrik Enerjisi Toplam Kurulu Gücü (MW)

Kaynak: TEİAŞ

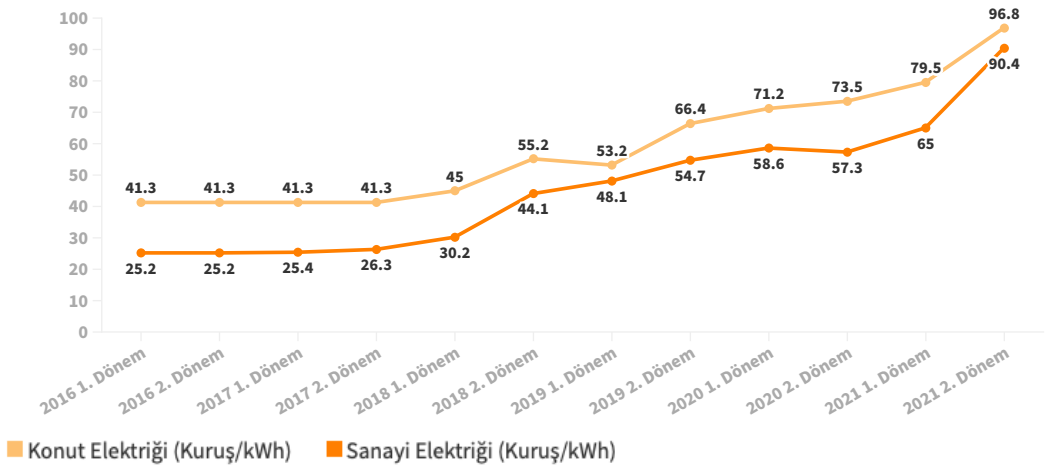

Şekil 32. Türkiye'de Ortalama Elektrik Fiyatları

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

Kurulu güçteki artışa rağmen, ülkemizde 2017 yılında başlayan elektrik fiyatlarındaki yükseliş trendi, yaşadığımız kur şokunun da etkisiyle, 2021 yılında devam etmiştir. Üretimin ana girdilerinden olması sebebiyle, enerji fiyatlarındaki yükseliş ülkemizin rekabet avantajını erozyona uğratmaktadır. Bu durum ülkemizin ihracatının ve ülkemize yapılacak yabancı yatırımın azalmasına sebep olmaktadır.

Dünyadaki son dönemdeki gelişmeler, ülkelerin enerji güvenliğine ayrı bir önem vermeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Bilindiği üzere, ülkemizin doğalgaz alım kontratlarının büyük bir kısmı 2024 yılı itibariyle sona erecektir. Ortaya çıkacak ihtiyacın en azından bir kısmı Karadeniz'de yapılan doğalgaz keşfi ile karşılanacağı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Karadeniz'deki rezervin yeterli olmayacağı uzmanlar-

ca dile getirilmektedir. Bu kapsamda doğalgaz arama çalışmalarına devam edilmesinin ülkemizin enerjideki dışa bağımlılığını azaltmada hayati önemde olduğu açıktır. Ayrıca, ülkemiz bulunduğu konum itibariyle, Avrupa'nın ihtiyacı olan doğalgaza erişiminde de alternatifsiz bir konumdadır. Özellikle Doğu Akdeniz havzasında keşfedilen doğalgazın Türkiye üzerinden taşınması ile ülkemizin kilit bir transit ülke haline geleceği düşünülmektedir.

Bilişim

TÜİK verilerine göre 2021 yılında ülkemizin Bilgi ve İletişim Sektörü %20,4 büyüyerek cari fiyatlarla 195 milyar 165milyon TL'lik bir büyüklüğe ulaşmıştır. Bu büyümeyle paralel bir şekilde, 2021 yılında sektördeki toplam istihdam yaklaşık 32 bin kişi artarak 259 bine çıkmıştır.

Ülkemizde internet kullanımı ve hızlı internete olan yüksek talep 2021 yılında da devam etmiştir. 2020 yılında sabit geniş bant abone sayısı 18,1 milyona, mobil geniş bant abone sayısı ise 70 milyona ulaşmıştır. Abone sayılarındaki artışın yanında, abonelerin veri kullanımı da artmıştır. Mobil geniş bant abonelerinin 2020 yılında 8,9 Gbyte olan aylık ortalama veri trafiği, 2021 yılında 10,7 Gbyte olarak gerçekleşmiştir. Sabit geniş bant aboneleri için ise ortalama kullanım 2020'de 160,4 Gbyte iken 2021'de 204,5 Gbyte'a yükselmiştir.

Bununla birlikte, ülkemizde ortalama internet hızının düşüklüğü halen çözüm bekleyen

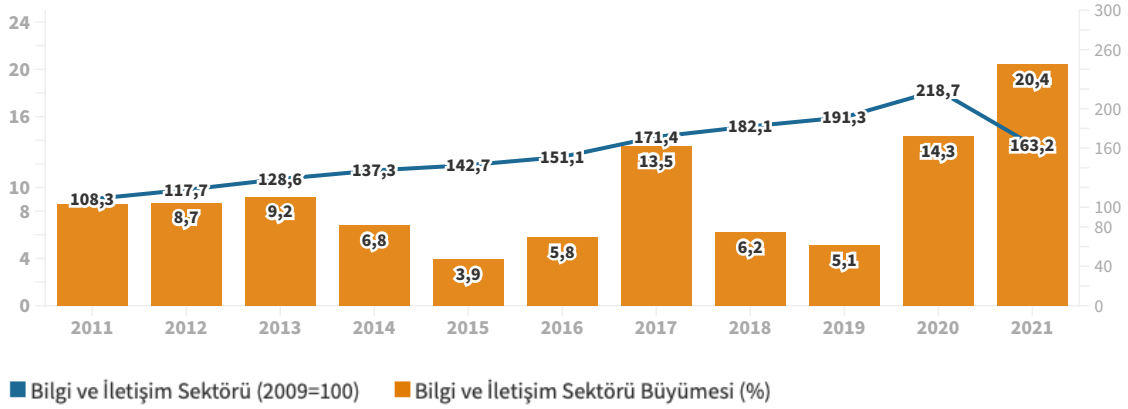

Şekil 33. Türkiye'nin Bilgi ve İletişim Sektörü

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

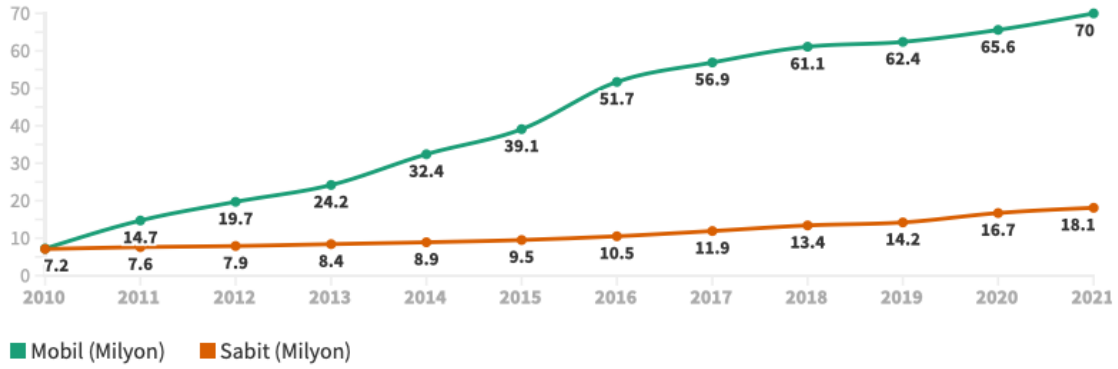

Şekil 34. Türkiye'deki Genişbant İnternet Abone Sayıları

Kaynak: BTK verilerinden hazırlanmıştır.

bir sorundur. Ülkemizde geniş bant internet bağlantısına sahip hanelerin oranı Avrupa Birliği ortalamasına yakın iken, ortalama internet hızı Avrupa ortalamasının oldukça altındadır. Speedtest.net verilerine göre 141 ülke arasında Türkiye ortalama 31,93 Mbps mobil internet hızı ile 58. sırada ve ortalama 27,64 Mbps sabit geniş bant internet hızı ile ise 102. sırada yer almaktadır.

Savunma Sanayii

Stockholm Uluslararası Barış Çalışmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) tahminlerine göre 2020 yılında rekor kırarak 1,83 triyon dolara çıkan küresel savunma harcaması, özellikle bölgesel kriz ve çatışmaların etkisi ile daha da artmıştır. Ülkemizin, bölgesel çatışma alanlarına olan yakınlığı ve ulusal çıkarlarını korumak için askeri güce başvurma olasılığı sebebiyle savunma sanayine özel önem vermesi gerekmektedir.

2019 yılında 10,9 milyar dolar seviyesinde olan sektörün toplam cirosu 2020 yılında 8,9 milyar dolara gerilemiştir. 2021 yılında gösterdiği iyi performans neticesinde sektörün toplam cirosunun 11 milyar doların üzerinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Bilindiği üzere, ülkemizin savunma sanayisi ihracatı sektörün devamlılığı için hayati önemdedir. 2020 yılında ülkemizin savunma sanayisi ihracatında yaşanan düşüş, 2021 yılında telafi edilmiştir. Sektörün 2021 yılı ihracatı tüm zamanların en yüksek seviyesine yükselmiş, 3,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracattaki bu artışta özellikle Kuzey Amerika ve Afrika'ya yapılan satışların etkisinin büyük olduğu görülmektedir. 2021 yılının ilk aylarındaki ihracat verileri göz önüne alındığında, sektörün ihracatındaki artış ivmesinin devam edeceği rahatlıkla söylenebilir.

SIPRI verilerine göre 2017-2021 yılları arası Avrupa devletlerinin savunma ürünleri ithalatı 2012-2016 yılları arasında yaptıkları ithalata göre %19 artış göstermiştir. Kuzey Amerika ve Afrika'da sektörün yakaladığı başarıyı Avrupa'da tekrarlaması sektörün geleceği açısından önemli görülmektedir.

Son dönemde yerlilik oranı %70'ler seviyesine gelen ve toplam istihdamı 70 binin üzerine çıkan savunma sanayisi sektörü, yaşanan kur şoku sebebiyle çalışanların ücretlerinde erimeye sebep olmuştur. Özellikle yetişmiş işgücünün yurt dışına göçünün önüne geçilmesi açısından, sektördeki firmaların desteklenmesi, ücretler üzerindeki vergi ve kesintilerin azaltılmasının faydalı olduğu düşünülmektedir.

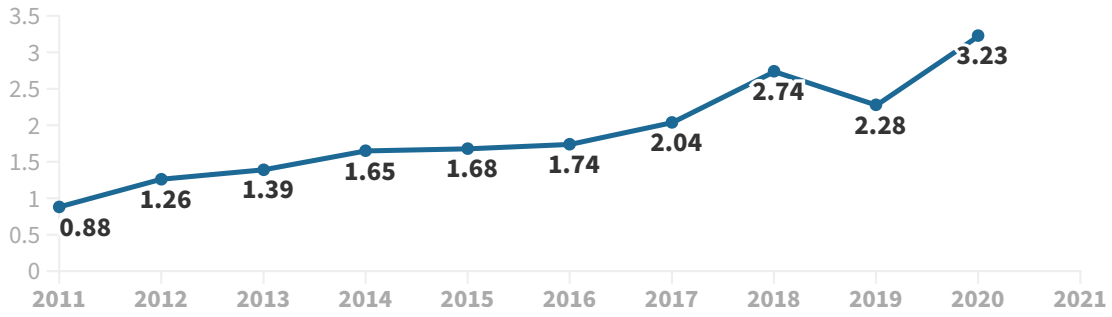

Şekil 35. Türkiye'nin Savunma Sanayii İhracatı (Milyar $)

Kaynak: TİM verilerinden hazırlanmıştır.

Genel Değerlendirme

2021 yılında ülkemizin tarımsal üretimi yaşanılan kuraklık sebebiyle %2,2 azalmış, özellikle tahıl üretimimiz ihtiyacımızı karşılamaktan uzaklaşmıştır. Tarımsal girdi ve ürün fiyatları dünya ortalamasının da üzerinde artmıştır. Bu durum özellikle gelirlerinin büyük bir kısmını gıda harcamasına ayıran dar gelirli hanelerin refahına zarar vermektedir. Ülkemizin enerji sektörü ise yatırım ve üretim açısından 2021 yılında iyi bir performans göstermiş, toplam elektrik enerjisi kurulu gücümüz %4,1 artarak 99.819 MW seviyesine çıkmıştır. Bununla birlikte, ülkemizin enerjide dışa bağımlı olmasının da bir sonucu olarak, 2020 yılında başlayan enerji fiyatlarındaki artış 2021 yılında da devam etmiştir. Enerji fiyatlarındaki artış, ülkemizin sanayi üretimindeki rekabet avantajına zarar vermektedir. Bilişim sektörü 2021 yılında %20,4 büyümüştür. Sektöründeki bu ciddi büyümeye karşın, ülkemizin bilişim altyapısındaki eksiklikler dikkat çekmektedir. Sektörün ekonomimizde yarattığı verimlilik artışının devamlılığı açısından altyapı eksikliklerinin tamamlanması önemli görülmektedir. Savunma sanayisi sektörünün sürdürülebilirliği açısından sektörün ihracatı büyük önem taşımaktadır. 2021 yılında savunma ve havacılık ihracatımız rekor kırarak 3 milyar doları geçmiştir. Yaşadığımız kur şoku sebebiyle hem bilişim sektörü hem de savunma sanayisi sektöründe çalışanların ücretleri yabancı muadillerine göre düşük kalmıştır. Söz konusu sektörlerin yetişmiş işgücünü elinde tutabilmesi için ücretler üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

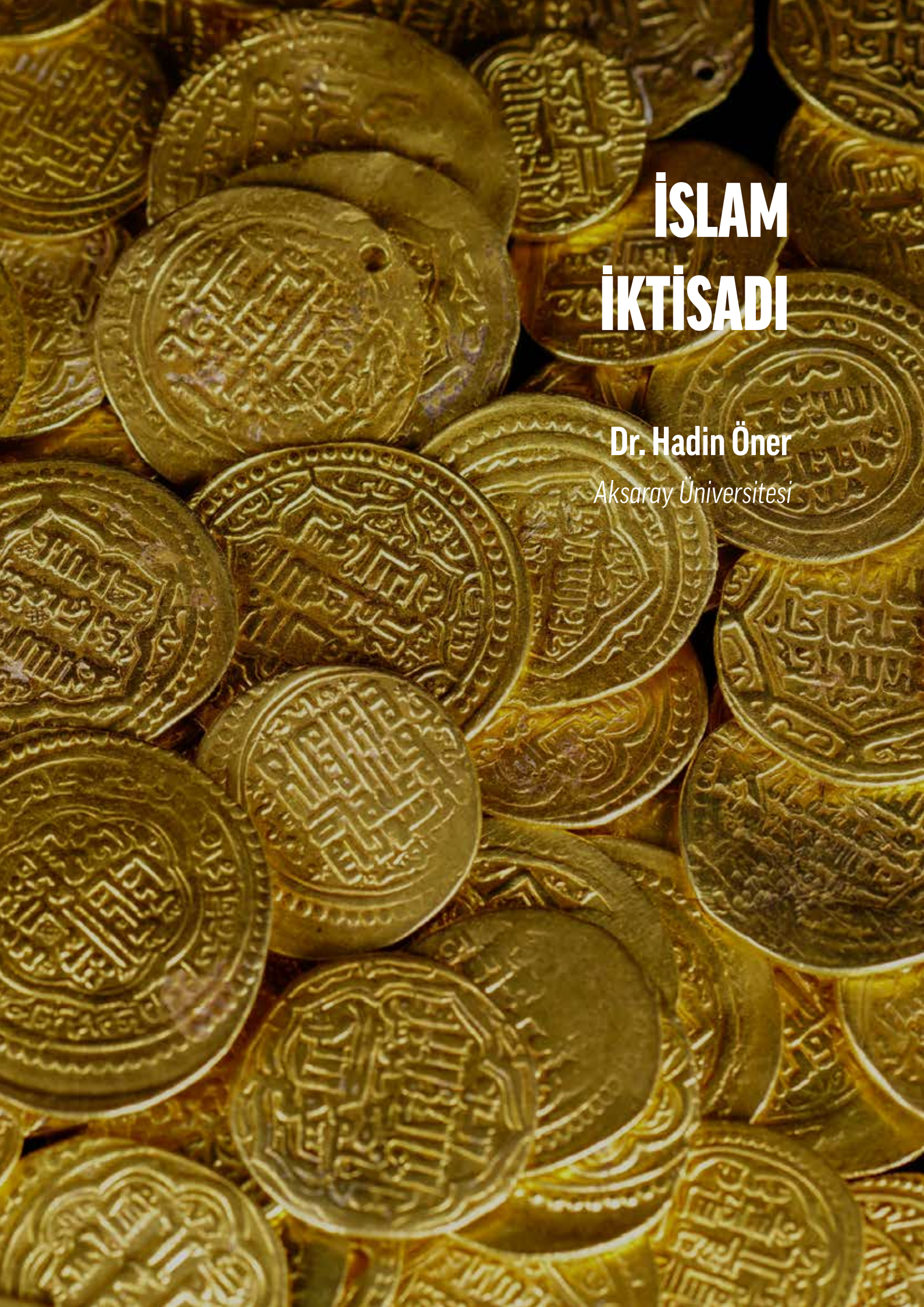

İSLAM İKTİSADI

Dr. Hadin Öner

Aksaray Üniversitesi

Giriş

Son iki yılda tüm finansal piyasalarda olduğu gibi İslam iktisadı alanındaki çalışmalar da COVID-19'un etkisi altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Salgının ilk ortaya çıktığı zamanlardaki şoku üzerinden atan piyasalar salgın koşullarına hızla uyum sağlayarak gelişimine devam etmiştir. Finansal piyasalarda yer alan İslam iktisadındaki çalışmalar da bu minvalde devam etmiş ve finansal piyasalara ek olarak finans dışında da gelişmeler görülmüştür. Raporun bu bölümünde 2021 yılında İslam iktisadı ekosistemini oluşturan finans ve finans dışındaki gelişmeler ele alınmıştır.

İlgili bu bölüm 2021 yılında İslam iktisadı ekosisteminde yaşanan gelişmelerin değerlendirildiği bir araştırma özelliği taşımaktadır. Bölüm içeriğinde katılım bankacılığı, katılım sigortacılığı, katılım endeksleri, faizsiz bireysel emeklilik fonları, katılım portföy fonları, kira sertifikaları (sukuk), tasarrufa dayalı finansman ve bankacılık dışı finans kurumlarındaki gelişmeler ele alınarak değerlendirilmiştir.

Bu bölümün temel amacı İslam iktisadı alanında 2021 yılı içerisinde finansal piyasalardaki büyüme performansları ve finansal getiriler ile finans dışındaki gelişmeler hakkında ilgililere genel bilgiler vermektir.

Faizsiz Finans

Dünya'da İslami bankacılık, Türkiye'de ise katılım bankacılığı olarak bilinen bankalar İslami finans ekosisteminin en önemli yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Katılım bankalarının İslami finans ekosistemindeki payı %70 civarlarında olup en önemli finansal aktörlerin başında gelmektedirler. Türkiye'de 2021 yılı itibariyle 6 katılım bankası faaliyetlerini yürütürken kurumsal yapı içerisinde katılım sigorta şirketleri, katılım portföy fon yönetim şirketleri, faizsiz bireysel emeklilik şirketleri ve tasarruf finansman şirketleri ekosistemde faaliyet göstermektedirler. Şirketlerin yanı sıra katılım endeksleri, kira sertifikaları, katılım fonları ve faizsiz bireysel emeklilik fonları ise faizsiz finansal enstrümanlar olarak sektörde yer almaktadır. Finansal piyasalar dışında İslam iktisadı sahasına destek sağlayan eğitim ve araştırma kuruluşları da önemli aktörlerdendir. Tüm bu bilgiler çerçevesinde 2021 yılında İslam iktisadı alanındaki gelişmeler aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

Katılım Bankacılığı

Türk bankacılık sektörü 5411 sayılı bankacılık kanununa göre mevduat, katılım ve kalkınma/yatırım bankaları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Dünyada 1960'lı yıllara dayanan katılım bankacılığı serüveni Türkiye'de 1985 yılında Albaraka Türk ile başlamıştır. 1989 yılında Kuveyt Türk, 2005 yılında Türkiye Finans'ın kuruluşunun akabinde kamu katılım bankaları sektörde yerini almaya başlamıştır. 2015 yılında Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım, 2019 yılında da Emlak Katılım ilk defa kamu otoritesi tarafından katılım bankacılığı yapmak için kurulmuştur. 2020 yılında Golden Global Yatırım Bankası yatırım bankacılığı alanında faizsizlik prensiplerine göre faaliyet gösteren ilk banka olmuştur. Halihazırda Türk bankacılık sektöründe 32 mevduat, 15 kalkınma ve yatırım ile 6 katılım bankası faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 5: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları Finansal Büyüklükler (Bin TL)

	Albaraka Türk Katılım Bankası	Emlak Katılım Bankası	Kuveyt Türk Katılım Bankası	Türkiye Finans Katılım Bankası	Vakıf Katılım Bankası	Ziraat Katılım Bankası
Kuruluş Yılı	1984/1985*	2018/2019*	1989	2005	2015/2016*	2015
Toplanan Fonlar -Tl	20.200.193	8.344.850	57.295.682	21.256.696	18.191.870	29.714.756
Toplanan Fonlar -Yp	71.036.456	18.448.499	154.809.707	63.220.847	55.433.575	48.219.141
Toplanan Fonlar -Toplam	91.236.649	26.793.349	212.105.389	84.477.543	73.625.445	77.933.897
Kullandırılan Fonlar-Tl	25.864.778	12.416.045	62.466.543	35.071.756	26.479.874	38.030.367
Kullandırılan Fonlar-Yp	34.260.674	9.491.279	60.899.983	26.620.110	30.563.805	30.104.449
Kullandırılan Fonlar-Toplam	60.125.452	21.907.324	123.366.526	61.691.866	57.043.679	68.134.816
Takipteki Alacaklar (Brüt)	3.560.000	196.000	2.797.000	2.818.000	927.000	1.699.000
Takipteki Alacaklar (Brüt) / Kullandırılan Fonlar	5,9%	0,9%	2,3%	4,6%	1,6%	2,5%
Toplam Aktif	108.955.123	38.759.900	254.068.260	115.643.263	100.757.086	98.312.592
Özkaynaklar	4.626.853	1.728.423	10.456.853	6.556.794	8.619.719	4.321.735
Net Kâr**	104.403	143.113	2.501.727	921.048	1.239.361	558.689
Personel Sayısı	2.918	1.106	6.133	3.566	1.880	1.529
Şube Sayısı	231	73	442	316	130	121

*İlk tarih kuruluş, ikinci tarih ise faaliyet izni alma tarihini göstermektedir.

Kaynak: TKBB

Tablo 6: Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Finansal Büyüklükler (Milyon TL)

Finansal Başlıklar	Katılım Bankaları			Bankacılık Sektörü		
	2021	2020	Değişim(%)	2021	2020	Değişim(%)
Toplanan Fonlar	556.418	322.017	%73	5.303.348	3.464.221	%53
Kullandırılan Fonlar	369.353	240.133	%53	5.044.485	3.675.203	%37
Takipteki Alacaklar (Brüt)	11.225	8.713	%29	160.104	152.202	%5
Toplam Aktif	717.338	437.092	%64	9.215.458	6.107.832	%50
Öz Varlık	36.310	27.603	%31	713.955	600.804	%19
Net Kâr ****	5.468	3.716	%49	92.952	59.973	%62
Personel Sayısı	17.147	16.040	%2	202.136	203.224	% -0,5
Şube Sayısı	1.311	1.254	%4,5	11.098	11.188	% -0,8

Kaynak: BDDK

2021 yılında katılım bankaları her sene olduğu gibi büyüme performanslarını sürdürmüş olup güncel veriler Tablo 5'te yer almaktadır. Son yıllarda sektörün dinamolarından olan Kuveyt Türk 2021 yılında da aktif büyüklük ve diğer finansal veriler açısından en büyük katılım bankası olarak yer almaktadır. Kuveyt Türk'ün aktif büyüklüğü 254 milyar TL ve topladığı fonlar 212 milyar TL'dir. Kuveyt Türk'ü 115 milyar TL aktif büyüklük ile Türkiye Finans takip etmektedir. Diğer katılım bankalarının 2021 temel göstergeleri Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 6'da 2020/2021 yılının kıyaslandığı katılım bankaları ve bankacılık sektörü verileri yer almaktadır. Katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü geçen yıla göre %64 büyüme kaydederek 717 milyar TL'ye ulaşmış ve sektörden %7,8 pay almıştır. Toplanan fonlar 556 milyar TL'ye çıkarak bankacılık sektöründen %10,5 pay almıştır. Yine bankacılık sektörünün önemli göstergelerinden olan öz kaynaklarını katılım bankaları 2020 yılına göre %31 arttırarak 36 milyar TL'ye çıkartmıştır. Şube sayısı ve personel sayısında sektörde düşüş yaşanırken katılım bankaları şube sayısında %4,5 ve personel sayısında %1,8 artışa gitmiştir. Tablo 6'da görüleceği üzere katılım bankalarının birçok finansal göstergesi bankacılık sektörüne göre çok daha hızlı bir büyüme yakalamıştır.

Katılım Sigortacılığı

Sigortacılık kavramı insanoğlunun fıtratında var olan kendini güvene alma hissiyatından ortaya çıkmıştır. Sigortacılık sayesinde insanlar ve işletmeler olası risklere karşı ekonomik kayıplarını minimize etmektedirler. Konvansiyonel sigortacılığın aksine katılım sigortacılığı, sigortacılık sistemini İslami prensiplere

göre yürütmektedir. Katılım sigortacılığına göre sigortacılık risk paylaşımını esas alarak, yardımlaşma ve dayanışmayı ön planda tutmaktadır (Billah, 2019, s. 3). Katılım sigortacılığının dünyadaki ilk uygulamaları 1979 yılında Sudan'da ortaya çıkmıştır (Ayub, 2007, s. 428). Türkiye'de ise 2009 yılında Neova sigorta şirketi ile ilk defa katılım sigortacılığı faaliyetine başlanmıştır.

Şekil 36'da 2010-2021 yılları arasında sektörde ve katılım sigortacılığı alanında faaliyet gösteren şirket sayıları yer almaktadır. Sektörde faaliyet gösteren şirket sayılarında son on yılda fazla bir hareketlilik olmazken katılım sigortacılığı alanında faaliyet gösteren şirket sayılarında 2015 yılından itibaren hızlı bir artış yaşanmıştır. Şekil 36'da katılım sigorta şirketleri ile sektördeki şirket sayılarının gelişimleri yer almaktadır.

Katılım sigortacılığı 2021 yılında 5,4 milyar TL prim üretimi sağlarken Neova sigorta şirketi katılım sigorta sektörünün %48'ini, Bereket sigorta şirketi ise %38'ini oluşturmuştur.

Özellikle 2017 yılında yayınlanan katılım sigortacılığı yönetmeliğiyle birlikte sektördeki büyüme ivmesi hızlanmıştır. 19 Aralık 2020 tarihinde yönetmelik güncellenmiş olup 2017 yılındaki yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Son yönetmelikle birlikte kamu otoritesi, katılım sigortacılığı sektörünün daha çok gelişmesi hususunda önemli yasal adımlar atmıştır (Resmî Gazete, 2020). Katılım sigortacılığı alanında faaliyet gösteren şirketler, uyguladıkları modeller ve ortaklık yapısı Tablo 7'te yer almaktadır:

Tablo 8'de 2010-2021 yılları arasında katılım sigortacılığı ve sigortacılık sektörü prim üretimleri yer almaktadır. 2010 yılından itibaren minimum %24 büyüme performansı gösteren katılım sigortacılığının aksine, sektörde bu büyüme hacmi minimum %7'dir. Yine katılım sigorta sektörü 2013 ve 2016 tarihlerinde %96'lık yüksek bir büyüme performansı sergilerken sektördeki en yüksek büyüme hacmi 2016 yılında %30'da kalmıştır. 2010 yılında 61 milyon TL'lik prim üreten katılım sigorta şirketleri 2021 yılında 5,4 milyar TL'lik hacme

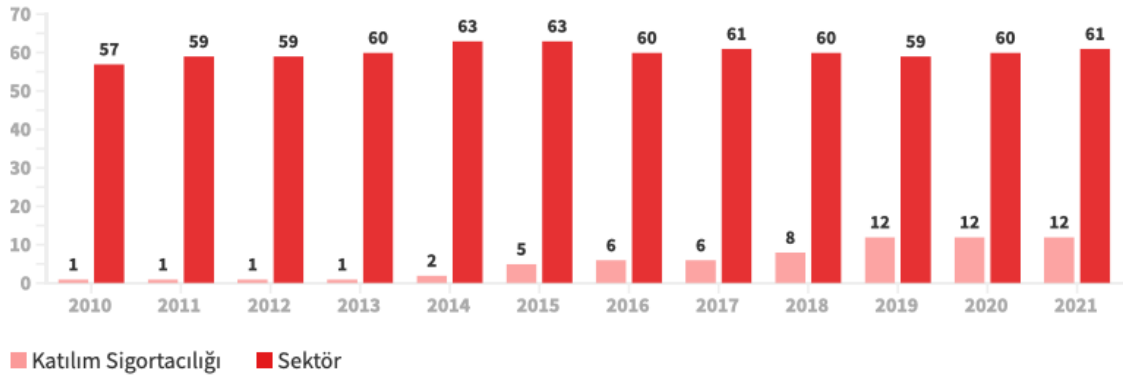

Şekil 36. Sektör ve Katılım Sigorta Sektörü Şirket Sayıları

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği verilerinden derlenmiştir.

Tablo 7: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Sigorta Şirketleri ve Ortaklık Yapısı

No	Şirket İsmi	Model	Büyük Ortak
1	Bereket Sigorta A.Ş.	Tam (Pür) Katılım Sigortacılığı	Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği
2	Neova Sigorta A.Ş.	Tam (Pür) Katılım Sigortacılığı	Kuveyttürk Katılım Bankası A.Ş.
3	Bereket Katılım Hayat A.Ş.	Tam (Pür) Katılım Sigortacılığı	Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş.
4	Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş.	Tam (Pür) Katılım Sigortacılığı	Kuveyttürk Katılım Bankası A.Ş. & Albarakatürk Katılım Bankası A.Ş.
5	Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş.	Tam (Pür) Katılım Sigortacılığı	Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği
6	Bereket Katılım Sigortası A.Ş.	Tam (Pür) Katılım Sigortacılığı	Bereket Sigorta A.Ş.
7	Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş.*	Pencere Katılım Sigortacılığı	Türkiye Varlık Fonu A.Ş.
8	Türkiye Sigorta A.Ş.*	Pencere Katılım Sigortacılığı	Türkiye Varlık Fonu A.Ş.
9	Unico Sigorta A.Ş.	Pencere Katılım Sigortacılığı	Kibele B.V. (Hollanda)
10	Groupama Hayat A.Ş.	Pencere Katılım Sigortacılığı	Groupama Investment A.Ş. (Fransa)
11	HDI Sigorta A.Ş.*	Pencere Katılım Sigortacılığı	HDI International AG (Almanya)
12	Doğa Sigorta A.Ş.*	Pencere Katılım Sigortacılığı	Şahıslara Ait

Kaynak: Şirket verilerinden derlenmiştir.

*2022 yılında kurulacak yeni şirket bünyesinde tam (pür) katılım sigortacılığı yapacaklardır.

ulaşmışlardır. Sektör ise 2010 yılında 14 milyar TL'lik prim hacmini 105 milyar TL'ye çıkartmıştır. Geçmiş yıllarda olduğu gibi 2021 yılında da katılım sigortacılığı sigortacılık sektörünün yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır.

Tablo 8'de 2010-2021 yıllarına ait katılım sigortacılığı ve sigortacılık sektörünün prim üretimleri ve önceki yıla göre büyüme oranları yer almaktadır.

Katılım Endeksi

Katılım endeksleri Türkiye'de ilk defa 2011 yılında oluşturularak yatırımcıların hizmetine sunulmuştur. Dünya'da ise İslami endeksler şeklinde isimlendirilen bu enstrümanlar, Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI)'nun 27. Faizsiz Finans Standardı ile kabul edilmiştir. Bu standartta İslami endekslerin tanımı, mahiyeti, işlevi ve diğer tüm hususlar de-

Tablo 8: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Sigorta Şirketleri ve Sektörün 2009-2021 Yılları Prim Üretimleri

	Katılım Sigortacılığı		Sektör	
Tarih	**Prim (TL)**	**Yıllık Değişim**	**Prim (TL)**	**Yıllık Değişim**
2010	61.982.036	-	14.129.394.239	-
2011	82.852.104	34%	17.165.081.182	21%
2012	131.141.284	58%	19.826.760.600	16%
2013	256.800.676	96%	24.229.615.734	22%
2014	383.722.042	49%	25.989.552.680	7%
2015	533.253.025	39%	31.025.897.629	19%
2016	1.045.611.280	96%	40.486.796.941	30%
2017	1.315.855.322	26%	46.554.689.545	15%
2018	2.231.560.711	70%	54.656.028.968	17%
2019	3.436.819.840	54%	69.242.168.593	27%
2020	4.267.313.631	24%	82.575.658.036	19%
2021	5.468.861.839	28%	105.307.008.083	28%

Kaynak: Türkiye Sigorta Birliği ve şirket web sitesindeki verilerden derlenmiştir.

taylı bir şekilde ele alınmıştır (AAOIFI, 2018, ss. 687-703). Türkiye'de 2011 yılında katılım 30 ve katılım 50 endeksi oluşturulmuştur. Katılım endekslerine gelen yoğun ilgi nedeniyle Borsa İstanbul yeni katılım endeksleri oluşturmuştur. Borsa İstanbul 01.10.2021 tarihinden itibaren BIST Katılım 30, BIST Katılım 50, BIST Katılım 100, BIST Katılım Tüm Endeksler ve BIST Sürdürülebilirlik Katılım endekslerini oluşturmuştur (BIST, 2021). Katılım endeksinde yer alacak firmalar için ise belirli kriterler getirilmiştir. Bu kriterler; şirketlerin kullanmış oldukları faizli kredilerinin oranının ortalama piyasa değeri ve toplam varlıklarının %33'ünü geçmemesi, faiz gelirlerinin ortalama piyasa değeri ve toplam varlıklarının %33'ünü geçmemesi, helal olmayan ticari faaliyetlerinden elde edilen gelirin toplam gelirin içindeki payının %5'i geçmemesi ve son olarak İslam hukukuna uygun ticari faaliyetlerini sürdürmelerini kapsar (BIST, 2021).

Katılım 30 ve katılım 50 endekslerinin 2015-2021 yılları arasındaki performansları Şekil 37 ve Şekil 38'te yer almaktadır. Şekil 37'de 2015 tarihinde 732 değere sahip olan katılım 30 endeksi 2021 tarihinde 2.969 değerine çıkmıştır. 2015-2021 yılları arasında 2018 yılında düşüş yaşanırken salgın döneminde çok hızlı bir yükselişin yaşandığı görülmüş-

Şekil 37. Katılım 30 Endeksi Performansı

Kaynak: www.investing.com verilerinden derlenmiştir.

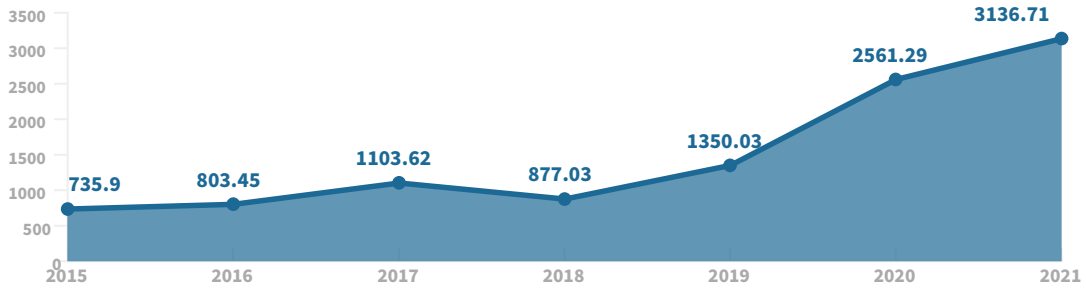

Şekil 38. Katılım 50 Endeksi Performansı

Kaynak: www.investing.com verilerinden derlenmiştir.

tür. 2021 yılında ise endeks tüm zamanların en yüksek değerine ulaşmıştır.

Şekil 38'de katılım 50 endeks verileri yer almaktadır. 2015 tarihinde 735 değere sahip olan endeks 2021 yılında 3.136 değerine ulaşmıştır. Katılım 30 endeksinde olduğu gibi salgın döneminde katılım 50 endeksinde de yükseliş yaşanmıştır. 2021 yılında ise tüm zamanların en yüksek değerine ulaşmıştır.

Faizsiz Bireysel Emeklilik Fonları

Faizsiz bireysel emeklilik fonları ilk defa 2009 yılında Hazine Müsteşarlığı tarafından kurulan fonlardır. 2009 yılından önce bireysel emeklilik fonları içerisinde faizli enstrümanlar yer aldığı için faiz hassasiyeti taşıyan kişiler tarafından pek tercih edilen bir sistem değildi. 2009 yılından itibaren faizsiz bireysel emeklilik fonların tanıtımıyla birlikte sisteme rağbet artmıştır. 2009 yılında bir fon ile kurulan faizsiz bireysel emeklilik fonları 2021 yılında 7 finansal enstrüman ile yatırımcılara tercih imkânı sağlamaktadır.

Şekil 39'da 2019-2021 yılları arasında devlet katkısı hariç olmak üzere faizsiz bireysel emeklilik fonları getirileri yer almaktadır. 2021 yılında faizsiz bireysel emeklilik fonlarından devlet katkısı hariç olmak üzere en yüksek getiriyi %58 ile "Altın-Katılım" fonları sağlamıştır. Bu fonu %27 oran ile "Değişken

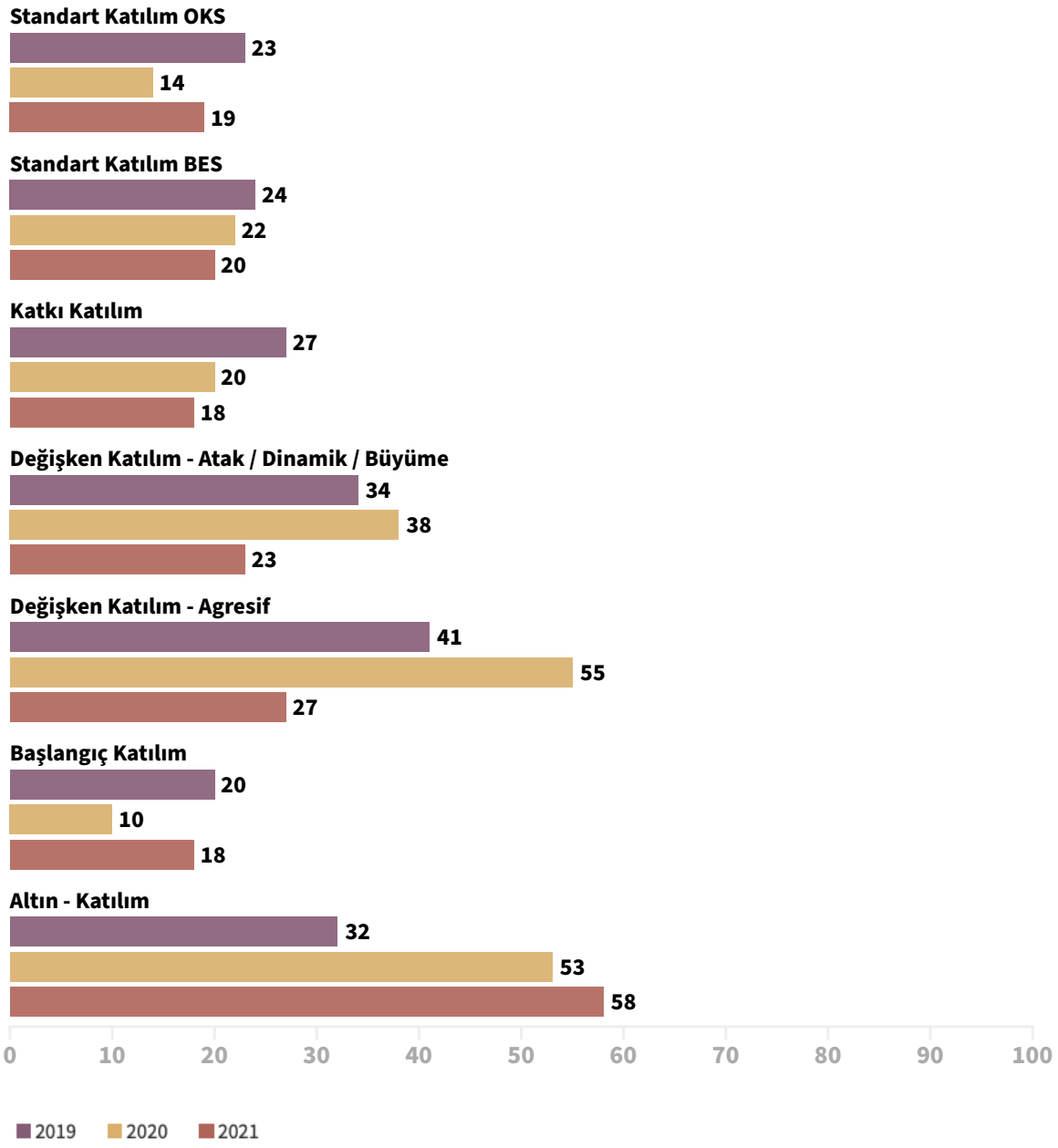

Şekil 39. Faizsiz Bireysel Emeklilik Fonları (%)

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi verilerinden derlenmiştir.

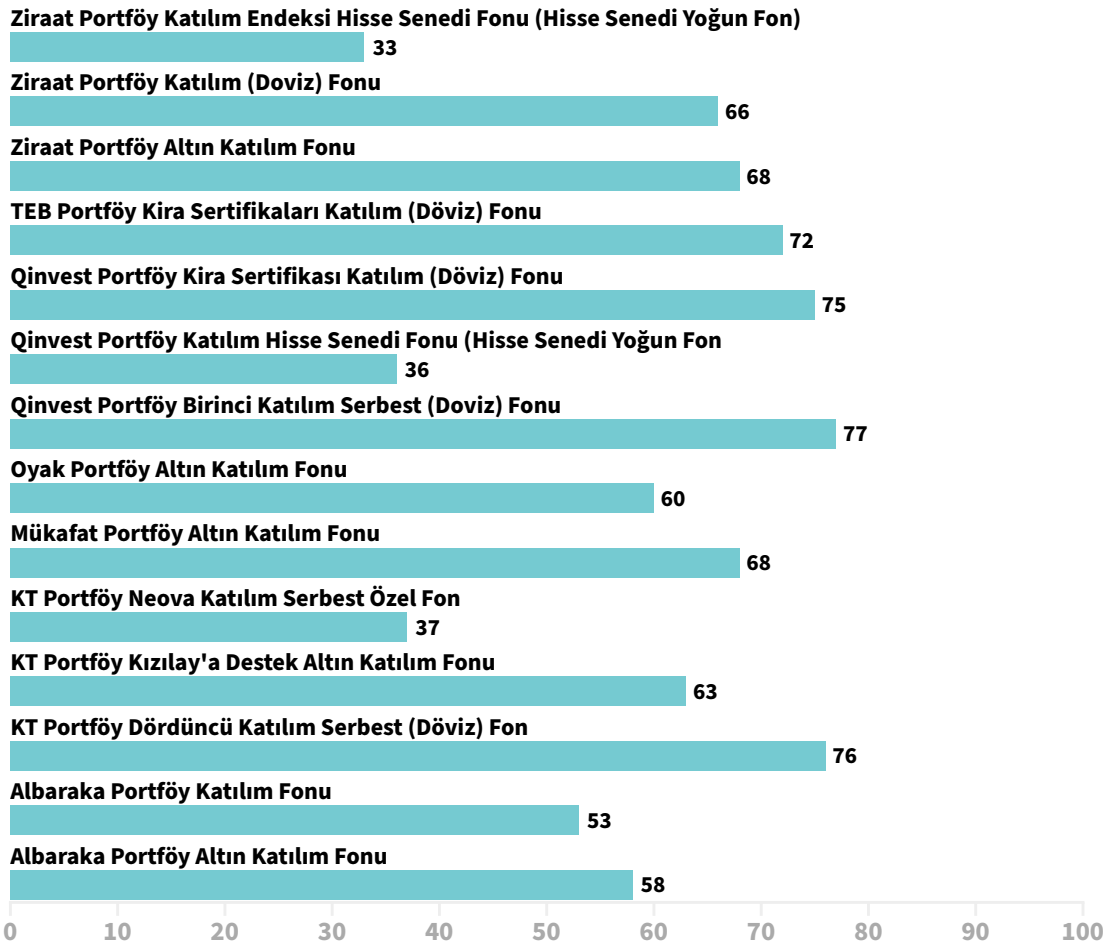

Şekil 40: Katılım Bankalarında 2021 Yılı Katılım Portföy Getirileri (%)

Kaynak: TEFAS verilerinden derlenmiştir.

Katılım-Agresif" fonları sağlamıştır. Değişken Katılım-Atak/Dinamik/Büyüme fonları %23, Standart katılım BES fonları %20, Standart Katılım OKS fonları %19, Başlangıç Katılım Fonları ve Katkı katılım fonları %18 getiri sağlamıştır.

Katılım Portföy Fonları

Portföy yönetim şirketleri, faaliyet konularına uygun bir şekilde fonların kurulması ve yönetilmesini sağlamaktadır. Portföy yönetim şirketlerinin, faizsiz finans ilkelerine uygun bir şekilde kurup yönettikleri fonlar ise katılım fonlardır. Katılım fonları, faizsizlik ilkeleri gereği oluşturulmakta ve yatırımcıların hizmetine sunulmaktadır.

Türkiye'de birçok portföy yönetim şirketi tarafından yönetilen katılım fonları bulunmaktadır. Şekil 40'ta 2021 yılında %30 üzeri getiri sağlayan katılım fonları yer almaktadır. 2021 yılında Qinvest Portföy Birinci Katılım Serbest (Döviz) Fonu yatırımcılara %77 faizsiz getiri sağlayan en yüksek fon olmuştur. Kt Portföy Dördüncü Katılım Serbest (Döviz) fonu %76 ve Qinvest Portföy Kira Sertifikası Katılım (Döviz) fonu %75 faizsiz getiri sağla-

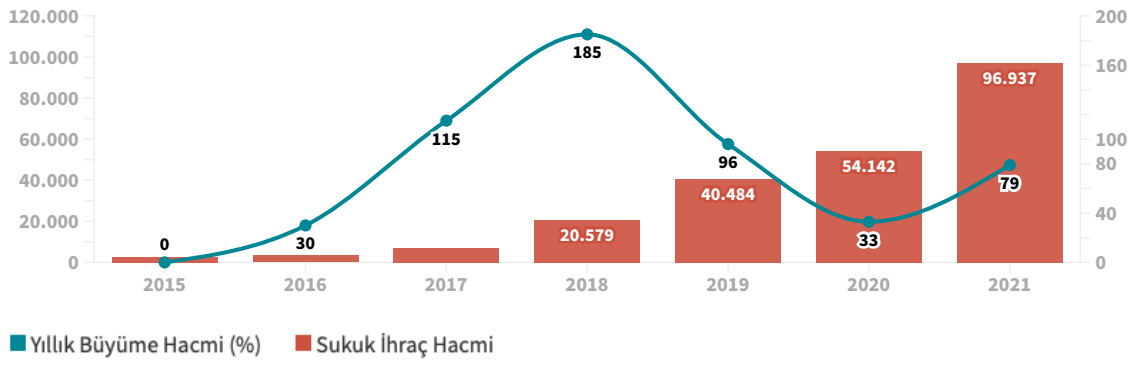

Şekil 41: 2015-2021 Arası Sukuk İhraç Hacimleri

Kaynak: TKBB verilerinden derlenmiştir.

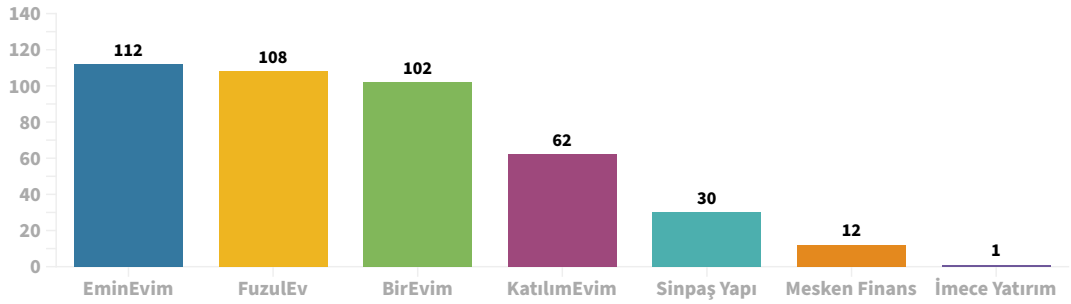

Şekil 42: Tasarruf Finansman Şirketleri Şube Sayıları (2021)

Kaynak: Şirket verilerinden derlenmiştir.

yan fonlar olmuştur. Şekil 40'ta diğer fonların getirileri yer almaktadır.

Kira Sertifikaları (Sukuk)

Ticari bir varlığın menkul kıymetleştirilerek satılmasına sukuk denilmektedir (Aktepe, 2017, s. 210). Sukuklar dünyada ilk defa 1990›ların sonunda piyasaya sürülmüştür. Piyasada iyi bir likiditeye sahip olan bu enstrümanlar, İslam fıkhına uygun orta ve uzun vadeli borç benzeri araçlara olan ihtiyaçların karşılanmasını sağlamıştır. Sukukların tahvillerden en büyük farkı hiçbir şekilde faiz içermemeleridir (Shanmugam ve Zahari, 2009, s. 47).

Şekil 41'de 2015-2021 yılları arasında katılım bankalarının sukuk ihraçları yer almaktadır. 2015 yılında 2,5 milyar TL hacme sahip olan sukuk ihraçları her yıl artarak yatırımcılara sunulmuştur. Salgın döneminde sukuk ihraç rakamlarındaki artışlar sürmüştür. 2021 yılında da önceki yıla göre %79'luk bir artış yaşanarak 96 milyar TL'lik bir sukuk ihracı ile en yüksek sukuk ihraç hacmine ulaşılmıştır.

Tasarrufa Dayalı Finansman

Tasarrufa dayalı finansman, bireylerin ya da işletmelerin dayanışma ve iş birliği içerisinde ihtiyaç duyulan finansmana ulaşmak için belirlenen para miktarının toplanmasına dayanan bir sistemdir. Bu sistem Türkiye'de otuz yıla yakındır uygulanmakta olup ekonomiye önemli katkılar sağlamaktadır.1991 yılında Eminevim şirketi ile başlayan süreç, 1992

yılında Fuzulev, 2016'da Birevim ve 2017'de Hedefevim'in kurulması ile hız kazanmıştır. 2021 yılında hızlı büyüyen sektöre yönelik yeni bir yasal mevzuat oluşturularak sektörde faaliyet gösteren şirketler Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) denetimine tabi tutulmuştur.

Şekil 42'de şirketlerin 2021 yılındaki şube sayıları yer almaktadır. Eminevim önceki yıllarda olduğu gibi 122 şube ile sektörün en büyüğü olurken 108 şube ile Fuzulev, 102 şube ile Birevim, 62 şube ile Katılımevim yer almaktadır. Bu şirketleri 30 şube ile Sinpaş Yapı, 12 şube ile Meskenfinans ve 1 şube ile İmece yatırım takip etmektedir. Şirketler ve şube sayıları Şekil 42'de yer almaktadır.

Eğitim, Araştırma Faaliyetleri ve Diğer Önemli Gelişmeler

Türkiye'de İslam iktisadı alanında 2020 yılında temelleri atılan kurumlar, dergiler ve yüksek lisans programlarıyla 2021 yılında kurumsallaşma sürecinin hızlı bir şekilde iyileştiği gözlemlenmiştir. Yeni kurulan dergilere araştırmacıların makale gönderimi, yüksek lisans programlarına öğrencilerin başvuru sayıları ve bu programlarda okuyan öğrencilerin tez bitirme sayılarındaki artış dikkat çekicidir. Ayrıca 2021 yılında ilk defa İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nin destek ve himayesinde "Aylık Faizsiz Finansal Araçlar Performans Bülteni" her ay ekonomi dergisi Z Raporu'nda yayınlanmaya başlamıştır. Aşağıdaki grafikte lisans, yüksek lisans, doktora, enstitü, uygulama ve araştırma merkezleri, özel araştırma merkezleri ile dergi sayıları yer almaktadır.

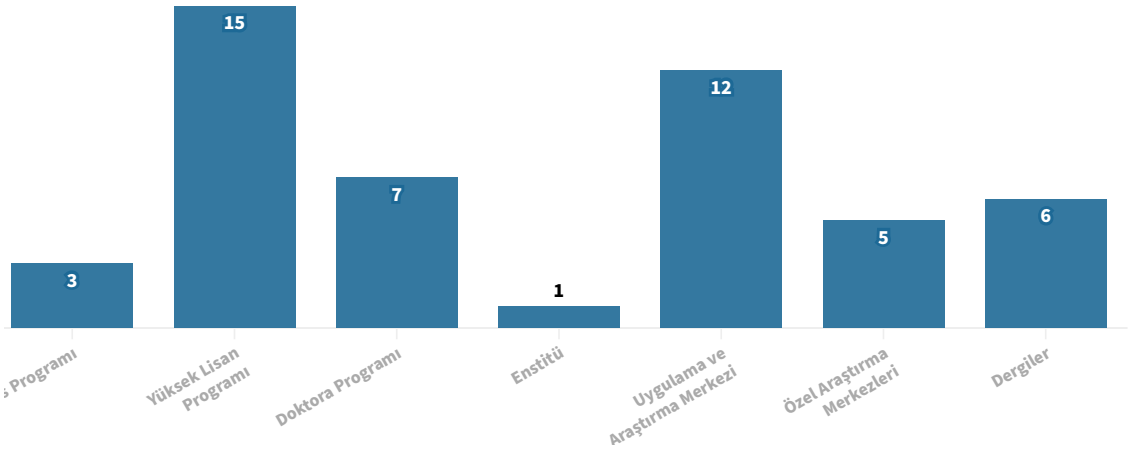

Şekil 43: Türkiye'de İslam İktisadı ve Finansı Alanında Eğitim ve Araştırma Faaliyetleri (2021)
Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Genel Değerlendirme

2020 yılından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını finansal piyasaları ilk yıl olumsuz bir şekilde etkilemiş ve akabinde piyasalar yavaş yavaş bu olumsuzluğa reaksiyon göstererek en az hasar ile süreci atlatmaya çalışmıştır. COVID-19, 2020 yılında her ne kadar olumsuz bir etki bırakmış olsa da 2021 yılında sektör büyüme ivmesini tekrar yakalamıştır. Geçen yıl olduğu gibi bu yılda İslam iktisadı alanında olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bankacılık alanında sektöre göre katılım bankaları çok daha hızlı büyürken diğer alanlarda da önemli pozitif etkilerin olduğu görülmüştür. Katılım sigortacılığı büyümesini sürdürmüş, katılım endeksleri, faizsiz bireysel emeklilik fonları ve katılım portföy fonları yatırımcılara önemli getiriler sağlamıştır.

2020 yılındaki dijitalleşme, yönetmeliklerin oluşturulması, merkez bankası ve cumhurbaşkanlığı finans ofisinde katılım bankacılığı alanında müdürlüklerin ve daire başkanlıkların kurulması, üniversitelerde yüksek lisans ve araştırma merkezlerinin kurulması, 2021 yılında bu sistemlerin kurumsallaşması ile devam etmiştir.

2020 yılında yaşanan önemli gelişmelere tanık olan İslam iktisadı ekosistemi 2021 yılında bu gelişmelerin olgunlaşmaya başladığı bir dönem olarak göze çarpmaktadır. Bu gelişmeler ışığında İslam iktisadı alanında 2022 yılında, COVID-19 salgınının etkisinin de azalmasıyla birlikte çalışmaların hızlı bir şekilde artarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

KATILIM SİGORTACILIĞI

Dr. Yunus Emre Gürbüz

Neova Katılım Sigorta A.Ş.

Giriş

İslam hukukunun temel kaynaklarına baktığımızda, sigortayı dolaylı olarak öngören birden fazla nas bulmak mümkündür. Kur'ân-ı Kerim'in "iyilik ve takva üzerinde yardımlaşmaya" (Mâide, 5/2) çağırması ve "Müslümanların birbirlerinin yardımcıları" (Tevbe, 9/71) olduğunu ifade etmesinin birer sosyal tedbir gayesine yönelik olduğu söylenebilir. Bireyler hayatta karşılaşabilecekleri tehlikelerin zarar ve masraf doğuran sonuçlarından kendilerini korumak için önceden tedbir alma ihtiyacı duymuştur. Toplumsal irade halini alan bu ihtiyaç ve güven arama duygusu, zamanla "sigorta" kavramını da ortaya çıkarmıştır.

Bu tehlikelerden doğabilecek zararlara maruz kalabilen bireyler, kendi varlıklarını devam ettirme içgüdüsüne dayanan bir korunma iradesiyle, zaman içerisinde, "korunma", "yardım", "tasarruf" ve "sigorta" gibi bir takım mücadele yollarına başvurmuşlardır. İnsan fıtratındaki bir özden neşet eden bu mücadele duygusu tarihin ilerleyen devirlerinde tecrübeyle tekâmül edip her ülkenin kendi kültür yapısına uygun olarak çeşitli şekillerde tasarlanmaya çalışılmıştır. Zira sigorta kavramının temelinde, aynı tehlikelere maruz kimseler arasında yerine göre "karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın, istatistik, ihtimaller hesabı, büyük adetler kanunu" gibi sosyal teorilere dayalı, teknik ve rasyonel bir şekilde organize edilmesi fikri yatmaktadır.

Arapça eserlerde sigorta karşılığı olarak 'et-te'mîn', 'et-tekâfülül-ictimâî' ve 'et-tadâmun' terimleri kullanılmaktadır. Temelinde yardımlaşma esası olan tekâful sigortacılığı sisteminin benzerlerine tarihte karşımıza çıkmaktadır. Mısır'da Hz. Yusuf'un yedi bolluk yılında depoladığı tarım ürünlerini, sonraki yedi kıtlık yıllarında dağıtması, Roma imparatorluğunda Roman Collegia'lar, üyelerine yardım eden ve cenaze masraflarını karşılayan derneklerin mevcut olması, Selçuklular döneminde esnaf ve tüccarın oluşturduğu "fütüvvet" ve "ahilik" adı verilen esnaf birlikleri de bu sınıf arasında yardımlaşmayı sağlaması, yine Osmanlılarda lonca teşkilatlarının kurduğu orta ve teavün sandıkları ile esnaf vakıfları, esnafın karşılaştığı mali veya mesleki problemleri çözmede etkili olması, bunlara örnek gösterilebilir.

Tekâfül dayanışma anlamına gelmektedir. Literatürde "İslami Sigortacılık, Faizsiz Sigortacılık, Teavün Sigortacılığı, Katılım Sigortacılığı" gibi isimlerle de karşımıza çıkmaktadır.

Mevcut Durum

Türkiye'de Sigorta Sektörüne İlişkin Genel Bilgiler

Türkiye'de 31.12.2021 tarihi itibariyle faaliyet gösteren 63 sigorta şirketi bulunmaktadır. Bu şirketlerin 38'i hayat dışı sigorta branşlarında faaliyet gösterirken 22 şirket hayat ve emeklilik branşlarında poliçe üretimleri yapmaktadırlar. 2019 yılında Türk Reasürans A.Ş.'nin kurulmasıyla birlikte reasürans şirketi sayısı 3'e yükselmiştir. Bununla birlikte katılım sigortacılığı sektörüne hizmet etmek için 2021 yılında Türk Katılım Reasürans A.Ş. kurulmuştur.

Bu şirketlerin 2021 yılı üçüncü çeyreği itibariyle aktif toplamları 339,5 Milyar TL'dir. 31.12.2021 tarihinde Bireysel Emeklilik fonları 244,4 Milyar TL'ye ulaşmış bu fonların yaklaşık %26'sı faizsiz fonlarda değerlendirilmiştir. Bununla birlikte ülkemizdeki sigorta şirketleri 2021 yılında 105,3 Milyar TL prim üretmişlerdir.

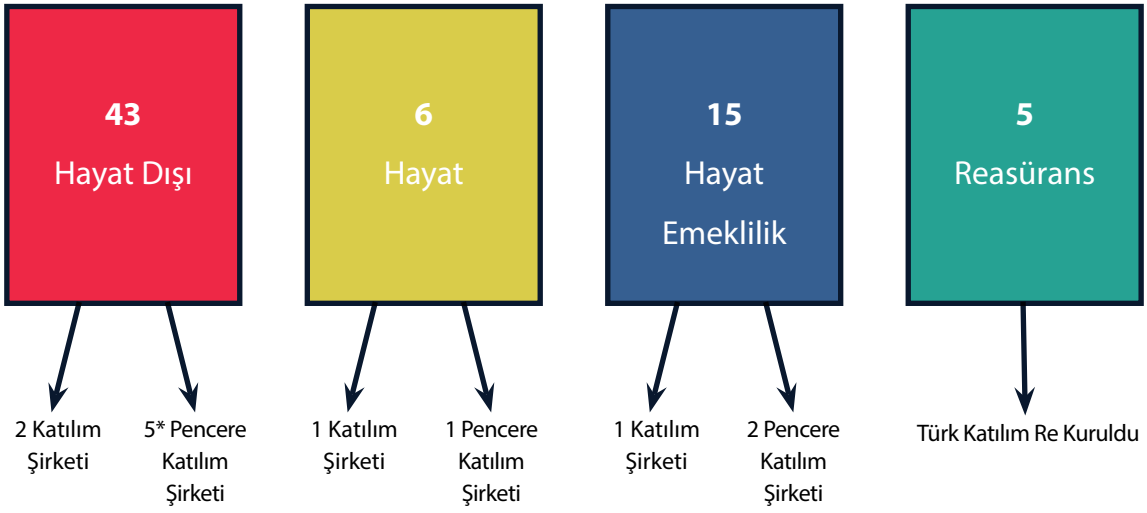

Şekil 44: Sigorta Şirketleri Sayıları

Kaynak: TSB

Şekil 45: Sigorta Şirketlerinin Temel Göstergeleri

Kaynak: TSB (Eylül,2021), EGM (Aralık,2021)

Türkiye'de 2009'da ilk tekâfül şirketinin kurulmasıyla hayata geçen katılım sigortacılığı 10 yılda hızlı bir gelişim göstermiş; 2010 sonunda %0,52 olan pazar payı neredeyse her yıl sektörün üzerinde bir büyüme gerçekleştirmiş, 2021'in sonu itibariyle toplamda 5.468.861.839 TL prim üreterek sigorta pazarında %5,2'ler seviyesine ulaşmıştır. 2021 yılı sonu itibariyle 4 tam katılım ile 8 pencere modelini benimseyen sigorta şirketi faaliyet göstermekte olup yeni yönetmelik gereği 2022 itibariyle pencere katılım şirketlerinin tam katılım şirketine dönüşme zorunluluğu bulunmaktadır.

2021 yılında Katılım Sigortacılığı prim üretiminin %38'i zorunlu trafik sigortası iken %22'si tarım sigortası, %14'ü oto kasko, %11'i yangın ve doğal afet sigortaları, %4'ü ise kaza sigortalarından oluşmuştur. Hayat branşının prim üretimi ise %6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 9: Türkiye'de Katılım Sigortacılığı Yapan Şirketler ve Pazar Payları

Katılım Sigorta Şirketleri					2021/Aralık	
Sıralama	Şirket Adı	Branş	Tekafül Modeli	Katılım Sigortacılığına Başlama Tarihi	Katılım Sigortacılığı Üretimi (TL)	Katılım Sigortacılığı Pazar Payı %
1	Neova Sigorta AŞ	Hayat Dışı	Tam	2010	2.648.372.639	48,43%
2	Bereket Sigorta AŞ	Hayat Dışı	Pencere	2018	2.080.840.319	38,05%
3	Bereket Emeklilik ve Hayat AŞ	Hayat Emeklilik	Pencere	2018	303.231.347	5,54%
4	Katılım Emeklilik ve Hayat AŞ	Hayat Emeklilik	Tam	2014	166.247.714	3,04%
5	Bereket Katılım Sigorta AŞ	Hayat Dışı	Tam	2020	69.813.865	1,28%
6	HDI Sigorta AŞ	Hayat Dışı	Pencere	2019	63.780.733	1,17%
7	Türkiye Sigorta AŞ	Hayat Dışı	Pencere	2020	63.243.477	1,16%
8	Bereket Katılım Hayat AŞ	Hayat	Tam	2020	38.063.272	0,70%
9	Türkiye Hayat ve Emeklilik AŞ	Hayat Emeklilik	Pencere	2020	32.488.414	0,59%
10	Doga Sigorta AŞ	Hayat Dışı	Pencere	2014	2.448.802	0,04%
11	Unico Sigorta AŞ	Hayat Dışı	Pencere	2019	193.418	0,00%
12	Groupama Hayat AŞ	Hayat	Pencere	2019	137.841	0,00%
Katılım Sigortacılığı Prim Üretimi					5.468.861.839	5,2% Katılım Sigortacılığı
Sigorta Sektörü Prim Üretimi					105.307.008.083	

Kaynak: TSB

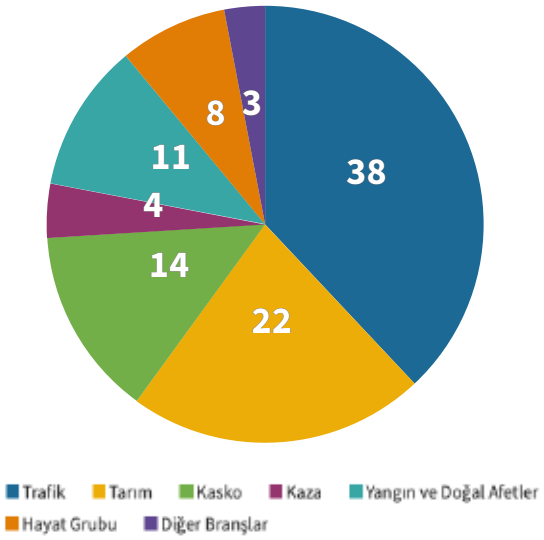

Şekil 46: Katılım Sigortacılığı Branş Dağılımı (%)

Branş	Prim Üretimi	Oran (%)
Trafik	2.052.325.057	38
Genel Zararlar (Tarım Sig. Ağırlıklı)	1.172.227.876	22
Kara Araçları (Kasko)	722.418.493	14
Kaza	230.370.775	4
Yangın ve Doğal Afetler	602.525.681	11
Hayat Grubu	411.335.740	8
Diğer Branşlar	166.844.027	3
Toplam	5.468.861.839	100

Tablo 10. Katılım Sigortacılığı Branş Dağılımı

Türkiye'de Katılım Sigortacılığı Mevzuatı

Türkiye'deki 5684 Sayılı Sigortacılık Kanunu'nda katılım sigortacılığı sisteminin çalışmasına engel olacak bir hüküm olmadığı görülmektedir. Bu minvalde katılım sigortacılığı ile ilgili bazı düzenlemeleri de Sigortacılık Kanunu'nda da yerini alması için gerekli hazırlıklar son dönemde İdare'nin gündemini oluşturmaktadır. Nitekim 20 Aralık 2017 tarihinde ise yönetmeliği açıklayan bir de genelge yayımlanmıştır. Yönetmelikte dikkat çeken diğer bir ayrıntı ise konvansiyonel sigorta şirketlerinin yeni bir tekâfül şirketi kurmadan "pencere" şeklinde tabir edilen bir yapı ile ürün farklılaştırmasına giderek aynı zamanda katılım sigortacılığı yapmasının ancak belirli bir süreye kadar müsaade edilmesidir.

Türkiye'de tekâfül/katılım sigortacılığının sağlıklı bir şekilde büyümesi ve ilerleyebilmesi için bu konuda yatırım yapmak isteyen müteşebbisin bunun için ayrılmış bir sermaye ile yola çıkması gerekmektedir. Nitekim katılım sigortacılığı bir ürünün adı değil bizatihi sistemin kendisidir. Bu minvalde pencere sistemiyle getirilen kısıtlamaların ülkemizde yeni yatırımların tesisi için yerinde bir hamle olduğu düşünülebilir. Bunun dışında ülkemizde katılım sigortacılığının gelişmesi için diğer bir önemli adım da aynı isimle bir sivil toplum kuruluşunun kurulmuş olmasıdır. İslami sigortacılık konusunda hizmetler sunma, araştırmalar yapma gayreti ile faaliyetlerini sürdüren Katılım Sigortacılığı Derneği

aynı zamanda Onuncu Kalkınma Planı ve 64'üncü Hükümet Programı'nda Türkiye'de faizsiz finansın geliştirilmesi ve bu alanda gerekli koordinasyonun sağlanması için 2015 Yılı Aralık ayında Başbakanlık Genelgesi ile kurulan "Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu" üyelerinden biri olmuştur. Katılım sigortacılığı yönetmeliği Hazine Müsteşarlığı nezdinde hazırlanmış ve 20 Eylül 2017 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 19 Aralık 2020 tarihinde ise 2017'de yürürlüğe giren bu mevzuat mülga edilerek Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) tarafından 19.12.2020 tarihli ve 31339 sayılı Resmî Gazete'de ''Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik" yayımlanmıştır. 19.06.2021 tarihinde uygulanmaya başlanan bu yönetmelikte, katılım sigortacılığına ilişkin danışma komitesinin esasları detaylıca belirlenmiş, şirket bünyesinde katılım uyum birimi kurularak şeri denetim ve uyum faaliyetleri zorunlu hale getirilmiştir. Katılım sigorta şirketleri tarafından fon ve havuzlara aktarılan primler de katılım finans esasları çerçevesinde yönetilecek olup pencere katılım şirketleri 31.12.2021'de portföylerini devretmesi veya müstakil bir katılım sigorta şirketi kurması zorunlu hale gelmiştir.

Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Türkiye'de özel sigortacılık alanında faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişilerin kamu adına denetimini yapmak üzere 1963 yılında Sigorta Murakabe Kurulu kurulmuştur. Bu Kurul, Sigorta Denetleme Kurulu adıyla 1994 yılında Hazine Müsteşarlığı bünyesine dahil olmuştur. Aynı dönemde, daha önce bankacılık sektörüyle birlikte yürütülen sektöre ilişkin düzenleme faaliyetlerinin ve idari süreçlerin yürütülmesi için Sigortacılık Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 2001 yılında yayımlanan Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile 2007 yılında 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun getirdiği modern anlayış çerçevesinde Türkiye'de sigortacılık sektörünün hızla büyümesi ve finansal sistemin içinde ağırlığının artması üzerine, İstanbul'un küresel finans merkezi haline getirilmesi vizyonuna da bağlı olarak, sektörün daha dinamik bir anlayışla düzenlenmesini teminen, Sigortacılık Genel Müdürlüğü ve Sigorta Denetleme Kurulu birleştirilerek 18.10.2019 tarihinde Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu oluşturulmuş, 05.06.2020 tarihinde ilk toplantısını yaparak kuruluş sürecini tamamlamıştır. Kurum bünyesinde katılım sigortacılığı faaliyetlerinin düzenleme ve denetleme faaliyetlerini yerine getirmek üzere "Katılım Esaslı Düzenleme Daire Başkanlığı" da kurulmuştur.

Genel Değerlendirme

Sigorta, birçok İslam konferansında müzakere konusu yapılmıştır. Bu toplantıların sonuç bildirgelerine bakıldığında, devlet teşekküllü sigortaların genellikle caiz olduğu, ticari sigortaların ise ğarar, kumar ve ribâ unsuru taşıdığı belirtilerek caiz olmadığı ifade edilmiştir. Tartışmaları devam eden bu konuda ülkemizde 2020 yılında yayımlanan yeni bir düzenleme ile daha önceden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da benzer bir görüşe sahip olduğu fıkhı çerçevede yeni bir tekâfül anlayışı Türkiye Modeli ismiyle hayat bulmuştur. Bu yeni yaklaşıma göre ülkemizde katılım sigortacılığı yapmak isteyen müteşebbisler dinen caiz olmayan kıymetlere sigorta teminatı vermediğinde, toplamış olduğu fonlar ve kendi öz sermayesini faiz dışında dinen meşru alanlarda değerlendirdiğinde ve tüm işlemlerini konusunda uzman bir danışma komitesinden hizmet alarak gerçekleştirdiği vakit katılım sigortacılığı faaliyetinde bulunmuş sayılmaktadır. Yine aynı mevzuatta bütün bu konuların yönetimine de ehemmiyet verilmiş, sekretarya işlemleri için katılım uyum birimlerinin kurulması ve denetim için katılım iç denetim mekanizmalarının tesisi zorunlu kılınmıştır. Bu düzenlemelerin kapsamı hayat, hayat dışı, emeklilik şirketleri ile kuruluş diye anılan DASK, Tarsim, Güvence Hesabı ve Motorlu Taşıtlar Bürosunu da ihtiva etmiştir.

Katılım sigortacılığı dünyada ve ülkemizde sürekli gelişme gösteren bir alan olmaya devam etmektedir. Son yıllarda hem müşteri tarafındaki bilinirliği hem de prim üretim rakamları bu alanın gelişimini bizlere göstermektedir. Ülkemizde 2020 yılının son ayında yayımlanan yeni katılım sigortacılığı yönetmeliğiyle birlikte katılım sigorta şirketlerinin daha atak bir yapıya sahip olacağı, yeni katılım sigorta şirketlerinin kurulmasıyla birlikte sigorta pazarından daha çok pay alacağı öngörülmektedir. Bu sistemin gelişmesi için daha en başta faiz hassasiyeti olan sigortalıların işlemlerinde katılım sigorta şirketlerini tercih etmeleri de yine bu sektörün hızlı büyümesine katkı sağlayacağı izahtan varestedir.

Ancak tıpkı katılım bankacılığının murabaha ürününde yoğunlaşması gibi katılım sigorta şirketlerinin de toplanan primleri sadece faizsiz piyasa enstrümanları ile değerlendirmesi tekâfül sisteminin gelişmesini ancak bir noktaya kadar taşıyacağı düşünülmektedir. Burada sektör oyuncularına düşen en mühim vazifelerden biri de sistemin ruhuna da uygun düşen hususan yardımlaşmayı, muaveneti, teavünü içine alacak yeni tekâfül ürünlerinin geliştirilmesi, bu konuda inovatif çalışmalar yapmasıdır. Katılım sigortacılığı farkındalığını ön plana çıkaracak ve tercih edilmesini sağlayacak yeni ürün ve uygulamaların (micro tekafül, hac/umre sigortası, P2P vb.) gerekliliği elzemdir. Elbette bu konuda odaklanılması gerekli bir diğer husus da teknolojik çağa uygun, dijital dünya ile insicamlı Z kuşağına da beklentilerine cevap verebilecek "adil ve paylaşımcı" bir sigorta hizmeti sağlamanın gerekliliğidir.

DÖVİZ PİYASASI

Dr. Halil İbrahim Kaya
Cumhuriyet Üniversitesi

2001 yılında ortaya çıkan ekonomik krizden sonra yürürlüğe konulan ve arz-talep koşullarına göre belirlenen dalgalı döviz kuru politikası 2021 yılında da sürdürülmüştür. Dalgalı kur sisteminde ekonomik temeller, para ve maliye politikası uygulamaları, küresel gelişmeler ve beklentiler döviz arz ve talebini belirleyen temel faktörler olarak görülmektedir. Dalgalı kur rejiminde TCMB, döviz kurunu bir politika aracı olarak kullanmamaktadır ve herhangi bir kur hedefi (nominal veya reel) belirlememektedir. Buna karşın finansal istikrara yönelik riskleri azaltmak için, Türk lirasının aşırı değerlenmesi veya değer kaybetmesine yönelik önlemlere başvurabilmektedir. Kur riskinin iktisadi aktörlerce yönetildiği bu sistemde TCMB, döviz kurlarındaki gelişmeler ve risk faktörlerini takip ederek elindeki araçlarla gerekli tedbirleri almaktadır (TCMB, 2020, s. 12; TOBB, 2021, s. 41).

Gelişmiş ülke merkez bankalarının para piyasalarında sıkılaşma yönünde eğilim gösterdiğine yönelik beklentiler, küresel risk iştahında dalgalanmalara neden olmaktadır. Bu durum son dönemlerde başta TL olmak üzere gelişmekte olan para birimleri üzerinde baskı oluşmasına neden olmaktadır. 2021 yılının ilk ayları değerlendirildiğinde Türkiye'ye yönelik artan portföy yatırımları nedeniyle Türk lirası diğer gelişmekte olan para birimlerine kıyasla olumlu bir görünüm sergilemiştir. Buna karşın yılın ikinci ayının sonundan itibaren gelişmiş ülke tahvil getirilerinin yükselmesi ile birlikte gelişmekte olan ülkelere yönelik portföy girişlerinde daralma yaşanmış ve bu durum Türk lirası üzerinde de etkisini göstermiştir. Haziran 2021-Eylül 2021 tarihleri arasında her ne kadar dolar endeksinde genel bir artış gerçekleşmiş olsa da Türk lirası ılımlı bir şekilde değer kazanmıştır. Yılın son çeyreğinde ise başta FED olmak üzere gelişmiş ülke merkez bankalarının parasal sıkılaşmaya gidileceğine yönelik mesajlar vermesi ile enflasyonist beklentilerin artış göstermesi Türk lirası üzerinde baskı oluşturmuştur (SBB, 2021, s. 61).

2021 yılı genel olarak değerlendirildiğinde Türk lirası Amerikan dolarına karşı %75'in üzerinde değer kaybı yaşamıştır. Bu süreç yılın son çeyreğine girildiğinde daha da hızlanarak Kasım-Aralık 2021 döneminde tarihi zirve rekorları yinelenmiştir (KPGM, 2022, s. 26). Piyasaların para politikasının objektifliği ve yönüne dair tepkileri, Eylül 2021'den günümüze kadar izlenen parasal genişleme politikaları ile birleşince ülkenin makro-fi-

Tablo 11: TCMB Politika Faiz Oranları (2020-2021)

Değişim Tarihi	Yüzde	Değişim Tarihi	Yüzde
17 Mart 2020	%9.750	18 Mart 2021	%19.000
22 Nisan 2020	%8.750	23 Eylül 2021	%18.000
21 Mayıs 2020	%8.250	21 Ekim 2021	%16.000
24 Eylül 2020	%10.250	19 Kasım 2021	%15.000
19 Kasım 2020	%15.000	16 Aralık 2021	%14.000

Kaynak: Global Rates

nansal koşullarının bu durumdan negatif etkilenmesine neden olmuştur. Küresel düzeyde sıkı para politikaları uygulamalarına geçiş başlamasına karşın, Türkiye'nin faiz oranlarını düşürmesi Türk lirasının önemli oranlarda değer kaybetmesinin temel nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Nitekim TCMB 23 Eylül 2021'den yıl sonuna kadar toplamda 500 baz puanlık faiz indirimi gerçekleştirmiştir. Tablo 11'de Türkiye'nin 1 Haftalık Repo Faiz oranlarına dair veriler yer almaktadır.

TCMB, faiz indirimlerine yönelik atılan adımların etkisinin izleneceğini belirtmektedir. Politika faizinin durumu hakkında piyasa oyuncuları ve ekonomi yönetimi arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Piyasa oyuncuları yeni faiz indirimlerine karşı çıkarken ekonomi yönetimi faiz indirimleri sayesinde yatırımların canlanacağını, ihracatın artacağını ve bu vesileyle cari işlemler dengesinde pozitif bir seyir izleneceğini iddia etmektedir. Bu tartışma devam ederken döviz kuru üzerinde önemli etkileri de beraberinde getirmiştir. MB döviz satış kurları verilerine göre euro ve Amerikan doları kurlarında tarihi zirveler görülmüştür. 21 Aralık tarihinde euro 19,71 ve Amerikan doları ise 17,50 seviyelerine çıkmıştır. Kurlarda meydana gelen dalgalanmaların önüne geçilmesi amacıyla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanan "Kur Korumalı Mevduat Sistemi" hayata geçirilmiştir. Bu yeni uygulamayla kur önemli oranda düşüş göstermiştir. Dolar ve euro kuru belirli bir seviyede dengelenmiş gibi gözükse de önceki yüksek seviyelere hızlı bir biçimde ulaşılması dikkatli olunması gerektiğinin çarpıcı bir örneği olarak görülmektedir (KPGM, 2022: s. 25-26). Şekil 47'de 2021 yılı içerisinde dolar kurunda yaşanan gelişme daha net bir şekilde görülebilecektir.

Hükümetin açıkladığı yeni ekonomi politikası değerlendirildiğinde, temel olarak faizlerin düşürülmesi ve kurun yükseltilmesinin amaçlandığı ifade edilmektedir. Kur yükseldiğinde ise ihracatın artacağı ve ithalatın

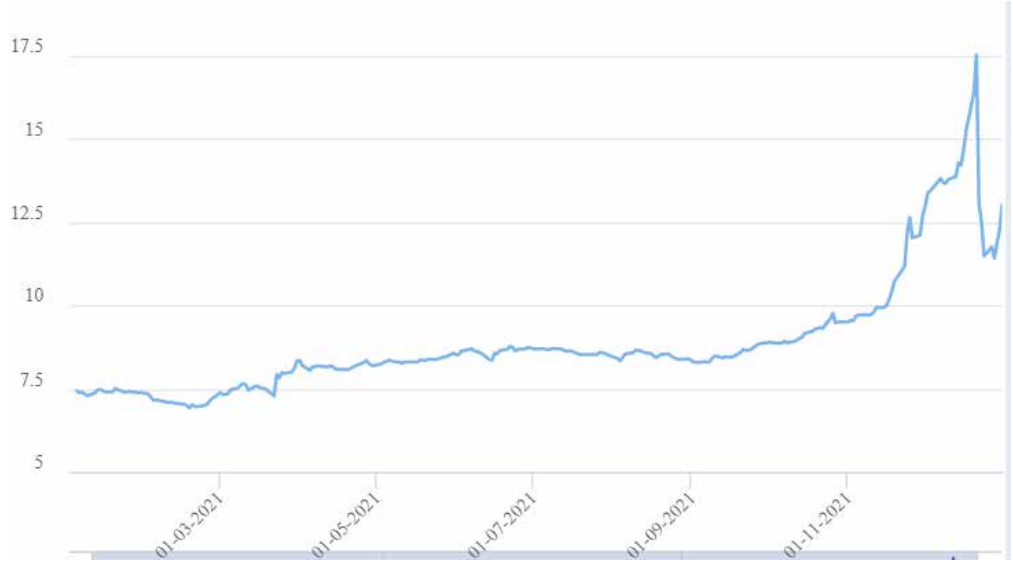

Şekil 47: ABD Doları / Türk Lirası Döviz Kuru

Kaynak: TCMB

azalacağı ve böylelikle cari açığın kapanacağı iddia edilmektedir. Cari açık ortadan kaldırılıp cari fazla verildiğinde ise enflasyonun düşeceği ve ekonomide fiyat istikrarının sağlanacağı belirtilmektedir. Bu nedenle 18 Mart 2021 tarihinden itibaren düzenli olarak faiz indirimi gerçekleştirilmiştir. 2021 yılının son 4 toplantısında 500 baz puan faiz indirimi yaşanmasına rağmen, 2022 yılının ilk üç toplantısında faiz oranlarında bir değişikliğe gidilmeyerek faiz %14,00 seviyesinde tutulmuştur. Merkez Bankası'nın 2021 yılı içerisinde faiz oranlarını düşürmesi ve dolar kurunda yaşanan artış, ihracatın artmasına neden olmasına rağmen bir ölçüde aynı seviyede ithalatın da artış göstermesi nedeniyle cari fazla verilmesi mümkün olmamıştır. 2021 yılının tamamında cari işlemler açığı 14,8 milyar $ tespit edilmiştir. 2020 yılı ile kıyaslandığında cari işlemler açığında bir iyileşme olduğu görülmektedir. Nitekim 2020 yılında cari işlemler açığı 35,5 milyar $ olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar cari işlemler açığında önemli bir azalma kaydedilmiş olsa da cari fazla verilmediği görülmektedir. Bu durum 2021 yılı için hükümetin dolar kurunun yükselmesi ile ihracatın artacağı ve ithalatın azalacağı ve bu vesile ile cari fazlanın verileceği düşüncesinin henüz gerçekleşmediğini göstermektedir.

2021 yılı içerisinde kur üzerinde en önemli etkinin kur korumalı mevduat sisteminin devreye girmesi ile gerçekleştiği düşünülmektedir. Kur korumalı mevduat hesabı, Türk lirasının vade sonunda dolar, euro veya sterlin karşısında faiz oranından daha fazla artması durumunda aradaki fark ödemesini gerektiren, rekabetçi bir mevduat türüdür. Bu politika aracı ile Türk lirası cinsinden tutulan birikimlerin kur kaynaklı herhangi bir kayıp yaşanmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Kur korumalı mevduat sistemi ilk kez 20 Aralık 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından ilan edilmiş ve döviz kurları üzerinde etkisini kısa sürede göstermiştir. Kur korumalı mevduat hesabına dair yapılan açıklamadan önce 17,50 seviyesine kadar yükselen dolar/TL kuru, açıklamanın ardından 11,75 seviyelerine gerilemiştir.

Şekil 48: Merkez Bankası Altın, Brüt Döviz ve Toplam Rezervleri (2021)

Kaynak: TCMB

Merkez Bankaları, ekonominin ihtiyaçlarını zamanında karşılamak ve ekonominin zor zamanlarını daha kolay atlatabilmek amacıyla altın ve döviz şeklinde iki çeşit rezerv tutmaktadır. Merkez Bankalarının altın rezervi bulundurmasının arka planında, altının stratejik bir rezerv tutma aracı olması, kolayca paraya çevrilebilme özelliğine sahip olması ve ülke ekonomilerinin zor dönemlerinde ödeme gücüne sahip olduğunu göstermesi gibi çeşitli nedenler bulunmaktadır (Eğilmez, 2017). Türkiye'nin 2021 yılı içerisinde altın rezervleri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 2021 yılının başında 43,8 milyar $ olan altın rezervleri, 2021 yılının sonuna gelindiğinde ise 38,4 milyar $ olarak belirlenmiştir. Ülkenin brüt döviz rezervleri ise 2021 yılının ortasına kadar inişli çıkışlı bir seyir izlerken, temmuz ayından itibaren artış trendi içerisine girmiştir. 2021 yılının başında brüt döviz rezervi 48,6 milyar $ iken, Kasım ayında 87,9 milyar $ ile zirveyi görmüş, yıl sonuna doğru ise 72,5 milyar $'a gerilemiştir. Merkez Bankası'nın toplam rezervleri ise temmuz ayına kadar stabil bir görünüm sergilemiş, ancak Temmuz-Kasım ayları arasında artış trendine girmiş ve Kasım ayından sonra ise özellikle brüt döviz rezervlerinde yaşanan azalış nedeniyle gerileme göstererek yıl sonunda yaklaşık 111 milyar $ olarak tespit edilmiştir. Şekil 48'de Merkez Bankası, altın, brüt döviz rezervi ve rezervlerin toplamına yer verilmiştir.

Ödemeler dengesi, geniş anlamıyla, bir ekonomide yerleşik kişilerin diğer ekonomilerde yerleşik kişiler (yurtdışında yerleşikler) ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek için hazırlanan istatistiki bir rapordur (Merkez Bankası, 2022). COVID-19 salgını etkilerinin 2021 yılı içerisinde azalması ile mal ve hizmet gelirlerinde artış görülmeye başlanmış ve cari işlemler dengesinde bir toparlanma meydana gelmiştir. 2020 yılının sonundan itibaren başlayan ve 2021 yılında da devam

Şekil 49: Türkiye'nin 2021 Yılı CDS Risk Primi

Kaynak: *TÜİK*

Tablo 12: İhracat, İthalat ve Dış Ticaret Dengesi (2020-202Bin ABD $)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	Karşılama Oranı (%)
2020	169.637.755	219.516.807	-49.879.052	389.154.562	77,3
2021	225.291.385	271.424.473	-46.133.088	496.715.859	83

Kaynak: TÜİK.

eden dış talep artışı ihracatın önemli şekilde artmasına neden olmuştur. Diğer taraftan 2020 yılında altın ithalatının rekor kırmasının ardından, 2021 yılında altın ithalatında düşüş trendi gerçekleşmiştir. Bu durum ithalat artışının sınırlı olmasına neden olurken başta enerji fiyatları olmak üzere küresel emtia fiyatlarında yaşanan artış ithalatın yukarı yönlü bir seyir izlemesine neden olmuştur. Diğer taraftan COVID-19 sürecinin etkilerinin kırılması ile ve ekonomik aktivitenin hızlanmasıyla iç talepte artış yaşanması ithalatın artmasını sağlayan bir diğer etken olmuştur. Ancak diğer taraftan bir önceki yıla göre ithalatta artış gerçekleşmesine rağmen ithalat artışı ihracat artışının altında gerçekleşmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin dış ticaret hacminde bir önceki yıla kıyasla önemli bir artış yaşanarak 389 milyar $'dan 496,7 milyara $'a bir yükseliş gerçeklemiştir. Aynı zamanda ithalat her ne kadar yoğun bir şekilde artış gösterse de ihracatın ithalattan daha fazla artması, ihracatın ithalatı karşılama oranının da yükselmesine neden olarak %83 oranına ulaşmasını sağlamıştır. Tablo 12'de ihracat, ithalat ve dış ticaret dengesine yönelik bilgiler bulunmaktadır.

Ülke ekonomisinde yaşanan sıkıntılı dönem CDS (Credit Default Swap) verilerine de yansımış durumdadır. Ülkelerin kredi borçlanma maliyetlerini arttıran risk primine Kredi Risk Primi veya Kredi Temerrüt Takası da denilmektedir. Yatırımcının bir ülkenin yatırım araçlarıyla ilgili nasıl bir risk algısına sahip olduğunu gösteren en temel göstergelerden biri CDS değeridir. Ülkeye ilişkin risk algısı arttığında ülkenin CDS oranları da yükseliş göstermektedir. Ülkelerin ekonomik ve politik risk faktörlerine göre her gün hesaplanıp değişen CDS primi açısından Türkiye değerlendirildiğinde, ülkenin risk priminin gayet yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 2021 yılı içerisinde CDS primlerinde yaşanan gelişmeler Şekil 49 yardımıyla gösterilmeye çalışılmıştır.

2021 yılının başlarında ülkenin risk primi 250-350 puan aralığında bir dalgalanma göstermiştir. Buna karşın 2021 yılı içerisindeki ekonomik dalgalanmalar ve kurumsal sorunların etkisi ile CDS risk primlerinde Mart ayının sonunda önemli artış yaşanarak 450 puanın üzerine çıkmıştır. Nisan-Eylül aylarında düşüş trendi içerisinde olan ve görece stabil bir görünüm sergileyen risk primi özellikle Ekim ayından sonra yıl sonuna kadar ciddi artış göstererek 600 puanın üzerine çıkmıştır.

Genel Değerlendirme

Türkiye'nin 2021 yılı döviz piyasaları değerlendirildiğinde ülkenin ekonomi gündeminin temel meselelerinden birisinin döviz kurunda oluşan aşırı oynaklık olduğu görülmektedir. Yılın ilk on ayında görece stabil seyreden dolar kuru, yılın son aylarında iktisadi ajanlar tarafından beklentilerin negatif yönlü olması ve enflasyon oranlarında yaşanan artışlar nedeniyle, hanehalkının Türk lirasına olan güveninin sarsılmasına ve döviz tevdiat hesaplarının artmasına neden olmuştur. Bu durum döviz kurlarında kısa sürede önemli artışların yaşanmasına neden olarak dolar kurunun tarihi rekorlar kırmasına neden olmuştur. Yılın son haftalarında ekonomi yönetiminin ve Cumhurbaşkanı'nın açıklamaları ve yeni bir enstrüman olarak öne sürülen kur korumalı mevduat hesabı sisteminin devreye girmesi ile döviz kurunun aynı hızla önemli miktarda düşüş göstermesini sağlamıştır. Döviz kurunun aşırı oynaklık göstermesi ve birkaç gün içerisinde hem tarihi zirveleri görmesi hem de aynı hızla aşağı yönlü hareket etmesi ülke ekonomisi açısından risk teşkil etmektedir. 2022 yılının ilk çeyreğinde ise 2021 yılı ile kıyaslandığında dolar kurunun görece stabil bir seyir izlediği ve oynaklığın bir önceki seneye göre daha düşük olması nedeniyle ülke gündemini ve ekonomi gündemini daha az meşgul ettiği ifade edilmektedir.

Döviz kurunun dalgalı olması ve yukarı yönlü bir seyir izlemesine yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. İktisatçılar dolar kurunun artmasının ve enflasyon oranlarının yüksek seyretmesinin arkasında faiz oranlarının düşük tutulması olduğu görüşünü belirtirken, ekonomi yönetiminin ve Merkez Bankası'nın faiz oranlarını arttırmak bir yana 2021 yılında politika faizlerini 4 kez indirmesi temel tartışma konularından biri haline gelmiştir. Faiz politikasının arkasında yatan temel görüş yeni ekonomi programı olarak ifade edilmiştir. Buna göre faiz oranları düşük tutularak ülke içi üretim hacminin arttırılması ve döviz kurunun yüksek tutularak ihracatın arttırılıp ithalatın azaltılması, bu şekilde de dış ticaret açığının ve cari açığın azaltılması amaçlanmaktadır. Bu senaryoda beklenen tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Nitekim ihracatta önemli artış yaşanmasına rağmen, ithalat da ihracat ile birlikte hareket etmiş, dış ticaret açığında bir önceki seneye göre yaklaşık 3,7 milyar $'lık bir azalma yaşanmış ve izlenen politikanın dış ticaret açığında beklenen etkisinin zayıf kaldığı görülmüştür. Dış ticaret hususunda sevindirici olan hususun ihracatın ithalatı karşılama oranında yaşanan artış olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır. Nitekim ihracatın ithalatı karşılama oranı 2020 yılında %77 iken 2021 yılında %83'e ulaştığı tespit edilmiştir. Ülke ekonomisinde yaşanan gelişmeleri risk primi açısından değerlendirdiğimizde ise yıl boyunca önemli miktarda oynaklık gösterdiği, yıl sonuna doğru hızlı bir artış trendi içerisinde olduğu ve zirve oranları gördüğü anlaşılmaktadır. Bu göstergede aşırı oynaklığın varlığı ve tarihi zirvelerin görülmesinin, ülke ekonomisindeki belirsizliklerinin arttığının anlaşılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

UZMAN GÖRÜŞLERİ

2021 Yılında Türkiye'de Enflasyonun Seyri

Doç. Dr. Cengizhan Yıldırım

Büyüme mi, Enflasyon mu? Bir Politika Açmazı

Dr. Furkan Yıldız

Pandemi ve Arz Şokları: Küresel Emtia Fiyatlarında Enflasyonist Hareketler

Dr. Aslı Okay Toprak

2021 Yılında Türkiye'de Gelir Dağılımı

Dr. Betül Mutlugün

Sağlık Sisteminin Değişen Yapısı

Dr. İhsan Kutlu

65.32
-12.14
55.01
11.08

2021 Yılında Türkiye'de Enflasyonun Seyri

Doç. Dr. Cengizhan Yıldırım

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Türkiye'nin uzun bir enflasyon tarihi bulunmaktadır. Her ne kadar daha önce de enflasyonist dönemler olsa da 1971 yılında çift hane olan enflasyon rakamları 1990'lı yıllarda zirve yapmış ve 2004 yılına kadar kesintisiz şekilde konumunu sürdürmüştür. Bu dönemde yeşil bir canavarla simgeleşen enflasyon hakkında yapılan yayınlara baktığımız zaman, bu kadar uzun süreli enflasyonla mücadelenin çok zor olacağının hep dillendirildiğini görürüz. 2004-2016 döneminde her ne kadar tek haneye düşse de %10'un hemen altında olan seyrini sürdürmüş ve aslında tehlike arz etmeye devam etmiştir. %8-9 seviyelerinde olan enflasyonun çift hanelere geçmesi oldukça kolaydır. Nitekim 2016 yılında yeşil canavar uykusundan uyanarak tekrar çift haneye ulaşmış ve artış hızını sürdürerek 2021 yılını %36,08 ile kapatmıştır. Döviz kurundaki istikrarsızlık, merkez bankasının bağımsızlığı tartışmaları, emtia ve enerji fiyatlarındaki yukarı yönlü hareketlilik, diğer ülkelerde görülen enflasyonist ortam gibi değişkenler göz önüne alındığında, iyimser bir tahminle bile, önümüzdeki birkaç yılda bu sorunun devam edeceği görülmektedir.

Enflasyon, fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen önemli ve sürekli artışlar olarak tanımlanmaktadır. Bir ya da birkaç ürünün fiyatında meydana gelen artış, enflasyon olarak tanımlanmaz; çünkü her ürünün enflasyon sepetinde ağırlığı sınırlı dolduğundan bu durum TÜFE'nin genelinde önemli artışa neden olmaz. Fiyatlarda yaşanan artışın enflasyon olarak kabul edilmesi için artışların sürekli olması gerekir. Tek seferlik genel endeks artışları enflasyon olarak değerlendirilmez.

Enflasyonu ölçmek için TÜİK, 81 il ve 225 ilçeden, 415 madde, 915 madde çeşidi olmak üzere 550.000 fiyat toplamaktadır. Maddelerin enflasyon sepetindeki ağırlıkları farklıdır. Örneğin 2021 yılı için kiranın enflasyon sepetindeki payı %5,4704 iken bebek mamasının payı %0,1095'tir. Bu örnekten hareketle kiralarda meydana gelen artış bebek mamasında meydana gelen artışa göre TÜFE'yi çok daha fazla etkilemektedir. Başka bir deyişle kirada meydana gelen %100 artış, TÜFE'yi tek başına %5,4704 artırırken bebek mamasındaki %100 artış TÜFE'yi tek başına %0,1095 artırır.

Ürün çeşidi ve enflasyon sepetindeki ağırlıkları TÜİK tarafından hanehalkı tüketim harcaması anketiyle belirli aralıklarla ortalama bir tüketiciye göre güncellenmektedir. TÜİK'in hesapladığı enflasyon ortalama bir tüketiciye göre oluştuğundan her bir tüketicinin tükettiği ürün sepeti farklı olabilmekte ve ortalamadan sapma gösterebilmektedir. Başka bir deyişle her bir tüketicinin hissettiği enflasyon genel endekse göre farklılık gösterebilmektedir.

Örnek olarak; Şekil 50'de 2021 Aralık ayında sol tarafta fiyatı en fazla düşen dört ürün, sağ tarafta ise fiyatı en fazla yükselen dört ürün yer almaktadır. Buna göre (varsayım olarak) bir ay boyunca sadece sol taraftaki ürünleri tüketen bir hane fiyatların artmak yerine azaldığını, sağ taraftaki ürünü tüketen hane ise enflasyonun ciddi şekilde arttığını iddia edebilir. Türkiye'de her

bir hanenin farklı geliri, farklı zevk ve tercihleri ve farklı tüketim sepeti göz önüne alındığında ortaya sonsuz sayıda ihtimal çıkmaktadır. 2021 Aralık ayında aylık enflasyonun %13,58 çıkmasına rağmen 51 ürünün fiyatında düşme olduğunu belirtmekte fayda var.

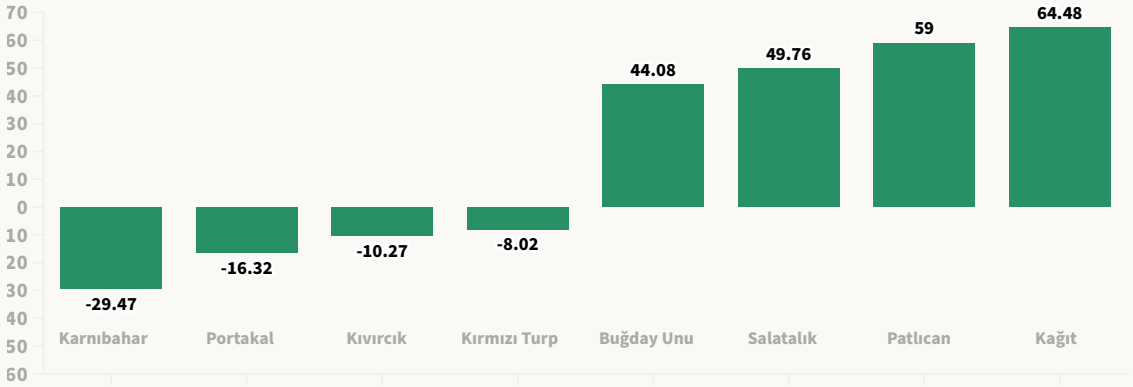

Şekil 50: TÜFE'de En Fazla Azalış/Artış Gösteren Maddelerin Değişim Oranları (2021-Aralık)

Kaynak: TÜİK, 2022, Enflasyon Haber Bülteni

Türkiye'de yıllık enflasyon 2020 yılında %13,70'ti. Karşılaştırma yapmak açısından bakılırsa 2020'de yıllık enflasyon 2021 Aralık ayındaki bir aylık enflasyona oldukça yakındır. 2021 yılında enflasyon hızlı bir artış göstermiştir. Bu artışın daha iyi anlaşılması için "faiz sebep enflasyon sonuç" tartışması ve merkez bankası bağımsızlığı olmak üzere 2021 yılında yaşanan iki gelişmenin daha detaylı analiz edilmesi gerekir. Bu iki olay döviz kurunu yükselterek maliyet enflasyonuna, parasal genişlemeyle de talep enflasyonuna neden olmaktadır. 2021 yılında maliyet ve talep enflasyonun bir sarmala girmesi, enflasyonla mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

Türkiye 2021 yılına iktisadi olarak olumlu bir ortamda girmiştir. Kasım 2020'de Hazine ve Maliye bakanının ve merkez bankası başkanının değişmesi, Cumhurbaşkanının ekonomide acı reçeteyi uygulamaktan kaçınmayacaklarını belirten konuşması ve merkez bankasının faizleri artırmaya başlaması bu olumlu ortamın nedenlerindendir. Ancak 20 Mart 2021'de merkez bankası başkanı değişikliği bu olumlu havanın çok geçmeden dağılmasına neden olmuştur.

Şahap Kavcıoğlu, 20 Mart'ta merkez bankası başkanı olduğunda para politikası faiz oranı %19, dolar/TL kuru 7,77, enflasyon ise %15,61'di. Göreve başlar başlamaz para politikası faiz oranının hep enflasyonun üzerinde olacağını belirten bir açıklama yaptı. 21 Mart'ta yaptığı yazılı açıklamada, piyasa beklentilerine uygun olarak merkez bankasının yasal hedefinin fiyat istikrarını sağlamak olduğunu, enflasyonda kalıcı düşüşü sağlamak için para politikası araçlarının etkin şekilde kullanılacağını, sıkı para politikasına devam edileceğini, enflasyonda meydana gelecek kalıcı düşmenin makroekonomik göstergeleri olumlu etkileyeceğini belirtti (Turhan, 2021, s.11). Kavcıoğlu'nun yaptığı diğer açıklamalar, röportajlar ve merkez bankası para politikası karar metinlerinde benzer açıklamalar bir süre daha devam etti.

Ağustos ayı enflasyon rakamı %19,25 olarak gerçekleşince Şahap Kavcıoğlu'nun pozitif politika faizi sözü bağlamında beklentiler karışık bir hal aldı. Merkez bankası başkanı 8 Eylül'de yaptığı açıklamada ise enflasyonun geçici olduğunu, son çeyrekte düşüş göstereceğini, merkez bankasının pozitif politika faizi sözünü yerine getirirken sadece manşet enflasyona değil çekirdek enflasyona da bakacağını söyledi (Turhan, 2021, s.21). Çekirdek enflasyonun manşet enflasyonun altında olması pozitif politi-

ka faizi sözünün tutulmayacağı beklentisini oluşturdu. 23 Eylül'de yapılacak olan Merkez Bankası Para Politikası Kurulu (PPK) toplantısı beklenmeye başlandı.

23 Eylül'e gelindiğinde dolar/TL kuru 8,76, enflasyon ise %19,25 olarak gerçekleşmişti. Bu toplantıda "Parasal duruşun sıkılığı ticari kredilerde öngörülenin ötesinde daraltıcı etki yapmaya başlamıştır. Bunun yanında, bireysel kredilerin ılımlı seyre dönmesi için makroihtiyati politika çerçevesi güçlendirilmiştir. Kurul, para politikasının etkileyebildiği talep unsurları, çekirdek enflasyon gelişmeleri ve arz şoklarının yarattığı etkilerin ayrıştırılmasına yönelik analizleri değerlendirmiştir. Bu çerçevede para politikası duruşunda güncellemeye ihtiyaç bulunduğu değerlendirmesi yapılmış ve politika faizinde indirim yapılmasına karar verilmiştir"TCMB, 2021) denilerek bir hafta vadeli repo ihale faiz oranının %19'dan %18'e indirildi. Böylece enflasyonla mücadelede temel bir araç olan merkez bankası para politikasının, sıkı para politikasından genişleyici para politikasına dönüşerek piyasa beklentilerinin aksi yönde hareket etmesi enflasyon beklentilerinin bozulmasına ve döviz kurunun hızla yükselmesine neden oldu. Benzer açıklamalarla merkez bankası aralık ayına kadar olan dönemde politika faizini %14'e kadar düşürmesi sonucu dolar/TL kuru sürekli olarak yükselerek 20 Aralık'ta 18,36'ya ulaştı. Aralık ayı enflasyonu %13,83'e, yıllık enflasyon da yıllık %36,8'e çıktı ve Türkiye ne zaman biteceği belli olmayan aylık iki haneli enflasyon sürecine girdi. 20 Aralık'ta getirilen kur korumalı mevduat uygulamasıyla dolar kuru 12-13 TL bandına kadar geriledi; ama enflasyonist bekleyişlerde belirgin bir düzelme olmadı; çünkü döviz kuru yükselince maliyet artışına bağlı olarak enflasyon yükselir; ancak aylık enflasyon rakamlarının iki haneli rakamlara ulaştığı bir ortamda döviz kurunun düşmesi ve istikrar kazanması enflasyonu düşürmeye yetmeyebilir. Bunun için kur istikrarının yanında daraltıcı para ve maliye politikaları gerekir.

Parasal aktarım mekanizmasına göre bir ülkede faizler yükseldikçe enflasyon düşer. Şöyle ki, faizlerin yükselmesi ülkeye yabancı sermaye girişine yol açarak döviz kurunun ve ithal malların ucuzlamasına ve yüksek faiz toplam talebin daralarak enflasyonist baskının azalmasına neden olur. Ampirik çalışmalar da bu sonuca ulaşmaktadır. Ancak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan "enflasyon sebep, faiz sonuç" teziyle bunun tam tersini söylemekte, faiz düşünce enflasyonun da düşeceğini iddia etmektedir. Bu bağlamda hem faizlerin düşmesi gerektiğini söylemekte ve merkez bankasının araç bağımsızlığı konusunu tartışmaya açmaktadır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan özellikle 2015 yılından sonra bu iddiasını daha net bir şekilde ifade etmekle birlikte, cumhurbaşkanı olduktan ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçtikten sonra bu açıklamaları piyasaları derinden etkilemektedir. 2018 yılında döviz kurunda ve enflasyondaki yukarı yönlü hareketin temelinde de yer alan bu iddia, merkez bankası başkanlarının sık sık değişmesine yol açmaktadır. 2016'dan beri görev süresini tamamlayan bir merkez bankası olmamıştır ve Cumhurbaşkanı, 3 tane merkez bankası başkanını görevden almıştır. Sık sık görevden almalar merkez bankasının bağımsızlığının sona erdiği düşüncesine neden olmaktadır. Cumhurbaşkanı, kendi iddiasının aksi yönde hareket ederek faiz artıran ya da yeterince düşürmeyen merkez bankası başkanlarını görevden almaktadır. Naci Ağbal sadece 4,5 ay görevde kalmıştır.

Günümüz gelişmiş ekonomilerinin tamamında merkez bankaları araç bağımsız olarak (Fed gibi amaç bağımsız merkez bankaları da bulunmaktadır) politikalarını yürütmektedir. 2008 yılından beri merkez bankaları ekonomilerin büyümesi konusunda önemli bir işlev üstlenmekle beraber COVID-19 sürecinde ekonomi politikalarının bel kemiğini merkez bankalarının uyguladığı para politikaları oluşturmaktadır. Faizi ECB -%0,5'e, Fed %0'a kadar düşürmüş ve devasa genişleyici para politikaları uygulamıştır. 2017 yılında 800 milyar dolar olan Fed bilançosu 9 trilyon dolar sınırına dayanmıştır. Bu kadar genişleyici para politikalarının enflasyona yol açmamasının bir nedeni de merkez bankalarının bağımsız olması ve başta sözlü iletişim (forward guidance) olmak üzere enflasyonist sürece müdahale edecekleri beklentisinin net şekilde oluşmasıdır. Dolayısıyla Türkiye'de merkez bankası bağımsızlığının *de facto* olarak sona ermesi önümüzdeki dönemde enflasyonla mücadelenin başarıya ulaşmasında bir ön şart olması açısından en önemli sorunlardan bir tanesi olacaktır. Merkez bankasının kredibilitesini inşa etmeden

ve yeniden bağımsız bir merkez bankası inşa etmeden enflasyonla mücadele politikalarının başarıya ulaşması çok mümkün görünmemektedir.

Enflasyonu ölçen kurum olarak TÜİK başkanlarının da sürekli değişmesi bu kuruma olan güveni sarsmakta ve bu kurumun enflasyonu ölçümlerinin güvenilirliği tartışmalarına neden olmaktadır. Resmî bir kurum olarak TÜİK'in veri manipülasyonu yaptığı iddiası ispata muhtaçtır; çünkü TÜİK'in sadece enflasyonu değil, elde ettiği fiyatları da web sayfasında duyurması kolayca karşılaştırma yapma imkânına neden olmaktadır.

2021 Kasım ayında otomobil fiyatlarının yükselmesine rağmen fiyata ulaşılamadığı gerekçesiyle bir önceki fiyatların kullanılması, TÜİK'e eleştirilerin zirve yapmasına neden olmuştur. Dönemin TÜİK başkanı Sait Erdal Dinçer bu eleştirilere cevap olarak otomobil fiyatlarındaki artışın TÜFE'ye gerçek düzeyiyle yansımadığını TÜİK'in farkında olduğunu ve bu eksikliği gidermek amacıyla yeni bir çalışma başlatıldığını belirtmiştir.

TÜİK'in eleştiri aldığı bir diğer konu "kalite düzeltmesi" konusudur. Başta elektronik, otomotiv, konut, telefon, bilgisayar olmak üzere bazı ürünlerin zaman içinde kalitesinde iyileşme olur ve bu artışa bağlı olarak fiyatlar da artar. Aynı ürünün fiyatını ölçmek için kalite artışına bağlı olarak ortaya çıkan fiyat artışları birtakım ekonometrik yöntemlerle düzeltilir ve böylece enflasyon daha "düşük" çıkar. TÜİK özellikle 2018 yılından sonra bu yola daha fazla başvurmuş ve bunu salgın şartlarına bağlamıştır. Kalite düzeltmesi tüm istatistik kurumlarının başvurduğu bir yöntem olmakla beraber, eleştirilerde TÜİK'in bu yöntemi çok fazla kullandığı yer almaktadır.

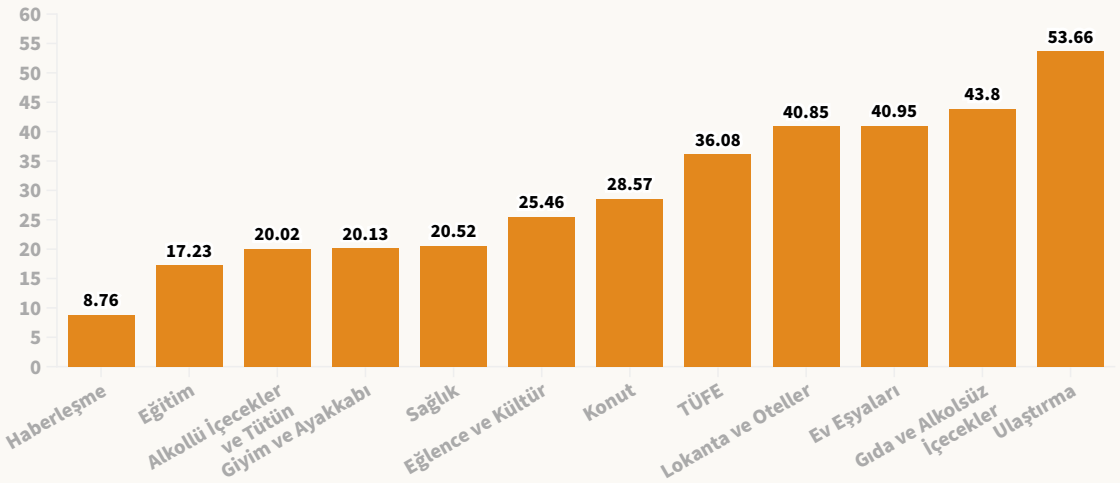

Şekil 51: Ana Harcama Gruplarına Göre TÜFE 2021 Yılı Değişim Oranları

Kaynak: TÜİK, 2022, Enflasyon Haber Bülteni

Alt gruplar itibariyle bakıldığında 8 alt başlıkta manşet enflasyondan az, 4 alt başlıkta ise fazla artışın olduğu görülmektedir. En fazla artışın ulaştırma ve gıda ve alkolsüz içecekler grubunda olduğu dikkat çekmektedir. Düşük gelir gruplu hanelerin bütçesinde en fazla bu iki gurubun yer tutması alt gelir gruplarının enflasyonu daha fazla "hissetmesine" neden olmaktadır. Bu nedenle özellikle gıda ve alkolsüz içeceklerde fiyat artışlarını engellemek için tanzim satışları, ihracat engelleri, ithalat kolaylıkları, fiyat denetimleri, sabit ve tavan fiyat uygulamaları gibi birçok uygulama getirilmesine rağmen yeterince başarı elde edilememiştir.

Türkiye'de fiyat hareketleri, Enflasyon Araştırma Grubu (ENAG) tarafından da ölçülmektedir. 2021 yılında enflasyonu %82,81 olarak ölçen ENAG, internet sayfasında enflasyonu nasıl ölçtüğünü, verileri nasıl topladığını, TÜİK'le örtüşen ve farklılaşan yanlarını ifade etmektedir. Hesaplamalarında enflasyonun daha yüksek çıkması, son dönemde bu araştırma grubunun popüler olmasına neden olmaktadır. 4 bin personeli, bütçesi ve 81 il ve 225 ilçeden topladığı verilerle bir kurum olarak Türkiye ile ilgili topladığı çok sayıda veri ile TÜİK, her ne kadar son dönemde çokça eleştirilse de daha güvenilir bir kurum olmalıdır. TÜİK, bilimsel yöntemler ve Eurostat'ın standartları doğrultusunda ölçüm yapmakta ve sadece enflasyonu değil, maddelerin fiyatını da ilan etmektedir.

Genel Değerlendirme

Dönem dönem görece enflasyon düşüşleri olsa da 50 yılı aşkın bir süredir Türkiye ekonomisinde fiyat istikrarı sağlanamamıştır. Yıllardır süregelen kronik sorunlarla beraber 2021 yılında enflasyon canavarının uyanmasının temel nedenleri emtia ve enerji fiyatlarının yükselmesi, "faiz sebep enflasyon sonuç" tezi ve merkez bankasının bağımsızlığının *de facto* sona ermesidir.

2021 yılında yapılan saha araştırmalarına göre Türkiye'nin en önemli sorunun enflasyon olduğu görülmektedir. %40-50 civarında enflasyonun yukarı doğru çıkarak hiperenflasyona dönüşmesi çok kolay ve kısa zamanda olabilir. Bu kadar yüksek enflasyon yatırımları azaltmakta, gelir dağılımını bozmakta, kısaca ekonomiyi resesyona hatta krize doğru götürmektedir. Seçimlerin yaklaşması siyasilerin enflasyonla mücadelede isteksiz davranmasına neden olmaktadır; ancak yüksek enflasyon ekonomilerde çok yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. 1990'lı yıllarda Türkiye'de bu durum yaşanmıştır.

Bir ekonomide enflasyonla mücadele ederek fiyat istikrarını sağlayacak temel kurum merkez bankasıdır. 2004 yılından itibaren görece fiyat istikrarının sağlanmasının önemli bir nedeni merkez bankasının araç bağımsız hale gelmesidir. Son yıllarda enflasyonda yükselmenin nedeni de bu bağımsızlığın sona ermesi veya tartışılmaya açılmasıdır. Eğer Türkiye'de yeniden fiyat istikrarının sağlanması isteniyorsa merkez bankası yeniden bağımsız olmalı, başkanları sık sık değişmemeli ve merkez bankasının alacağı kararlara siyasi otoritenin müdahale etmemesi gerekmektedir. Yeniden gerçekten araç bağımsız bir merkez bankası inşa etmeden enflasyonla mücadele mümkün gözükmemektedir. Bu gerçek enflasyon beklentilerinin önemli ölçüde bozulmasına neden olmaktadır.

Büyüme mi, Enflasyon mu? Bir Politika Açmazı

Dr. Furkan Yıldız

Kırklareli Üniversitesi

2021 yılına girilirken 2020 yılında başlayan COVID-19 salgınının iktisadi hayatta yarattığı olumsuz koşullar henüz ortadan kalkmamış, kara bulutlar dağılmamıştı. 2020 yılında %1,8'lik büyüme oranı elde eden Türkiye ekonomisi bu gösterge bakımından Çin ile birlikte dünyanın geri kalanıyla pozitif ayrışmıştı. Ancak söz konusu büyüme hızı yüksek enflasyon hızına rağmen düşük faiz politikası uygulanarak kredi hacminin artırılmasına bağlı olunca Türkiye Ekonomisi 2021 yılına yüksek enflasyon ve artan döviz ihtiyacı gibi maliyetleri yüklenerek girmiştir.

2021 yılında Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de COVID-19 salgınına karşı geliştirilen aşıların yarattığı olumlu havanın etkisi hissedilmiştir. Farklı ülkelerde ardı ardına geliştirilen aşılar ile birlikte hastalığa karşı küresel bağışıklık artmaya başlamıştır. Bu olumlu gelişme neticesinde kapanma politikaları yerini kontrollü sosyal hayata bırakmış ve ekonominin çarkları küresel olarak dönmeye başlamıştır. Netice itibariyle Türkiye 2021 yılı birinci çeyreğinde %7,5 oranında bir büyüme performansı sergilemiş, sanayi üretim endeksi 2020 yılı son çeyreğinde 127 iken 2021 yılı ilk çeyreğinde 132,25'e yükselmiştir.

2021 yılı ilk çeyreğinde yaşanan bir diğer gelişme ise para politikası tarafında yaşanmıştır. 7 Kasım 2020 tarihinde Murat Uysal'ın yerine Naci Ağbal'ın Merkez Bankası başkanı olarak atanması olumlu bir adım olarak görülmüş ve uluslararası piyasalarda bu gelişme pozitif bir etki yaratmıştır. Nitekim göreve geldiğinde 8,47₺ olan Amerikan doları kuru yıl sonunda 7,43'e, 10,04₺ olan avro kuru ise yıl sonunda 9,13'e gerilemiştir. Naci Ağbal'ın görev süresince istikrarlı bir seyir izleyen kur piyasası Merkez Bankası Başkanlığını bıraktıktan sonra sürekli bir yükseliş trendine girmiştir. Para yönetiminin en başına yapılan beklenmedik bu müdahale uluslararası piyasalar açısından para politikası bağımsızlığının yitirilmesi şeklinde okunmuş ve ₺ uluslararası piyasalarda yabancı paralar karşısında ciddi değer kayıpları yaşamıştır. Örneğin $ ve €'da yaşanan yükseliş trendi sırasıyla 17,50₺ ve 19,71₺ seviyelerinde zirve yapmıştır. Aynı dönem içerisinde CDS primlerinde de beklenmeyen bu görev değişikliğinin yarattığı kuşkular neticesinde yukarı yönlü trend başlamıştır. Nitekim 20 Mart 2021 CDS primi 304 iken Ağbal sonrası sürekli bir artış trendine girmiş, 22 Aralık 2021 tarihinde yaklaşık iki kat yükselerek 624 olmuştur. Bu süreç bizlere para politikası bağımsızlığının ne denli önem taşıdığını tekrar göstermektedir.

Küresel Emtia Fiyatları Artış Eğiliminde

2021 yılının belirleyici gelişmelerinden bir diğeri de küresel emtia, enerji ve gıda fiyatlarında yaşanan yükseliştir. Kıymetli metal piyasasında altın 2021 yılında 1900 dolar seviyelerinde görece istikrarlı bir seyir izlemişken gümüş fiyatlarında 2021 yılında bir düşüş trendi görülmektedir. Tarımsal emtia fiyatlarında ise genel olarak yüksek bir artış görülmektedir. 2021 yılının ilk gününde 0,75 $ olan pamuk 2021 yılı sonunda 1,08 $'a yükselmiştir. Kahve fiyatları da pamuk gibi yukarı yönlü bir seyir izleyerek 2021 yılında 1,36$'dan 2,25$'a yükselmiştir. Sanayi emtia fiyatları incelendiğinde de tarımda olduğu gibi fiyat artışlarıyla karşılaşılmaktadır. 2021

yılı içerisinde bakır %21, alüminyum %41, çinko %33 değer kazanmıştır. Brent petrolün varil fiyatı 2021 yılında yaklaşık %53 artarak 49,72 $'dan 76,39$'a yükselmiştir. Emtia ve enerji fiyatlarında görülen bu artış üretim maliyetlerinde yukarı yönlü bir harekete neden olmuş ve 2021 yılında enflasyonun küresel bir tehdit haline gelmesine neden olmuştur.

Kronikleşen Problemler: Enflasyon, Cari Açık, İstikrarsız Döviz Kuru

Türkiye ekonomisinin 2021 yılında karşı karşıya kaldığı en temel problemler döviz piyasasında yaşanan gelişmeler ve buna bağlı olarak artan enflasyonist baskıdır. Küresel çapta artan enflasyonist süreci kontrol etmek adına gelişmiş ülke merkez bankaları ardı ardına faiz artırımına gitmişlerdir. Ancak bu noktada Türkiye'nin politika tercihi beklenilenin aksine Ortodoks politikaların terki olmuştur. Dolayısıyla Türkiye yıl içerisinde küresel trendin tersine faiz indirimini tercih etmiştir. 18 Mart 2021 tarihinde politika faiz oranının %15'ten %19'a yükseltilmesi sonrasında Merkez Bankasında görev değişikliği yaşanmıştır. Bu tarihten sonra görev alan kadro eliyle 2021 yılı içerisinde dört seferde toplam 500 baz puan faiz indirimi gerçekleşmiştir. Söz konusu faiz indirimleri Türkiye'nin artık faiz tehdidine teslim olmayacağı şeklinde lanse edilmiştir. Radikal sayılabilecek bu politikanın hedefi rekabetçi kur politikası ile birlikte ihracatı özendirip ithalatı caydırmak ve bu surette cari fazla vermektir. Ancak henüz gerekli şartlara sahip olunmadan atılan bu adımlar Türkiye ekonomisine yüksek kur, yüksek enflasyon ve politika faizinden farklı olarak yüksek piyasa faiz oranına mal olmuştur. Süreç içerisinde itibar kaybeden ₺'den kaçışlar başlamış piyasada dolarizasyon süreci görülmüştür. İç dinamiklerin var ettiği bu problemlerin yanına bir de salgın ekonomisi, küresel enflasyon tehlikesi, küresel gıda arzında yaşanan problemler de eklenince durum daha vahim bir hale bürünmüştür. Bunun üzerine kur korumalı mevduat sistemi devreye alınmış, döviz talebinin sınırlandırılması amaçlanmış, ₺'ye olan güven tekrar tahkim edilmeye çalışılmış ve kurda var olduğu söylenilen suni köpük alınmıştır. Bu politikanın hayata geçirilmesi sonrasında kısa vadede ₺'nin değerinin istikrarlı bir hale büründüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Merkez Bankası nezdinde yapılan görevden almalar ve para politikasının beklenmeyen ya da gecikmiş politika tercihleri hem kurun yüksek bir seviyeye erişmesine neden olmuş, hem de birkaç kamu bankası haricinde piyasa faiz oranlarında beklenen düşüşü gerçekleştirememiştir.

Genel bir resim çizmek gerekirse Türkiye'de 2021 yılında ekonomide belirleyici konu başlıkları etkin olmayan para politikası, artan döviz kuru, yükselen enflasyon, dünyada olduğu gibi yükselen emtia ve enerji fiyatları ve halkın karşı karşıya kaldığı hayat pahalılığı şeklinde sıralanabilir. 2022 yılında bu zorlukların yanına Rusya-Ukrayna krizinin de eklendiğini görmekteyiz. Tüm bu problemlerden kurtulabilmek için doğru ve zamanında uygulanan para/maliye politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'nin mevcut riskli yanları tespit edilip kalıcı çözümler üretilmelidir.

Pandemi ve Arz Şokları
Küresel Emtia Fiyatlarında Enflasyonist Hareketler

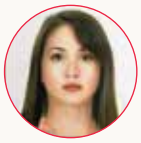

Dr. Aslı Okay Toprak

Kırklareli Üniversitesi

Salgın hastalıklar insanlık tarihinin devamlılık arz eden bir parçasıdır. Ancak uzun yıllardır küresel çapta bir salgın ile karşılaşmayan modern dünya, COVID-19 salgınına hazırlıksız yakalanmıştır. Nitekim devletler nasıl ilerleyeceği ve yönetilmesi gerektiği ile ilgili yeterince bilgiye ve deneyime sahip olmadıkları bu kriz ile, insan sağlığının öncül niteliğini göz önünde bulundurarak ve ekonomik aktivitelerden büyük ölçüde feragat ederek mücadele etmektedir. Salgının yarattığı yıkım, yaşamımızın her alanında büyük hasarlar bırakırken ekonomik bir çöküntüyü de beraberinde getirmektedir. Birçok ülkede uygulanan kapanma kararlarının uygulandığı süreçte oldukça geniş ve karmaşık yapıda olan uluslararası üretim ağının sekteye uğraması finansman maliyetlerini arttırırken dış ticaretin büyük oranda durmasına yol açmıştır. Sonuç itibariyle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yatırım ve üretimde düşüşler yaşanmıştır.

Küresel düzeyde yaşanan krize karşı devreye sokulan genişletici maliye politikaları, para genişlemesine yönelik para politikaları ile desteklenmiştir. Mali açıdan güçlü olan devletlerin kamu harcamaları oldukça yüksek rakamlara ulaşırken az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde söz konusu harcamalar sınırlı düzeyde gerçekleştirilebilmiştir. Bununla birlikte başta Amerikan Merkez Bankası (FED) olmak üzere uluslararası ekonomide etkili olan merkez bankalarının agresif parasal genişleme politikaları küresel enflasyon riskini tetiklemiştir. FED'in kuvvetli faiz indirimi ve yoğun finansal varlık alımları 2019 ile başlayarak 2021 yılının Kasım ayına kadar devam etmiştir. Hanehalkı tüketim harcamalarının arttırılmasını ve işletmelerin daha düşük maliyetlere katlanarak üretim gerçekleştirmesini amaçlayan bu politika, salgın sürecini atlatmak için doğru bir yöntem olarak ele alınmıştır. Ancak küresel fiyat artışlarının gözlemlenmesiyle FED, tedarik zincirindeki aksamanın yarattığı enflasyon artışının geçici olduğunu belirterek parasal genişleme politikasını kademeli olarak azaltacağını açıklamıştır. Fakat merkez bankalarının parasal genişleme politikaları sonrası resesyon ihtimalinin arttığı da belirtilmektedir. Bu noktada gelişmekte olan ülkelerin enflasyonist baskıya karşı daha kırılgan bir yapıya sahip olduğunu da belirtmek gerekir.

Yüksek borç oranları ve düşük kredi notları bu ülkeleri mali olarak sınırlandırmaktadır. Bu durum salgın süreci sonrası toparlanmanın gelişmekte olan ülkeler açısından daha uzun bir sürece yayılacağı beklentisini de arttırmaktadır. Merkez bankalarının krizin olumsuz etkisini en aza indirmek için başvurduğu parasal genişlemenin uzun dönemde yaratacağı enflasyonist baskının cari açık veren ülkelerde daha şiddetli seyretmesi beklenmektedir.

2021 küresel düzeyde enerji, kıymetli metaller ve tarım ürünlerinde fiyatların büyük sıçrayışlar gerçekleştirdiği bir yıl olmuştur. Salgın kaynaklı enflasyonist baskı ilk olarak kıymetli metallerin fiyatlarında kendisini göstermiştir (Şekil 51). Kıymetli metaller içerisinde en fazla dikkat çeken fiyat artışı ise bakırda gözlemlenmiştir (Şekil 51). Söz konusu artış yalnızca mevcut küresel

krizin enflasyonist etkisi ile değil, aynı zamanda geçtiğimiz son 25 yıl içerisinde dünyanın fabrikası haline gelen Çin'in bakır, alüminyum ve demir-çelik gibi metallere olan talebindeki yükseliş ile de ilişkilendirilmektedir. Diğer yandan Çin'in artan kıymetli metal talebi günümüzün yeni teknolojileri, nüfus ve kentleşme oranlarındaki artış ile paralellik göstermektedir. Artan talebine karşın bakır oldukça yüksek finansman isteyen bir metal olması sebebiyle de yükselen bir fiyat ivmesine sahiptir. Özetle üretim kısıtlamalarının yarattığı fiyat artışlarının yanı sıra tüketime dayalı yaşam tarzımızın da bu tür emtia fiyat artışları üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

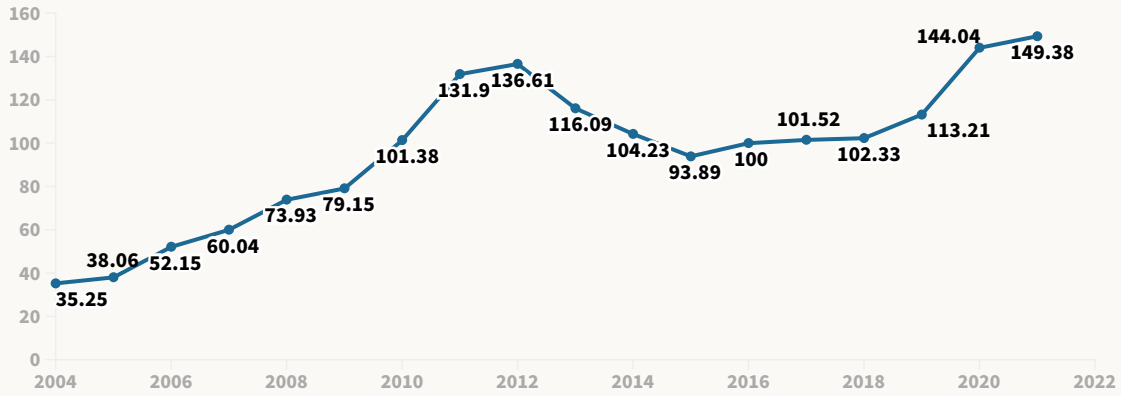

Şekil 52: Kıymetli Madenler Fiyat Endeksi (2004-2021)

Kaynak: İMF

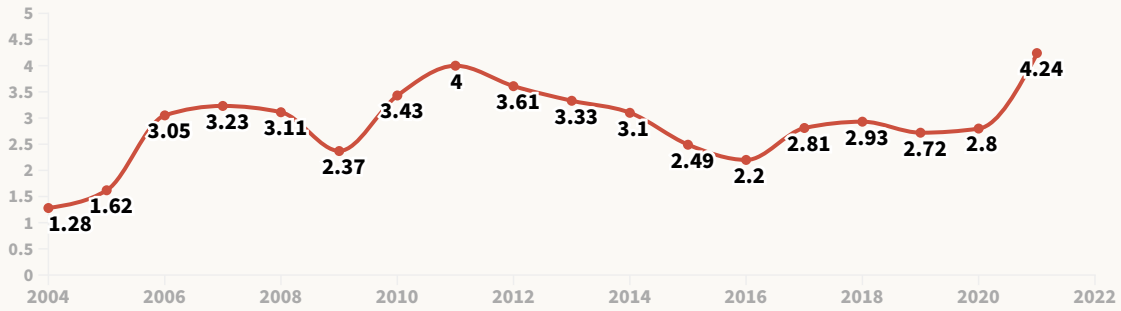

Şekil 53: Yıllık Ortalama Bakır Fiyatları (2004-2021)

Kaynak: https://www.macrotrends.net/1476/copper-prices-historical-chart-data

Salgın sonrası yaşanan ekonomik çöküntünün en can alıcı kısmı temel gıda ürünlerindeki dramatik artışlar olmuştur. COVID-19 salgını gerçekleşmeden önce de iklim değişikliği, bölgesel çatışmalar, beklenmeyen aşırı yağışlar, küçük ölçekli tarım işletmelerinin risklerinin artması gibi pek çok nedenden dolayı akut gıda güvensizliği ön görülmekteydi. İklim koşullarına bağlı arz kısıtlarında özellikle buğday stoklarındaki önemli orandaki azalma dikkat çekmekteydi. Bu görünümüyle de gıda sisteminde köklü değişimlerin gerekliliği birçok uzman tarafından vurgulanmaktaydı. Nitekim COVID-19 salgınının neden olduğu ekonomik şok, gıda sistemi içinde yer alan tüm aktörleri etkileyerek mevcut durumu daha ağır bir hale getirmiştir. Salgın ile mücadele

nedeniyle yapılan kısıtlamalar hasat yapılmasında, mevsimlik çalışma süreçlerinde ve gıda nakliyesinde aksamalara neden olarak temel gıdaların fiyatlarında hızlı yükselişler meydana getirmiştir. Salgın süresince küresel piyasalardaki nakit akışı ve finansal likidite yavaşlaması özellikle küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin üretim kapasitesini etkileyecek dar boğazlara girmelerine neden olmuştur. Sonraki süreçte ise COVID-19 ile mücadeleye yönelik kısıtlamaların kalkmasıyla birlikte artan tüketici talebi de küresel düzeydeki fiyat artışlarını tetiklemiştir. İklim değişikliğinin ve hızla artan küresel talebin yarattığı enflasyonist baskının yanı sıra enerji ve tarımsal girdi fiyatlarındaki yükseliş de tarımsal emtia üzerinde enflasyonist bir baskı oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün (FAO) en fazla artış gösterdiğini belirttiği ürünlerin başında bitkisel yağlar gelmektedir (Şekil 54). Temel gıda ürünlerindeki bu sıçrayışlar hâlihazırda bu ürünlere ulaşmakta zorluk çeken milyonlarca insanın mücadelesini daha da zorlaştırmıştır. FAO devam eden salgın süreci ve giderek belirsiz hale gelen iklim koşulları nedeniyle tarım emtia fiyatlarında kısa vadede bir normalleşme olasılığının zayıf olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla gıda sektöründe yer alan aktörler için kamu desteğinin gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bu koşullar altında ise gelişmekte olan ekonomilerdeki gıda sektörü bileşenlerinin kredi imkânları açısından daha kısıtlı olması durumu ele alınmalıdır. Bu ülkelerde gıda üretiminin, işlenmesinin ve tüketiminin yeniden yapılandırılması önem arz etmektedir.

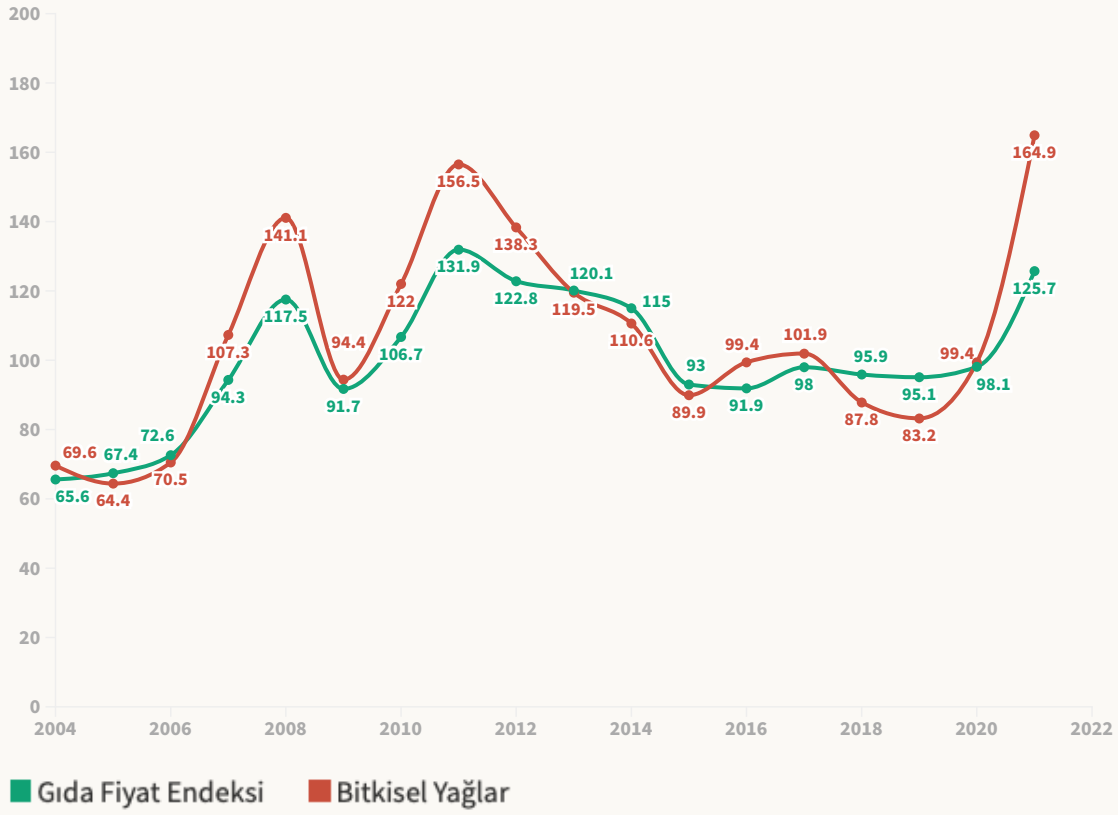

Şekil 54: FAO Gıda Fiyat Endeksi (2004-2021)

Kaynak: FAO

Dünya, salgına istikrarsız büyümenin ve ağır borç yükünün olduğu bir küresel ekonomik çevrede, politik ve ekolojik sıkıntıların giderek şiddetlendiği bir ortamda yakalanmıştır. Salgın öncesinin dışa açık ticaret ve yatırım ortamının kriz anında yaşadığı keskin geri dönüşler mevcut sistemin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu açıdan mevcut kriz 2008 Krizi ile benzerlik gös-

termektedir. Ancak 2008 Krizinin çok ötesinde yıkıcı etkilere sahip olması nedeniyle daha hızlı sonuçlar verecek politikaların hayata geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yaygın aşılama kampanyaları, COVID-19 ile mücadeleye yönelik kısıtlamaların hafifletilmesini sağlarken bu süreçle eş zamanlı olarak küresel ekonomide hızlı bir düzelme gerçekleşmemiştir. Salgın sonrası yaşanan ekonomik şokun ardından tüm dünyada ülkelerin toparlanma süreci devam etmektedir. Artık salgının insan sağlığını tehdit etmesinden ziyade yüksek enflasyonun daha çok konuşulduğu bir döneme girmiş bulunmaktayız. Salgının yarattığı arz kesintilerinin politika yapıcıların beklentilerinin üzerinde gerçekleşmesi, fiyat baskısının çok geniş bir mal ve hizmet yelpazesine yayılması, küresel düzeyde fiyat istikrarı hedeflerine geri dönüş sürecinin beklenenden daha uzun süreceği izlenimini bırakmaktadır. Diğer bir deyişle, tüketici yaşam tarzımızın ve doğaya karşı aldığımız tavrın bir bedeli olarak yaşadığımız salgını kontrol altına almış olsak da enflasyonun ana kaynağı olan enerji ve gıda fiyatları yakın gelecekte geri dönebilecek gibi durmamaktadır.

Salgın, yaşanan ekonomik sıkıntıların sebebi olarak görülse de aslında uzun yıllara dayanan politikaların ve klasik kurumsal yapıların neticelerinin görülmesini tetikleyen ve bir anlamda hızlandıran bir faktör olmuştur. Bu çerçevede COVID-19 salgını başta gıda sektörü olmak üzere sosyo-ekonomik ve ekolojik yapının dönüştürülmesi ve daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir sistemin inşası için bir sinyal olarak görülmelidir.

2021 Yılında Türkiye'de Gelir Dağılımı

Dr. Betül Mutlugün

İstanbul Üniversitesi

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) 2020 sonuçlarına göre, bir önceki takvim yılı olan 2019 yılında Türkiye'de yıllık ortalama hanehalkı kullanılabilir geliri bir önceki yıla göre %15,8 artarak 69.349 TL olmuş, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri ise %17,2 artarak 33.428 TL'ye yükselmiştir. Şekil 55, TÜİK tarafından gerçekleştirilen GYKA verileri yardımıyla oluşturulan eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla hanehalkı kullanılabilir gelir dağılımının 2006-2020 yılları arasında gelişimini göstermektedir (2006 yılı verileri bir önceki takvim yılı olan 2005 yılını referans alırken, 2020 yılı verileri 2019 yılı verilerini referans almaktadır). Buna göre, 2006 yılında toplam kullanılabilir gelirin sırasıyla %5,1'lik ve %48,4'lük kısmını alan ilk %20'lik grup ile en zengin %20'lik grubun gelirden aldığı pay arasında yaklaşık 10 kat fark bulunmaktadır. 2020 yılına gelindiğinde bu fark 8 katına inmiş, ilk %20'lik grup ile en zengin %20'lik grup toplam kullanılabilir gelirin sırasıyla 5,9 ve 47,5'lük kısmını almış, ancak bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Orta gelir gruplarını temsil eden ikinci, üçüncü ve dördüncü %20'lik grupların gelirden aldığı payın ise son 15 yıldır görece sabit kaldığı gözlemlenmektedir.

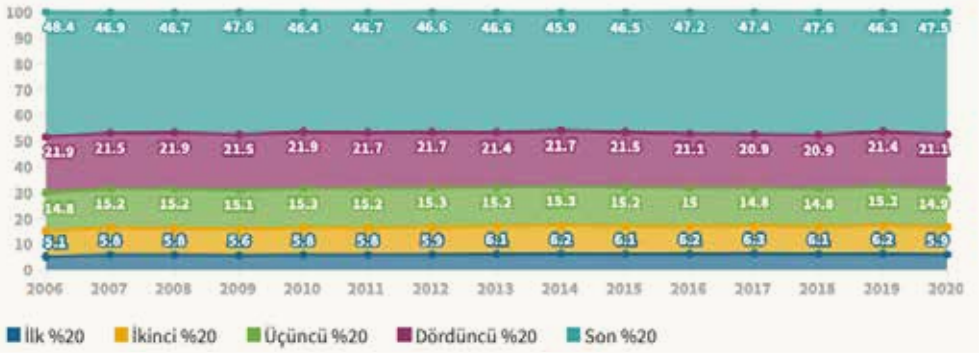

Şekil 55. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin %20'lik Gruplara Göre Dağılımı (2002-2020).

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Benzer şekilde, %10'luk gruplara göre sıralanmış eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin değişimini gösteren Şekil 56'ya göre, 2006-2020 yılları arasında en düşük %10'luk kesimin geliri en üst gelir grupları ile medyan gelirden daha hızlı iyileşme gösterirken, orta gelirli kesimi kapsayan %40, 50, 60, ve 70'lik gelir gruplarının gelirlerinin en düşük ve en yüksek gelir gruplarına göre fazla değişmediği görülmektedir. 2020 yılında en yüksek gelirli %10'luk grubun payının ise bir önceki yıla göre %4,5 artış göstermiştir. İBBS 1. Düzey sınıflandırmasına göre bölgesel düzeyde hesaplanan verilere göre en düşük medyan

gelire sahip bölge 14.000 TL ile Güneydoğu Anadolu iken, İstanbul 32.539 TL ile ilk sıradadır. Toplumun gelirden en fazla pay alan %10'unun elde ettiği gelirin en az pay alan %10'unun elde ettiği gelire oranı şeklinde hesaplanan P90/P10 oranına göre, 6,32 kat farkla 12 bölge arasında en adaletli gelir dağılımına sahip bölge olan Doğu Karadeniz Bölgesini 7,26 kat farkla Doğu Marmara Bölgesi takip etmektedir. En eşitsiz görünüme sahip bölge ise 15,68 kat farkla İstanbul'dur.

Türkiye 2019 yılı OECD raporuna göre OECD ülkeleri arasında 13 değeri ile en yüksek P90/P10 oranına sahip ülkeler arasında yer alırken, 2020 yılında bu oran daha da artarak 14,6'ya yükselmiştir (OECD, 2019). Benzer şekilde P80/P20 oranı ise aynı dönemde 7,4'ten 8,0 düzeyine çıkmıştır. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı %5'lik grupların toplam gelirden aldığı payın bir önceki yıla göre değişimi incelendiğinde, ilk %5'lik gelir grubundan 18. %5'lik gelir grubuna kadar oldukça sınırlı bir iyileşme gözlemlenmesine rağmen en zengin %5'lik gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay 2020 yılında %5,7 artış göstererek %22,3'e ulaşmıştır. 2006 yılından bu yana incelendiğinde, en düşük 11. %5'lik gelir grubuna kadar olan tüm %5'lik gelir gruplarında artış, orta gelirli kesim ile yüksek gelirli kesimi temsil eden 12. %5'lik gelir grubundan son %5'lik gelir grubuna kadar olan tüm %5'lik gelir gruplarında ise düşüş gerçekleşmiştir. Bu durum, yüksek gelir gruplarının

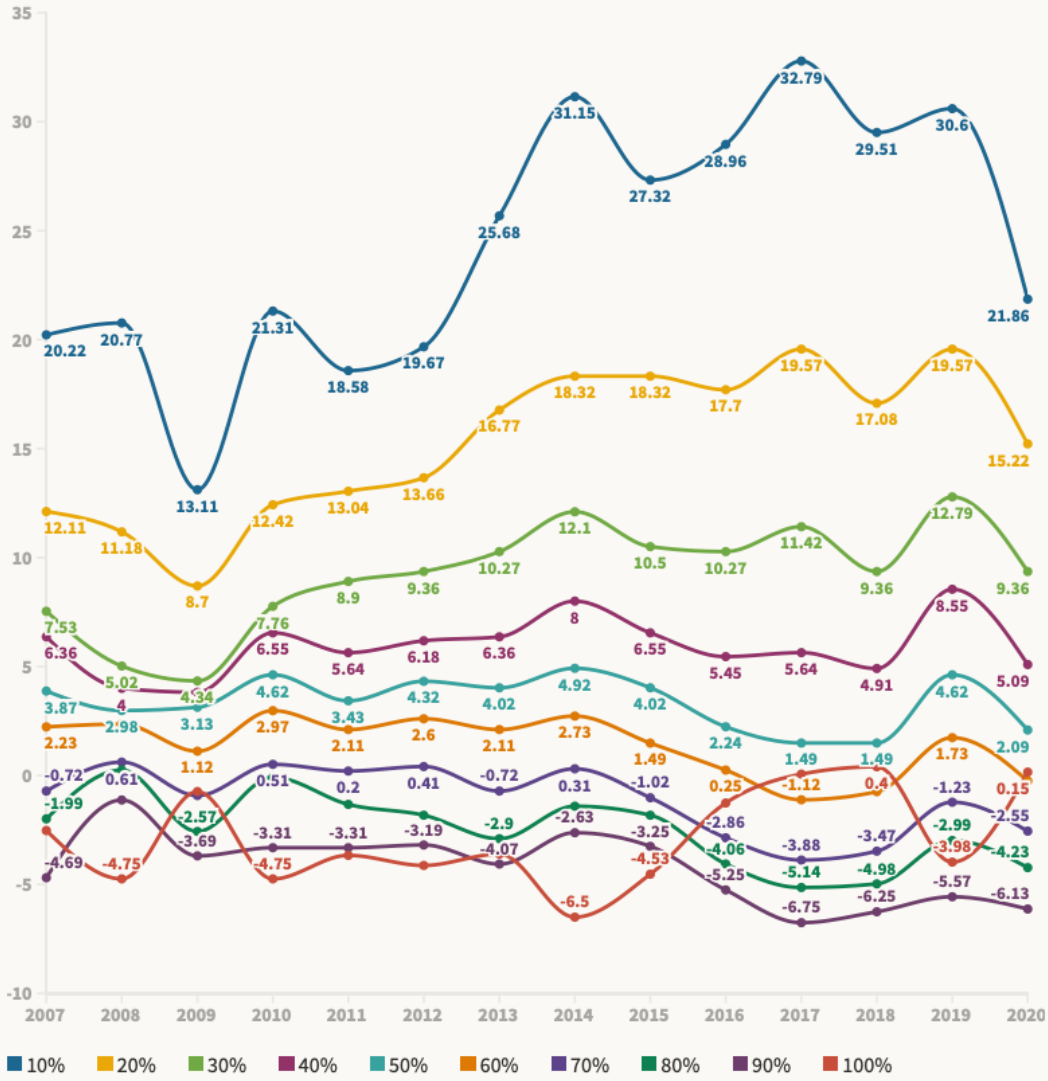

Şekil 56. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin %10'luk Gruplara Göre Dağılımı (2006-2020)

Kaynak: TÜİK,

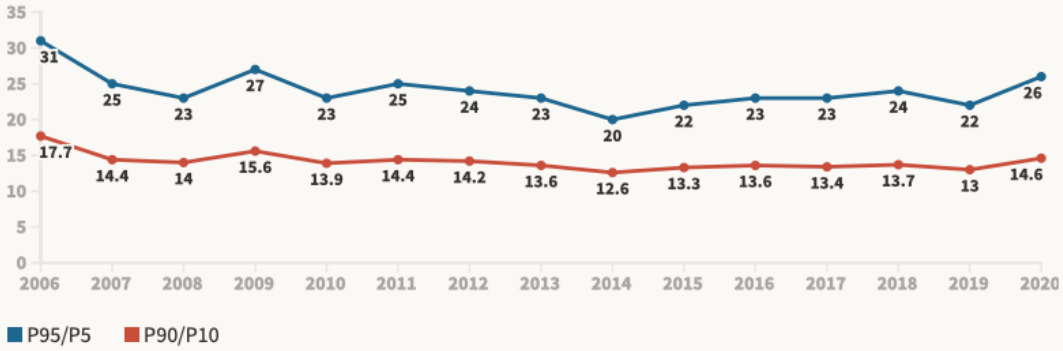

Şekil 57. Türkiye'de P95/P5 ve P/90/P10 Oranı (2002-2020)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bütçe Anketi (2002-2005) ve Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (2006-2020).

kendi içerisindeki eşitsizliklerin arttığını, orta gelirli kesimin gelir kaybının yıllar boyunca devam ettiği, en alt gelir gruplarının durumunda ise iyileşme olduğunu ifade etmektedir. 2018 yılında 0,395 olarak ölçülen Gini katsayısının değeri ise 2019 yılında 0,015 puan artış göstererek 0,41 olarak ölçülmüştür.

Ücret Payının Seyri

Tablo 13'e göre, en yüksek yıllık ortalama iş geliri bir önceki yıla göre %31,6 artarak işveren kesimi için 125.698 TL olarak gerçekleşirken, ücretli veya maaşlılarda %22,5 artışla 42 bin TL, kendi hesabına çalışanlarda %22,4 artışla 33.207 TL ve yevmiyelilerde %19 artışla 17.577 TL olarak hesaplanmıştır. Yıllık ortalama esas iş gelirlerinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, 2006 yılında kadınların toplamda erkeklerden ortalama olarak yaklaşık %30 daha az gelir elde ettikleri, 2020 yılında bu farkın %21,5'e düştüğü gözlemlenmektedir. Ancak bu düşüş trendine rağmen Türkiye kendi gelir grubundaki diğer ülkeler ve OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında hala cinsiyete göre gelir farklarının en yüksek olduğu ülkeler konumundadır.

İşverenlerin yıllık ortalama esas iş gelirleri ücretli ve maaşlıların ortalama gelirinden bir önceki yıla göre %9 oranında daha fazla artış göstererek 125.698 TL olarak gerçekleşmiştir. 2006-2020 yılları arasında ücretli veya maaşlı kesimin ortalama geliri diğer tüm esas iş gelir grupları arasında en az artış gösteren grup olurken son 15 yılda en fazla artış işveren grubunda gerçekleşmiştir. Kendi hesabına çalışanlar ve ücretli veya maaşlı kesimin yüzdelik gelir artışları ele alınan dönemde toplam ortalama gelirin oldukça altında kalmaktadır. Bu da gelirin farklı toplumsal sınıflara olan bölüşümünde bir iyileşme olmadığına, düşük ücret payının eşitsiz bireysel gelir dağılımına eşlik ettiğine işaret etmektedir.

Tablo 13. Türkiye'de 2006-2020 Yılları Arası İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu, Yıllık Ortalama İş Gelirleri ve Toplam Gelirin Gelir Türlerine Göre Dağılımı

		2006	2019	2020
Hanehalkı fertlerinin esas işteki durumlarına göre yıllık ortalama esas iş gelirleri (TL)	Ücretli veya maaşlı	9.069	34.286	42.006
	Yevmiyeli	3.289	14.769	17.577
	Kendi hesabına çalışan	7.002	27.127	33.207
	İşveren	20.403	95.495	125.698
Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (%)	Maaş-ücret	40.83	46.7	47.1
	Yevmiye	3.66	2.6	2.5
	Müteşebbis geliri	24.21	17.7	17.7
	Gayrimenkul	3.1	3.6	3.5
	Menkul kıymet	6.09	4.3	4.3
	Sosyal transferler	17.78	21.9	21.8
	Diğer hanelerden transferler	2.89	2.9	2.9
	Diğer	1.45	0.2	0.2

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020.

Artan Gelir Yoksulluğu

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) tarafından gerçekleştirilen Aralık 2021 araştırma raporuna göre, dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 4.013,26 TL, bekâr bir çalışanın "yaşama maliyeti" ise aylık 4.927 TL olarak hesaplanmıştır. Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı (yoksulluk sınırı) 13.073 TL olarak hesaplanmıştır. 2022 yılı için belirlenen net asgari ücret olan 4.253 TL ise dört kişilik bir ailenin yapması gereken aylık gıda harcaması tutarını ancak karşılamaktadır.

Ülke geneli yıllık eşdeğer hanehalkı kişi başı kullanılabilir gelirin medyan değerinin %50'sine göre hesaplanan yoksulluk oranı 2020 yılında 2002 yılı değerinin üçte biri oranında azalarak %15 düzeyine inmiştir. Ancak 2020 yılında yoksulluk oranı 2015 yılından bu yana en yüksek düzeyinde seyretmektedir. Medyan gelirin %60'ına göre hesaplanan yoksulluk oranı ise bir önceki yıla göre %2,82 artarak %21,9 civarlarında gerçekleşmiştir. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ına göre önceki üç yıldan en az ikisinde yoksul olan fertleri izleyerek oluşturulan dört yıllık panel veri kullanılarak hesaplanan sürekli yoksulluk oranı bir önceki yıla göre %7,9 artarak %12,7 olmuştur. Yoksulluğun derecesi hakkında bilgi veren ve değeri 100'e yaklaştıkça yoksulluğun derecesinin arttığını gösteren yoksulluk açığı değeri ise 2006 yılında 33,6 iken 2019 yılında 26,3'e düşmüş, 2020 yılında ise 26,9'a yükselmiştir.

Yoksulluk oranındaki düşüş trendinin 2014 yılından bu yana sürdürülemediği dikkat çekmektedir. 2020 yılı itibariyle medyan gelirin %50'sine göre hesaplanan yoksulluk sınırı olan 12.394TL'nin altında gelir elde eden kişi sayısı hala 12 milyon 267 bini bulmaktadır. Bu da bir önceki yıla göre yoksul sayısında %5,37'lik bir artışa denk gelmektedir. Türkiye'nin göreli yoksulluk oranı 2020 yılında %15 değeri ile tüm AB ülkelerinden daha yüksektir.

Tablo 14. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002-2018)

	2006	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Medyan gelirin %40'ına göre yoksulluk oranı	12,8	10,3	10,1	10	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9	8,3	8,9
Medyan gelirin %50'sine göre yoksulluk oranı	18,6	16,9	16,1	16,3	15	15	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15
Medyan gelirin %60'ına göre yoksulluk oranı	25,4	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3	21,9
Medyan gelirin %70'ine göre yoksulluk oranı	32	30,6	30	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5	29
Medyan gelirin %50'sine göre Yoksulluk açığı	31,7	26,6	26,3	26,9	26	24,4	25,3	24,3	22,6	23,7	24,1	25,9

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020.

Genel Değerlendirme

Bu bölümde Türkiye'de 2020 yılında bireysel ve fonksiyonel gelir dağılımı, servet bölüşümü ve yoksulluk alanlarında parasal eşitsizliklerin boyutu ve gelişimi incelenmiştir. Gelirin yüzde 5'lik, 10'luk ve 20'lik gelir gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, yüksek gelir gruplarının kendi içerisindeki eşitsizliklerin bir önceki yıla göre artış gösterdiği, orta gelirli kesimin gelir kaybının devam ettiği, en alt gelir gruplarının durumunda ise iyileşme olduğu görülmektedir.

Reel ücretlerdeki düşüşle birlikte gerçekleşen ücret payındaki azalış ve kâr payındaki artış trendi 1990'lı yıllardan bu yana devam ettiği, gelirin farklı toplumsal sınıflara olan bölüşümünde bir iyileşme olmadığı ve düşük ücret payının eşitsiz bireysel gelir dağılımına eşlik ettiğine işaret ettiği temel bulgular arasındadır. Gıda yoksulluğu sınırı ve göreli yoksulluk sınırı kullanılarak yapılan hesaplamalara göre yoksulluk oranı 2018 yılına kadar (bir önceki takvim yılı olan 2017 yılı verilerine göre hesaplanmaktadır) düzenli olarak düşüş eğilimi gösterirken son üç yılda artış görülmektedir.

Bu tablo dikkate alındığında, bir önceki alan izleme raporunda ifade edilen "iktisadi eşitsizliklerin yakın gelecekte devam edeceği, … gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun 2020 yılında artacağı" tahmininin gerçekleştiği görülmektedir. COVID-19 salgınının gelir dağılımı üzerinde yol açtığı etki, gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçlarının açıklama tarihinden itibaren yaklaşık iki takvim yılı öncesini yansıtması nedeniyle 2022 ve 2023 yılında açıklanacak gelir dağılımı anketi sonuçları yardımıyla izlenebilecektir.

Sağlık Sisteminin Değişen Yapısı

Dr. İhsan Kutlu

Sakarya Üniversitesi

Ülkelerdeki sağlık sistemleri tarihsel süreç içerisinde çeşitli dönüşümler geçirmiş olup 1980'li yıllar sonrası yaygınlaşan neo-liberal politikalar bu dönüşümlerin en önemli motivasyon kaynağı olmuştur. Ülkemizde de bu politikalar belli ölçülerde benimsenerek sağlık sisteminde değişikliklere gidilmiştir. Sağlık sisteminin mevcut durumu konuşulurken bu tarihsel çerçeve göz ardı edilmemelidir. Bilhassa Sağlıkta Dönüşüm Programıyla birlikte sağlık alanında pek çok değişiklik yaşanmış olup belirtilen dönemde sağlık hizmetleri alanında özel sektörün de payı artmıştır. Bu yazıda özelleşme bağlamında sağlık hizmetlerinin durumu ve yakın geleceği değerlendirilmeye alınmıştır. Ancak bu değerlendirmeye geçmeden önce sağlık sistemiyle ilgili bazı bilgileri hatırlamakta yarar var.

Sağlık sistemi; hekim, hemşire, teknisyen gibi insan kaynağıyla; hastane, makine ve teçhizat gibi altyapısal donanımlarıyla; randevu sistemi, hasta kabul, muayene, tedavi süreçleri gibi işlem süreçleriyle; vatandaşların dahil olduğu sosyal güvenlik sistemiyle, bu hizmetlerden yararlanmak üzere başvuran insanların tercihleriyle bir bütün oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle sağlık pek çok alt birime sahip, büyük ve dinamik bir sistemdir.

Sağlığı sadece hastane, doktor, ilaç, tedavi gibi kavramlar etrafında dönen biyomedikal bir sistem olarak görmek sağlık için doğru ve yeterli bir bakış açısı sunmamaktadır. Sağlığın sosyal boyutu en az bahsi geçen bu biyomedikal/tıbbi yön kadar önemlidir. Ekonomik, kültürel, psikolojik boyutları da kapsayacak şekilde sağlığın sosyal boyutu sağlık için en önemli belirleyicilerdendir. Bir salgın hastalığa, ekonomik bir krize, kültürel bir anlayışa ya da bireysel/öznel sağlık algılaması durumlarına bağlı olarak sağlıkla ilgili reaksiyonların farklılaştığını görmek mümkündür.

Sağlık sisteminin bir parçası olarak sağlık hizmetlerinin sunumu ve vatandaşların bu hizmetlerden faydalanma biçimi de ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bununla birlikte genel olarak birkaç model ışığında bu hizmetler değerlendirilmektedir. Sosyal güvenlik sistemleri çerçevesinde bazı modeller daha bireysel ve özel sektör yanlısıyken bazıları daha genel ve kamu odaklı olabilmektedir. Ülkemizdeki sağlık sigortası sistemine bakıldığında ise sistemin oldukça kapsayıcı olduğunu ve kamunun ciddi bir yük almış olduğunu ifade etmek gerekir.

Ülkemizde sağlık hizmetleri alanında kamusal yatırım ve harcamalar çok büyük boyutlarda olmakla birlikte 2000'li yıllar sonrasında sağlık hizmetleri alanında özel sektörün payının giderek arttığı da gözlemlenmektedir. Son yıllarda özel sağlık kuruluşlarının, bu kuruluşlarda çalışan nitelikli/eğitimli personellerin ve bu kuruluşlardan hizmet alan vatandaşların sayısının giderek artması sağlıktaki özelleşmenin göstergeleri olarak okunabilir. Diğer bir ifadeyle sağlık hizmetlerinin hem arzında hem de bu hizmetlere olan talepte özel sektörün payı zaman içerisinde artış göstermiştir. Halihazırda ülkemizde kamunun sağlık hizmeti sunum kapasitesi özel sektörün üzerindedir ancak yakın zamanda özel sektör lehine ciddi bir genişleme yaşanmıştır.

Belli bir alanda özel sektörün payının artmasının hem olumlu hem olumsuz sonuçları bulunur. Özel sektörün genişlemesi kamunun üzerindeki hizmet yükünü hafifletir, rekabet ortamı oluşturur ve hizmet kalitesi artar, özel girişimcilere alan açılmış olur ve istihdam artışı gibi katkılar sağlanır. Bununla birlikte sağlık gibi herkesi doğrudan ilgilendiren bir alanın özelleşmesi piyasalaşma/metalaşma riskini taşımaktadır. Özelleşme ile sağlık, ekonomik gerekçelerle herkesin kolayca erişemeyeceği bir alana evrilebilir.

Sağlıkta özelleşmenin dezavantajlarını hem hizmet alan vatandaşlar hem de alanda çalışan personel belli ölçülerde tecrübe etmektedir. Hizmet alanlar açısından özellikle alt sosyoekonomik toplumsal kesimde bulunan kişilerin sağlık hizmetlerine erişiminde problemler yaşanmaktadır. Bu kesimdeki insanlar, her ne kadar özel sağlık kuruluşlarından hizmet alımında maddi destekler bulunsa da, yeterli gelire sahip olmadıkları için özel sağlık kuruluşunun masraflarını karşılayabilecek durumda değillerdir. Dolayısıyla bu kişiler özel sektörü tercih etmeyip kamu hizmetine yönelim gösterir ancak bu kez de kamudaki yığılma sebebiyle uzun bekleme süreleriyle karşılaşabilir; acil bir ihtiyaç olan sağlık hizmetine erişemeyebilir. Kamuda yeterli miktarda sağlık hizmeti sunumunun olmayışı randevu alıp muayene olmayı, teşhis için tetkiklerin yapılmasını aksatmakta; bu durum da doğrudan doğruya vatandaşların sağlık sisteminden memnuniyetini düşürmektedir.

Alanda çalışan personeller açısından durum değerlendirildiğinde ise özellikle hekim dışında kalan gruplar için özel sektörün çalışma şartları oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Örneğin hemşireler eğitimli ve nitelikli personel olmalarına rağmen özel sektörde kamuya kıyasla daha olumsuz şartlar altında çalışmak durumunda kalmaktadır. Kurum kaynaklı kötü çalışma şartlarının vatandaşa yansımaması adına çalışanların kendileri yıpranmaktadır.

Hekimler açısından değerlendirildiğinde ise durumu daha farklı okumak mümkündür. Özel sağlık kuruluşları hekimlere belli koşullarda iyi şartlarda çalışma alanı sunmaktadır. Hekimler özel sağlık kuruluşlarında zaman zaman kendi işlerinin patronu olabilme özelliğine de sahip olup işyeri/işletme kaynaklı problemleri en alt seviyeye indirebilmektedir. Uzun ve yorucu nöbetler, onlarca hatta yüzlerce muayene, şiddet mağduru olma gibi zaman zaman medyaya da yansıyan olumsuzlukların özel kuruluşlarda yaşanma ihtimali daha düşüktür. Bu bağlamda hekimler imkânları nispetinde özel kurumları tercih edebilmektedir. Hekimlerin özel kuruluşları tercihi ise diğer yönden kamudaki nitelikli insan kaynağının azalması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla hekimler kendileri için avantajlı konumları tercih ettiği durumda kamusal sağlık hizmetinde aksamaların önü açılmaktadır.

Sağlık sistemimizde kamusal hizmetler halen büyük bir yere sahiptir. Ancak özel sektörün genişleme hızı ve büyüme göstergeleri dikkate alındığında kamusal sağlık hizmetlerinde aksamaların yaşanmaya başlayacağı ve özellikle alt sosyoekonomik toplumsal gruptaki kişiler için hizmetlere erişimde problemlerin artacağını söylemek mümkündür. Bu durumun önüne geçilebilmesi için kamusal sağlık yatırımlarının artırılması, hekimlerin ve diğer sağlık personellerinin çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve hem kamusal sistemi hem de özel sektörü tatmin edici çözümlerin üretilmesi gerekmektedir. Hizmetlere erişimde esnek bir yapı oluşturulması bir başka öneri olarak değerlendirilebilir. Daha somut bir öneri olarak da esnek erişim modeli ile bir vatandaş kamuya ait sağlık kurumlarından makul sürelerde gerekli hizmeti alamıyorsa bu durumda özel kurumlardan kamuyla aynı maliyete denk gelecek şekilde hizmet alabilmesinin önü açılmalıdır. Bu sayede özelleşmenin getirmiş olduğu risk bir miktar da olsa giderilmiş olacaktır.

Son olarak konuyu COVID-19 salgını bağlamında değerlendirmek gerekirse ülkemizdeki sağlık sisteminin oldukça dayanıklı bir yapıya sahip olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Zaman zaman aksamalar yaşansa da kamunun vatandaşlarına hem medikal hem de sosyoekonomik olarak destek olduğunu görmezden gelmek mümkün değildir. Kamu, aşı gibi hizmetlerde özel sektörle iş birliği içerisinde süreci sağlıklı bir biçimde yürütmüştür. Bu süreçte en büyük rolü üstlenen ve en ön safta hastalıkla mücadele eden sağlık personelinin çabasıyla sağlık sistemi çökmeden hizmet sunumu gerçekleşmiştir. İki yılı aşan salgın sürecinin ardından özellikle kamudaki sağlık çalışanlarının şartlarının iyileştirilerek özel sektöre geçiş trendinin aksine kamusal sağlık hizmetlerinden kopuşun önüne geçilmelidir.

Sonuç

2021 yılı hem sağlık hem de ekonomik anlamda iniş ve çıkışların yaşandığı bir yıl olarak geride kaldı. 2020 yılının kısıtlamalarının giderek azalsa da endişelerin giderilemediği, yeni varyant korkularının altında aşının umutları yeşerttiği bir yıl geçti. Milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine sebep olan COVID-19 virüsünün bulaşıcılığı artarken ölüm vakalarının azalması hastalık nedeniyle uygulanan kapanma politikalarının azalmasına sebep oldu. Ekonominin çarklarının tamamen durduğu 2020 yılından sonra 2021, üretimin arttığı ve bir önceki yılın eksikliklerinin giderildiği bir sene oldu. Ancak salgının sebep olduğu krizin yapısal sorunların tekrar nüksetmesine ve Türkiye için bir nevi uykuda olan enflasyon virüsünün tekrar canlanmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür.

2019 yılındaki sorunların çözülme beklentisiyle girilen ancak bir nevi şok bir durgunluk yaşanan 2020 sonrası 2021 yılında büyüme alanında önemli bir performans sergilenmiştir. Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeden daha yüksek bir büyüme oranı yakalanmasına rağmen geçen yılki raporda da belirtildiği üzere "Türkiye'nin bir takım iç dinamiklerinden kaynaklanan ciddi risklerin etkisiyle mikro ve makro göstergelerde dalgalanmalar" 2021 yılında hızlanarak devam etmiştir. Büyümedeki hızlı düşüş engellenerek V tipi bir sonuç elde edilmiş, ancak büyüme merkezli genişlemeci politikalar TL'nin değeri üzerinde aşağı yönlü ve buna paralel olarak enflasyonda yukarı yönlü bir baskı oluşturmuştur. 2020 yılında bozulan beklentiler 2021 yılında daha da kötüleşerek kısmi bir dolarizasyon yaşanmasına neden olmuş, emtia piyasalarındaki bozulmaya FED'in faizleri artırma sinyali eklenince dış baskı ekonomi üzerinde hissedilirken iç dinamiklerde de aksamaların çıkması belirsizlikleri artırmıştır. 2021 yılının son çeyreğinde alınan önlemlerle kur tarafı kontrol altına alınmış gibi gözükse de fiyatlardaki bozulma hızlanarak devam etmekte. Bu anlamda, 2021'nin 2022'ye devreden en önemli sorunu olarak enflasyon karşımızda durmaktadır.

Sektörel olarak sanayi ve hizmetler %20 gibi yüksek bir oranda büyüme kaydederken tarım sektöründe %2,2 daralma yaşanmıştır. 2020 yılına oranla canlanan piyasalara karşın yaşanan kuraklık tarım sektöründe üretimin düşüşüne yol açmıştır. Alan İzleme Raporlarında kritik sektörler olarak takip edilen tarım, savunma, enerji ve bilişim sektörlerine baktığımızda ise özellikle savunma ve bilişim açısından daha önceki yıllara paralel şekilde büyüme trendinin devam ettiği görülmektedir. Enerji sektöründe yenilebilir üretim alanda yapılan yatırımlar sayesinde elektrik üretiminde rüzgâr ilk sıraya çıkarılarak önemli bir başarı elde edilmiştir. Enerjide dışa bağımlılı-

ğın azaltılması için karbona dayalı üretim ve tüketimle ilgili daha fazla önlem alınmasına ihtiyaç sürmektedir.

2021 yılında ekonomik veriler açısından en çok dalgalanma kuşkusuz döviz kurlarında yaşanmıştır. Küresel risklerle birlikte iç dinamiklerde artan belirsizlikle kurlara yansımıştır. Tarihi rekorlar kıran dolar ve Euro karşısında TL'nin değeri ciddi oranda düşmüştür. Kurlarda yaşanan artış kadar ani iniş ve çıkışlar reel sektörü daha fazla etkilemiştir. Alım satım işlemleri ve sözleşmelerin yapılmasında gecikmeler yaşanmıştır. Artan kura karşı Merkez Bankası politika faizlerini düşürmeye devam etmesi piyasalar tarafından olumsuz karşılanmıştır. Kur korumalı mevduat hesabı uygulamasıyla kurlardaki dalgalanmanın önünce geçilse de TL'nin yeniden değer kazanması sağlanamamıştır. Bu ortam içerisinde döviz cinsinden kredi maliyetlerinde belirleyici olan CDS değerleri de 600 puan seviyelerine kadar çıkmıştır. Döviz ve kredi piyasalarındaki bu yukarı yönlü hareketin ihracat üzerinde olumlu etkileri beklenmekle birlikte enflasyon üzerinde baskısı daha çok hissedilmektedir.

Fiyat hareketlerindeki bu artış karşısında gelir dağılımında orta vadede bozulmaların daha fazla olması muhtemeldir. 2021 ve 2022'de devam eden enflasyonist ortamda sabit gelirlerinin alım gücü düşerken özellikle borçlu kesim kâr etmektedir. Bir tür gelir ve refah transferi yaratan enflasyonist ortamla mücadele için başta asgari ücret olmak üzere ücretlere zamlar yapılsa da aynı hızda enflasyonun artması gelirleri eritmektedir. Gelirler açısından değerlendirildiğinde maaşlı-ücretli çalışanların payının giderek artma trendi küçük işletmelerin kapandığı ya da yeni işletmelerin kurulmadığı şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte 2010'ların başında düşme eğilimine giren gelir gruplarına göre yoksulluk oranları 2019 sonrasında yeninden artış trendine geçmiştir.

Sonuç olarak, 2021 yılı büyüme açısından 2020'nin yaralarının sarıldığı ve yüksek bir büyüme oranının yakalandığı bir sene olsa da enflasyon ve kur baskısı altında piyasa ilişkileri, gelir dağılımı ve yatırımlar gibi alt alanlarda istikrar sorunlarının ortaya çıktığı görülmektedir. 2022 yılında devam eden bu belirsizlik ortamı ve küresel piyasalardaki bozulmayla fiyatlama davranışları daha da bozulmuştur. İstikrar politikaları olarak isimlendirilen daraltıcı birtakım politikaların önümüzdeki günlerde uygulanması gerekecektir. Bu politikaların ne büyüklükte uygulanacağı ise hayata geçirileceği döneme bağlıdır. 2021 yılının kısaca özetlediğimiz ekonomik gelişmelerini maddeler halinde şu şekilde toparlamak mümkündür.

1. 2021 yılında bir önceki yıla göre %11 oranında büyüme performansı yakalayan Türkiye ekonomisi üçer aylık periyotlarda ise sırasıyla %7,3, %21,9, %7,5 ve %9,1 oranında büyümüştür. Aynı yıl içerisinde büyüme hızı ABD'de %6, Almanya'da %3,1, Brezilya'da %5,2, Fransa'da 6,3, Çin'de %8 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler Türkiye'nin verili ülkelerden daha iyi bir büyüme performansı sergilediğini ortaya koymaktadır.
2. En hızlı büyüyen sektör %21,1 ile hizmet sektörü iken en çok daralan sektör ise %9 ile 2020 yılında en hızlı büyüyen finans sektörüdür. 2021 yılında diğer hizmetler %20,3, bilgi & iletişim %20,2, sanayi %16,6 ve gayrimenkul sektörü %3,5 bü-

yümüştür. Buna karşın tarım %2,2, inşaat ise %0,9 oranında küçülmüştür.

3. 2021 yılı büyümesinin iktisadi aktörler bağlamındaki kompozisyonu ise hanehalkı harcamalarının %15,1; kamu harcamalarının %2; yatırımların %6,4; ihracat ve ithalatın sırasıyla %25 ve %2 büyüdüğünü göstermektedir. Bu rakamlar 2021 yılında dış ticaret sektörünün büyüme üzerinde oldukça önemli bir etkisinin olduğunu gözler önüne sermektedir.

4. Covid-19 virüsünün yıkıcı etkisiyle geçen bir yılın ardından gelen 2021 yılında istihdam aylara göre dalgalı bir seyir göstermektedir. 2021 yılı için ortalama işsizlik %12,2 olarak gerçekleşmiştir.

5. 2021 yılı genç işsizliği bir önceki yıla göre 2,2 puan azalarak %22,8 olarak gerçekleşmiştir. Genç işsizliğinin genel işsizlik oranının üzerinde seyretmesi emek piyasasının işgücüne yeni katılan genç nüfusa iş yaratma kabiliyetinin düşük olduğunu gösteren bir durumdur. Bu bağlamda genç işsizliği azaltıcı politikaların güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

6. Toplam istihdamın %55,4'ünü sağlayan hizmet sektörünü %21,3 ile sanayi, %17,2 ile tarım ve %6,1 ile inşaat sektörü takip etmektedir.

7. Bir önceki yılın aynı ayına ait verilere göre 2021 Ocak ayında %14,97 olan enflasyon yıl sonuna gelindiğinde %36,08'e yükselmiştir. Özellikle son ayda hem aylık hem de yıllık enflasyonun ciddi bir sıçrama yaptığı görülmektedir. Türkiye'de 2021 yılında yaşanan söz konusu yüksek enflasyon büyük ölçüde küresel salgın ile birlikte küresel tedarik zincirlerinde yaşanan darboğaz, enerji fiyatlarının giderek artması, TL'nin özellikle dolar ve Euro olmak üzere yabacı paralar karşısında değersizleşmesi gibi üretim maliyetlerini artırıcı problemlere dayanmaktadır.

8. Cari işlemler açığı, 2021 Ocak ayında 1,776 milyar $ iken 2022 Ocak ayına gelindiğinde 4 kat artarak 7,112 milyar dolara yükselmiştir.

9. Enerji hariç cari işlemler hesabı 2021 Ocak ayında 344 milyon dolar fazla vermiş, bu rakam 2022 Ocak ayında 959 milyon dolara yükselmiştir. Altın ve enerji hariç cari işlemeler hesabında ise aynı dönemlerde cari işlemler fazlalığı sırasıyla 1.251 milyon dolar ve 1.478 milyon dolardır. Bu durum Türkiye'nin cari açığının enerji ve altın kaynaklı olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

10. 2021 içerisinde TL birçok yabancı para karşısında önemli oranlarda değer kaybetmiştir.

11. Türkiye'nin tarımsal üretimi 2020 yılında gösterdiği iyi performansı 2021 yılında sergileyememiştir. 2020 yılında reel olarak yüzde 5,9 büyüyen tarım ve hayvancılık sektörü, 2021 yılında yüzde 2,2 oranında daralmış, ülkemizin tarımsal üretimi cari fiyatlarla 407 miyar TL olarak gerçekleşmiştir.

12. 2020 yılı sonu itibariyle tarım sektöründe 4,82 milyon kişi istihdam edilirken, 2021 yılında bu sayı 5,05 milyona ulaşmıştır. Bununla birlikte sektörün toplam istihdamı, halen salgın öncesi seviyesinin altındadır ve uzun zamandır gözlemlenen düşüş trendini devam ettirmektedir. Ta-

rım sektörü istihdamındaki düşüşle birlikte sektörde çalışanların yaş ortalamaları da yükselmektedir. Bu durum ülkemizin tarım sektörünün çözüm bekleyen en önemli sorunları arasındadır.

13. 2021 yılında ülkemizin toplam elektrik enerjisi kurulu gücü yüzde 4,1 artarak 99.819 MW seviyesine çıkmıştır. Toplam kurulu güç içerisinde yenilenebilir kaynakların toplam payı yüzde 53,72 güneş ve rüzgârın payları ise sırasıyla yüzde 7,83 ve yüzde 10,62 olarak gerçekleşmiştir.

14. Türkiye, 2021 yılında Paris İklim Antlaşması'na taraf olmayı kabul etmiş, 2030 yılına kadar toplam sera gazı emisyonunu yüzde 20 civarında azaltacağını taahhüt etmiştir. Söz konusu taahhüdün yerine getirilmesi ancak enerji sektöründe bir yapılanma ile mümkün görülmektedir.

15. Kurulu güçteki artışa rağmen, ülkemizde 2017 yılında başlayan elektrik fiyatlarındaki yükseliş trendi, yaşadığımız kur şokunun da etkisiyle, 2021 yılında devam etmiştir.

16. TÜİK verilerine göre 2021 yılında, ülkemizin Bilgi ve İletişim Sektörü yüzde 20,4 büyüyerek cari fiyatlarla 195 milyar 165milyon TL'lik bir büyüklüğe ulaşmıştır. Bu büyümeyle paralel bir şekilde, 2021 yılında sektördeki toplam istihdam yaklaşık 32 bin kişi artarak 259 bine çıkmıştır.

17. Savunma sektöründeki büyüme 2021 yılında da devam etmiştir. 2021 yılında gösterdiği iyi performans neticesinde sektörün toplam cirosunun 11 milyar doların üzerinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

18. Savunma sanayi sektörünün 2021 yılı ihracatı tüm zamanların en yüksek seviyesine yükselmiş, 3,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

19. 2021 yılında katılım bankaları her sene olduğu gibi büyüme performanslarını sürdürmüştür. Katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü geçen yıla göre %64 büyüme kaydederek 717 milyar TL'ye ulaşmış ve %7,8 pay elde etmiştir. Toplanan fonlar 556 milyar TL'ye çıkarak, bankacılık sektöründeki payı %10,5 olmuştur.

20. Katılım sigortacılığı 2021 yılında 5,4 milyar TL prim üretimi sağlarken, yüzde %28 oranında büyümeye sahiptir.

21. Katılım sigortacılığı alanı, geçmiş yıllarla benzer şekilde 2021 yılında da sigortacılık sektörünün yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır.

22. Borsa İstanbul bünyesinde oluşturulan Katılım 30 ve Katılım 50 endeksleri, 2015-2021 yılları arasında yukarı yönlü hareket ederken 2021 yılında ise tüm zamanların en yüksek değerine ulaşmıştır.

23. Tasarrufa dayalı finansman sistemi 2021 yılında da büyümesini sürdürmüş, sektöre yönelik yasal mevzuat oluşturularak sektörde faaliyet gösteren şirketler hukuki zemine kavuşmuştur.

Kaynakça

AAOIFI ve TKBB. (2018). *Faizsiz finans standartları*. İstanbul: TKBB Yayınları.

AAOIFI (2012). İslami sigorta. 26, ss. 661-685.

Aktepe, İ. E. (2017). *Katılım finans*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.

Aslan, H. (2015). Takaful (Islamic Insurance) applications in Turkey: Problems and

proposals. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* , *1*(1) , 93-117.

Ayub, M. (2007). *Understanding Islamic finance*. West Sussex: John Wiley & Sons.

Billah, M. M. (2019). *Islamic insurance products*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Bilgin, O. M. (2020). *Sigortacılıkta bir paylaşım modeli: P2P* (Peer To Peer). Erişim Tarihi: 08/03/2022, https://islamiktisadi.net/2020/04/28/sigortacilikta-bir-paylasim-modeli-p2p-peer-to-peer/ adresinden erişilmiştir.

Confidence. (2021). https://data.oecd.org/searchresults/?q=confidence adresinden erişilmiştir.

Eğilmez, M. (2017, 09 Nisan). Merkez bankası rezervleri. Erişim Tarihi 18/03/2022,https://www.mahfiegilmez.com/2017/04/merkez-bankas-rezervleri.html adresinden erişilmiştir.

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2022). İstatistikler. Erişim Tarihi: 03/02/2022, https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/

FAO. (2022). *World Food Situation*. https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/ adresinden erişilmiştir.

Global-Rates. (2022). *CBRT repo interest rate-Turkish central bank's interest rate*. Erişim tarihi: 16/03/2022, https://www.global-rates.com/en/interest-rates/central-banks/central-bank-turkey/cbrt-interest-rate.aspx adresinden erişilmiştir.

Google. (2022). Summary of the current interest rates of a large number of central banks. https://www.global-rates.com/en/interest-rates/central-banks/central-banks.aspx

Google. (2022). *Türkiye 2021 yılı CDS grafiği, Türkiye CDS 2021 primi kaçtı*. https://www.doviz724.com/turkiye-2021-yili-cds-grafigi.html adresinden erişilmiştir.

Google. (2022). *Türkiye İmalat PMI*. (2022). https://tr.investing.com/economic- calendar/turkish-manufacturing-pmi-1305 adresinden erişilmiştir.

Gürbüz, Yunus Emre. (2019). *Katılım sigorta sistemi*. İstanbul: TKBB Yayınları

Görmüş, Ş., Albayrak, R. A., & Yabanlı, A. (Eds.). (2019). *Yaşayan ve gelişen katılım bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.

Gürbüz, Y. E. (2019). *Tekafül: İslami sigorta*. İstanbul: İSAR Yayınları

Gürbüz, Y. E. (2019). İslam ekonomisi ve sigortacılık. S. Erdoğan, A. Gedikli, & DÇ Yıldırım içinde *İslam ekonomisi ve finansı,* (ss. 331-354). Umuttepe Yayınları.

Gürbüz, Y. E. (2013). Tekâfül sigorta sistemi. *Güncel dini meseleler* (sss. 649-652) içinde. Kalkan Yayıncılık.

İlke Vakfı. (2020). *Alan izleme raporları: İktisat izleme raporu 2020*. https://ilke.org.tr/images/air/iktisat_2020/iktisat_izleme_raporu_2020_online.pdf adresinden erişilmiştir.

IMF. (2022). *General Government Gross Debt*. (2022). https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO adresinden erişilmiştir.

IMF. (Ocak, 2021). *World economic outlook*. https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/01/26/2021-world-economic-outlook-update adresinden erişilmiştir.

IMF. (Ocak, 2022). World economic outlook. https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022 adresinden erişilmiştir.

Kızılkaya, N. (2019), *İslam ve finans*. İstanbul: İsar Yayınları.

Kooperatifler Kanunu (1163). (1969). *T.C. Resmi Gazete* (13195, 10 Mayıs 1969).

KPGM. (2022). *Türkiye ve dünya ekonomisinde makro gelişmeler*. Erişim Tarihi: 18/03/2022, https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2022/02/bakis-24.pdf adresinden erişilmiştir.

Narayan, A., Cojocaru, A., Agrawal, S., Bundervoet, T., Davalos, M., Garcia, N., ... & Yonzan, N. (2022). *COVID-19 and economic inequality : Short-term impacts with long-term consequences* (Policy Research Working Paper;No. 9902). Washington, DC.: World Bank. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36848 sitesinden erişilmiştir.

Resmî Gazete. (2020). *Katılım esasları çerçevesinde sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetlerine ilişkin yönetmelik*. Erişim Tarihi: 19/12/2020, Sayı: 31339.

SBB. (2021). *Yıllık ekonomik rapor 2021*. Erişim Tarihi: 18/03/2022, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/10/Yillik_Ekonomik_Rapor-2021.pdf adresinden erişilmiştir.

SEDDK. (2021). Katılım esaslı sigortacılık ve bireysel emeklilik faaliyetlerine ilişkin genelge (2021/3). https://seddk.gov.tr/files/doc/mevzuat/Katilim-Esasli-Sigortacilik-ve-BES-Genelgesi-SEDDK-WEB.pdf adresinden erişilmiştir.

SEDDK. (2021). Katılım esaslı sigortacılık faaliyetleri çerçevesinde Türkiye modelinin tanımlanmasına ilişkin sektör duyurusu. https://seddk.gov.tr/files/doc/duyurular/katilim-esasli-sigortacilik-faaliyetleri-cercevesinde-türkiye-modelinin-tanimlanmasina-iliskin-sektör-duyurusu.pdf adresinden erişilmiştir.

Shanmugam, B. ve Zahari, Z. R. (2009). *A primer on Islamic finance*. United States: The Research Foundation of CFA Institute

Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2022). *Kurumun tarihçesi*. Erişim Tarihi: 03/02/2022 https://www.seddk.gov.tr/hakkimizda-kurumun-tarihcesi.html adresinden erişilmiştir.

TCMB. *İktisadi Yönelim İstatistikleri ve Reel Kesim Güven Endeksi*. (2022). https://www.

tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Egilim+Anketleri/Iktisadi+Yonelim+Istatistikleri+ve+-Reel+Kesim+Guven+Endeksi/ adresinden erişilmiştir.

TCMB. (2022). - *Ödemeler Dengesi İstatistikleri*. (2022). https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler/Odemeler+Dengesi+Istatistikleri/ adresinden erişilmiştir.

TCMB. (2020). *2021 yılı para ve kur politikası*. Erişim Tarihi 18/03/2022, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e3eb0402-2ea1-43f6-a75f-a17abda0131f/2021ParaKurTR.pdf?MOD=AJPERES adresinden erişilmiştir.

TCMB. EVDS. Erişim tarihi 13.04.2022. https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket

TCMB. (2022). *Ödemeler dengesi istatistikleri*. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler/Odemeler+Dengesi+Istatistikleri/ adresinden erişilmiştir.

TOBB. (2021). *2020 ekonomik rapor*. (Yayın No: 2021/008). Erişim Tarihi 18/03/2022, https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2021/77ER.pdf adresinden erişilmiştir.

TÜİK. (2022). *Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla*, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık, 2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim-Aralik-2021-45548 adresinden erişilmiştir.

TÜİK. (2022). *Tüketici Güven Endeksi, Mart 2022*. (2022). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=T%C3%BCketici-G%C3%BCven-Endeksi-Mart-2022-45803&dil=1 adresinden erişilmiştir.

Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği. (2022). *Katılım sigorta verileri*. Erişim Tarihi: 03/02/2022 https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler adresinden erişlimiştir.

Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği. (2022). *Mali tablolar ve istatistikler*. Erişim Tarihi: 03/02/2022 https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler adresinden erişilmiştir.

Türk Ticaret Kanunu (6102). (2011). *T.C. Resmi Gazete* (27846, 14 Şubat 2011).

World Government Bonds. (2022). *Turkey 5 Years CDS - Historical Data*. (2022). http://www.worldgovernmentbonds.com/cds-historical-data/turkey/5-years/ adresinden erişilmiştir.

Yonzan, N., Lakner, C., & Mahler, D. G. (2021). *Is COVID-19 increasing global inequality?* (World Bank Blogs. ISO 690). https://blogs.worldbank.org/opendata/covid-19-increasing-global-inequality adresinden erişilmiştir.

Katkıda Bulunanlar

Taha Eğri

Kırklareli Üniversitesi İktisat Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışmakta olan Eğri'nin temel çalışma alanları kurumsal iktisat, Ortadoğu ekonomileri, asker-ekonomi ilişkisi ve İslam iktisadıdır.

Furkan Yıldız

Kırklareli Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmalarını yürüten Furkan Yıldız, enerji, büyüme, suç, bağımlılık gibi alanlarda çalışmaktadır.

Özer Selçuk

İstanbul Medeniyet Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmalarını yürüten Özer Selçuk, tarım, enerji, savunma sanayi, bilişim alanlarındaki stratejik kurumların iktisadi çalışmaları ile ilgilenmektedir.

Hadin Öner

Aksaray Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmalarını yürüten Hadin Öner, İslami finans, katılım bankacılığı, katılım sigortacılığı, katılım endeksleri ve sukuk alanında çalışmaktadır.

Yunus Emre Gürbüz

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden Doktorasını tamamlayan Yunus Emre Gürbüz, bir katılım (tekafül) şirketi olan Neova Sigorta AŞ'nin İç Denetim Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Halil İbrahim Kaya

Cumhuriyet Üniversitesi İktisat Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmalarını yürüten Halil İbrahim Kaya, enerji politikaları, yenilenebilir enerji ve büyüme alanında çalışmaktadır.

Cengizhan Yıldırım

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisat Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmalarını yürüten Cengizhan Yıldırım'ın Türkiye ekonomisi, makro iktisat ve orta sınıf konuları hakkında yayınları bulunmaktadır.

Aslı Okay Toprak

Kırklareli Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmalarını yürüten Aslı Okay Toprak, kurumsal iktisat, iktisadi büyüme, bölgesel kalkınma gibi alanlarda çalışmaktadır.

İhsan Kutlu

Sakarya Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmalarını yürüten İhsan Kutlu, sağlık sosyolojisi başta olmak üzere sosyoloji ve sosyal hizmetin çeşitli alanlarında çalışmaktadır.

Betül Mutlugün

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışmalarını yürüten Betül Mutlugün, gelir eşitsizliği, Post-Keynesyen iktisat ve Heterodox iktisat alanında çalışmaktadır.

Merve Soylu

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finans alanında yüksek lisans eğitimine devam eden Merve Soylu İKAM bünyesinde araştırmacı olarak çalışmakta ve İktisat Yayınları'nın editörlük görevini yürütmektedir.

Rabiul Islam

İbn Haldun Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamlayan Rabiul Islam İKAM bünyesinde araştırma asistanı olarak çalışmakta ve Turkish Journal of Islamic Economics (TUJISE) dergisinin yayın sekreterliği görevini yürütmektedir.

Ubeydullah Güneş

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji bölümünde okuyan Ubeydullah Güneş İKAM bünyesinde eğitim ve çalıştay organizasyonlarını yürütmekte ve islamiktisadi.net platformunda editör olarak çalışmaktadır.

Alan İzleme Raporları

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı olarak kurulduğumuz günden bu yana toplumu tanıma, anlama, toplumun ihtiyaçlarından haberdar olarak iş üretme, problemleri çözüm odaklı çalışmalar yapmayı kendimize şiar edindik. Bugün büyük kriz ortamlarında insanlığı ilgilendiren meselelere dair sahih bir düşünce ile çalışmalar yapmak her zamankinden daha çok önem kazanmıştır.

Biz de bugün ve gelecek için stratejik öneme sahip iktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında araştırmalar yapmakta, bilgi ve birikim oluşturup yol gösterici olmaya çalışmaktayız. Bu alanlarda sistematik bilgi ve veriye dayalı raporlamalar yaparak hem geçmişin muhasebesini yapma hem de gelecek için tasavvur ve yöntem oluşturmayı amaçlamaktayız.

Alan İzleme Raporları İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı tarafından İktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında belirli bir dönem boyunca öne çıkan olayları zengin görsel içeriklerle kronolojik şekilde aktaran, uzman görüşleri ve farklı bakış açılarını içinde barındıran raporlardır.

Yıllık olarak yayınlanan İLKE Vakfı Alan İzleme Raporları (AİR) İktisat, Eğitim, Hukuk ve Sivil Toplum alanlarında güncel verileri ve çalışmaları analiz edip derleyerek kullanılabilir bilgiye dönüştürmeyi hedeflemektedir.

Toplumun genelini ilgilendiren bu dört alan gelecekte de belirleyici öneme sahip olacaktır. Bu alanlarda yıllar içinde oldukça geniş veriler oluşmuştur. Bu veriler çeşitli açılardan akademik olarak ele alınıp incelenmekte ve uygulayıcılar tarafından sürekli izlenmektedir. Çıkarılacak yasalarda, yapılacak planlamalarda, düzenlenecek yeni sistemlerde bu verilerin yararlanılabilir bilgiye dönüştürülmesi oldukça önemlidir. Buradan hareketle düşünce kuruluşları, bilgi üreten kuruluşlar, sivil alan bu verilerin bağımsız ve özgür bir şekilde bu ihtiyacı yerine getirmelidir. İLKE Vakfı tam bu noktada sivil toplumun veriye dayalı gerçekçi bilgi üretmeyi ve karar alıcılara yol göstermeyi hedeflemektedir.

Ayrıca İLKE Vakfı'nın son yıllarda yoğunlaştığı bu alanlarla ilgili son yıllarda ciddi çalışmalar olmasına rağmen ortaya çıkan veriyi bilgiye ve vizyona dönüştürecek sınıflandırma ve anlamlandırma sorunu devam etmektedir. Bu bağlamda Alan İzleme Raporları kapsamında iktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında yıllık olarak önemli gelişmeleri veriler ve vakalar ekseninde derleyip sorunları ve gidişatı ortaya koyup çözümler üretmeyi hedeflemekteyiz. Bu alanlarda ayrıca kendimize mahsus göstergeler ve takip sistematiği oluşturmaktayız. Diğer bir deyişle Alan İzleme Raporları çerçevesinde bu stratejik dört alanda geçmişe yönelik bir muhasebe yapıp geleceğe yönelik bir strateji üretmeyi amaçlamaktayız.

İKTİSAT İZLEME RAPORU 2021

2020 yılında dünya ekonomisini küresel ölçekte olumsuz etkileyen COVID-19, 2021 yılında etkisini düşürmeye başlamış ve bununla birlikte birçok ülkede pozitif büyüme gerçekleşmiştir. 2021 yılı, büyüme açısından pozitif bir yıl olmasına karşın salgın dönemindeki genişletici politikaların tüm dünyada fiyat artışını etkilemesi dolayısıyla ekonomik olarak zor bir yıl olarak değerlendirilmektedir. Dünyadaki trende benzer şekilde 2021 yılı, Türkiye ekonomisinin %11 büyümesine karşın enflasyon ve kur konusunda yaşanan sorunların derinleştiği bir yıl olmuştur. Elinizdeki raporda, COVID-19 salgını nedeniyle ortaya çıkan tedarik zincirlerindeki bozulmalar ve etkiler ile birlikte kur ve enflasyon sorunu merkeze alınmıştır. Raporun ilk bölümünde 2021 yılının makroekonomik görünümü inceleniyor. İkinci bölümünde Alan İzleme Raporlarında kritik sektörler olarak takip edilen tarım, savunma, enerji ve bilişim sektörlerinin 2021 yılı değerlendirmesi yapılıyor. Üçüncü bölümde 2021 yılında Türkiye'de İslam iktisadının genel durumu değerlendiriliyor. Dördüncü bölümde ise Türkiye'de katılım sigortacılığının mevcut durumu ve yapısı ele alınıyor. Bu dört ana bölümün devamı olarak enflasyon, döviz kuru, gelir dağılımı, küresel emtia fiyatları ve özelleşen sağlık sektörüne dair görüş yazıları da raporda yer almaktadır. Rapor okurlarına uzman görüşleri ve incelemelerinin yer aldığı geniş bir 2021 genel görünümü sunmaktadır.

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

Aziz Mahmut Hüdayi Mh. Türbe Kapısı Sk. No:13 Üsküdar / İst.
ilke.org.tr +90 216 532 63 70 bilgi@ilke.org.tr ilkevakfi